

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення методичної ради університету
27 серпня 2025 року,
протокол №1.

Перша проректорка, голова методичної ради
університету, кандидатка наук з державного
управління, доцентка

_____Ірина КОВТУН

27 серпня 2025 року

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«ЛІТЕРАТУРА НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇН»
для підготовки на першому (освітньому) рівні
здобувачів вищої освіти освітнього ступеня бакалавра
за спеціальністю В11 Філологія,
спеціалізація В11.041 Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська
галузі знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки**

м. Хмельницький
2025

РОЗРОБНИК:

Доцентка кафедри мовознавства, кандидатка педагогічних наук, доцентка

Ірина КУСТОВСЬКА

26 серпня 2025 року

СХВАЛЕНО

Рішення кафедри мовознавства
26 серпня 2025 року, протокол № 1

Завідувачка кафедри, докторка педагогічних наук, професорка

Ольга НАГОРНА

26 серпня 2025 року

Деканеса факультету управління та економіки, кандидатка економічних наук, доцентка

Тетяна ТЕРЕЩЕНКО

26 серпня 2025 року

ЗМІСТ

Стор.

1.	Структура вивчення навчальної дисципліни		–	4
	1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	–	4
	1.2.	Практичні/Семінарські заняття	–	6
	1.3.	Самостійна робота студентів	–	61
	1.4.	Індивідуальні завдання	–	61
		1.4.1. Умови конання і теми індивідуальних завдань	–	61
		1.4.2. Методичні рекомендації до виконання ІНДЗ	–	62
	1.5.	Підсумковий контроль	–	65
		1.5.1. Питання для підсумкового контролю	–	65
2.	Схема нарахування балів		–	68
3.	Рекомендовані джерела		–	69
	3.1.	Основні джерела	–	69
	3.2.	Допоміжні джерела	–	70
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті		–	71

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№	Назва теми	Кількість годин												
		Денна форма						Заочна форма навчання						
		усьог о	у тому числі					Усь ого	у тому числі					
			л	п/с	Лаб	інд	с.р		Л	п/с	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
1	Становлення та розвиток німецької літератури від дохристиянської доби до Середньовіччя.	8	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
2	Характерні риси Ренесансу, Гуманізму та Реформації в літературі Німеччини.	8	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
3	Німецька література часів Бароко, Просвітництва, Рококо.	8	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
4	Німецька література періоду Класицизму	8	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
5	Доба Романтизму у Німеччині.	4	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
6	Німецький Романтизм та передумови розвитку реалізму.	8	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
7	Період символізму та експресіонізму в німецькій літературі	8	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
8	Література Німеччини від експресіонізму до сучасності.	4	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
9	Становлення австрійської літератури.	4	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
10	Література Австрії періоду гуманізму та Реформації.	8	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
11	Барокова та просвітницька австрійська література.	4	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
12	Австрійська література 19 століття.	4	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
13	Австрійська література на межі 19-20 століть.	4	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
14	Відображення воєнного та повоєнного періоду в літературному процесі (перша половина 20 ст.).	4	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
15	Від 50-х років 20 століття до сучасності.	8	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
16	Німецькомовна література в Швейцарії.	8	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-

1 7	Французькомовна література в Швейцарії.	4	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-
1 8	Італомовна та ретороманська література в Швейцарії.	8	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-
1 9	Література Люксембургу як частина національної культури країни. Своєрідність літератури Ліхтенштейну.	8	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-
	Усього годин	120	-	60	-	-	60	-	-	-	-	-	-

1.2. Семінарські заняття

Семінарське заняття № 1-2

Становлення та розвиток німецької літератури від дохристиянської доби до Середньовіччя.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Загальні відомості про літературу Німеччини.
2. Історичні та культурні передумови зародження літератури у германців.
3. Дохристиянські пам'ятки німецької літератури (*Мерзебурзькі заклинання, Пісня про Хільдебранта*).
4. Література духівництва (750-1170).
5. Придворно-лицарська література (1170-1250): (Гартман фон Ауе *Бідний Генріх*, Вольфрам фон Ешенбах *Парціваль*, Готфрід Страсбурзький *Трістан та Ізольда*).
6. Героїчний епос (*Пісня про Нібелунгів, Пісня про Кудрун*).
7. Міннезанг та придворний віршований роман (Вальтер фон дер Фогельвайде, Генріх фон Вельдеке).
8. Література пізнього середньовіччя (1250-1500): бюргерська література, містерія та карнавальна комедія, народні книги та народна пісня.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: специфіка та характерні риси придворно-лицарської літератури, німецького героїчного епосу, міннезангу, придворного віршованого романі, бюргерської літератури.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Історики пов'язують епоху Середньовіччя із зародженням, становленням та занепадом феодальних відносин. Згідно поширеної точки зору Середньовіччя починається наприкінці V ст. після занепаду Римської імперії. Дослідники культури обмежують Середньовіччя XV ст. Саме тоді по всій Європі починає поширюватися гуманізм, який, спираючись на нові цінності, докорінно змінює всю європейську культуру. Оскільки для нас пріоритетним є розгляд саме культурних традицій, ми будемо дотримуватися цих тимчасових рамок у вивченні Середньовіччя.

Отже, у культурі Середньовіччя можна виділити такі етапи:

1. Раннє Середньовіччя (V-X ст.): християнство ще не є домінуючою релігією, переважає усна народна творчість.
2. Зріле (високе) Середньовіччя (X-XIV ст.), на яке припадають розквіт середньовічної культури та складання літературних жанрів.
3. Пізнє Середньовіччя (XIV-XV ст.): зосередженість культури у містах, поява перших університетів.

Література Раннього Середньовіччя

Літературною основою раннього Середньовіччя переважно є пам'ятки усної народної творчості – пісні, 5 сказання, притчі, казки тощо. Вони передаються з покоління у покоління, виконавці та слухачі були майже однаково добре обізнані про їх зміст; слухачі надалі нерідко ставали співавторами, видозмінюючи текст поетичних творів під час передачі їх наступним поколінням. Саме тоді з'являються героїчні пісні, які увійшли пізніше до скандинавської збірки «Старша Едда», що збереглася в рукописі XIII століття. І тоді ж виникають перші оповіді про героїв, які пізніше увійдуть до найвідомішої пам'ятки німецького Середньовіччя – «Пісні про Нібелунгів». Найдавнішою пам'яткою німецької літератури, що дійшов до нас, є заклинання, що збереглися в записах IX-XII ст. Вони представляють світогляд язичницької давнини. Прикладом служать єдині у своєму роді два

«Мерзебурзькі заклинання», записані наприкінці IX або в X ст. на давньоверхньонімецькій мові; одне на визволення полонених, інше – проти кульгавості коня. Ці заклинання були виявлені німецьким істориком Георгом Вайцем у 1841 році в Мерзебурзі. А 1842 року їх було видано з коментарями Якоба Грімма. Одна з найважливіших пам'яток ранньосередньовічної німецької поезії – «Пісня про Гільдебранта», записана прибіл. у 800 р. двома переписувачами, ймовірно, в монастирі Фульда, складається всього з 68 віршів. Розповідається про зустріч через 30 років Гільдебранта, який утік до гунів від Одоакра зі своїм сином Гадубрандом, і початок їхнього бою (кінець поєдинку невідомий, оскільки пісня не має завершення; передбачається трагічний кінець: батько вбиває сина).

Найдавніша пам'ятка німецької християнської поезії – «Весобрунська молитва» («Wessobrunner Gebet»). Наступна, що з'явилася декількома десятиліттями пізніше, – «Пісня про Людвіга» («Ludwigslied») – єдиний зразок 6 ранньої придворної поезії епічно-ліричного характеру, записана наприкінці IX ст.

Героїчний епос доби Зрілого Середньовіччя

Остаточно сформована в епоху розквіту Середньовіччя «Пісня про Нібелунгів» була записана 7 невідомим автором напочатку XIII ст. середньовічною мовою. До нас вона дійшла у кількох рукописах. Пісня складається з двох частин, 39 пісень (авентюр) та охоплює період близько 40 років. Існує безліч теорій походження її сюжетів. Вчені не дійшли єдиної думки про час виникнення пісень, що склали основу цієї літературної пам'ятки. Вважається, що образ головного героя Зіґфріда (Зіґурда) існував уже у V ст. або навіть раніше в піснях, що не дійшли до нас. Він зустрічається як у «Старшій Едді», так і в англосаксонському епосі «Беовульф». У цих джерелах розповідається про сутичку Зіґурда з драконом та про скарб, який принесе власнику нещастя. У цього героя немає реального прототипу, його подвиги, вочевидь, казкові.

Ряд персонажів у «Пісні про Нібелунгів» мають реальні прототипи. Так, Етцель (Атілла) був ватажком гунів у V ст., під час великого переселення народів. Він також згадується у давніших піснях. Один із другорядних персонажів – Дітріх (Теодоріх) правив Італією наприкінці V – початку VI ст. Історичні події, що згадуються в цій пам'ятці, дуже не часто: вбивство Атілли, загибель стародавнього бургундського королівства. Цікаво ставлення автора «Пісні про Нібелунгів» з категоріями часу та простору. Як уже сказано вище, перед читачем постають кілька держав із різних епох, зображених більш-менш реально і, навпаки, описаних фантастично. Таким чином, переміщаючись з Нідерландів до Бургундії, з Бургундії до заморської батьківщини Брюнгільди (Ісландія) або в царство Етцеля, герої ще й мандрують у часі. При цьому цікаво: незважаючи на те, що пісня охоплює майже 40-річний період життя персонажів, для читача перебіг часу практично непомітний, оскільки герої не змінюються. Крім Гільда так і залишається молодою та прекрасною, її брат Гізельгер – юним. Зіґфрід встигає до початку подій, зображених в «Пісні про Нібелунгів», здійснити цілу низку подвигів, але при цьому такий самий молодий і сильний. Характери більшості героїв також залишаються незмінними протягом усього твору.

7

Куртуазна література

З розвитком феодалізму та посиленням ролі лицарства в європейських країнах починає формуватися так звана куртуазна література (poesie courtoise, höfische Dichtung, фр. courtois – ввічливий, чемний). Як французький, так і німецький термін у перекладі означають «придворна література», тобто. сукупність творів, що виникають при дворі знатного сеньйора. У творах, створених лицарями, відображається весь комплекс ідей та уявлень про лицаря: його стосунки з сеньйором і васалами, з Богом і з протилежною статтю. На відміну від героїчного епосу, куртуазна література перестає бути анонімною. Її відрізняють зростання індивідуальної самосвідомості, і навіть визнання авторства. Куртуазні поети пишаються своїми творами та розраховують на визнання їх літературного таланту, яке в ті часи виражалося не лише у поширенні їх слави, але й у подарунках від знатного сеньйора. У центрі куртуазної літератури – героїчна особистість: ввічливий лицар, тобто вихований, який володіє відповідними манерами, мудрий і поміркований лицар, який здійснює у далеких напівказкових країнах небувалі подвиги заради Дами свого серця. Дотримання поміркованості є дуже важливим для лицаря: адже крім служіння Прекрасній Дамі він не має забувати про власну честь. На відміну від героїчного епосу, де герой дбав насамперед про честь свого роду, лицарський

подвигавантюра відбувається без будь-якого зв'язку з інтересами роду та племені і служить насамперед для піднесення особистої честі лицаря, і навіть честі його Дами та його сеньйора. Сама авантюра цікавить куртуазних поетів не стільки зовнішнім переплетенням подій, скільки тими переживаннями, які вона пробуджує у героя. Конфлікт у куртуазній літературі полягає в зіткненні суперечливих почуттів, найчастіше – колізії лицарської честі та кохання. При цьому дуже важливою особливістю куртуазної літератури є опис любовних взаємин між знатною дамою – дружиною сеньйора і закоханим у неї менш знатним лицарем. Ставлення лицаря до його дами серця дуже нагадує ставлення католика по відношенню до Марії та святих. Саме тому в куртуазній літературі так багато богословських формул шанування, поклоніння, прохань про заступництво та милосердя, надії, з якими герой звертається до дами серця, так багато порівнянь її з Дівою Марією, а почуття лицаря перетинаються з містичними переживаннями. Тематика куртуазної літератури відштовхується від трьох джерел: від античних сюжетів – в основному в пізнолатинській переробці, від кельтських оповідей (цикл про короля Артура і лицарів Круглого столу), а також від візантійсько-східних сюжетів. Саме зі східних оповідей, в першу чергу, та дохристиянської міфології та героїчного епосу – у другу – куртуазний епос рясно «запозичує» зачаровані замки і чарівні сади, оточені невидимими стінами, феї, карлики, велетні, перевертні, дракони. Водночас куртуазний світогляд вимагає певної стилізації реальності, що зображується. Так створюється у куртуазному епосі суворо обмежений запас постійних образів, ситуацій, переживань, сюжетів. У Німеччині, як і в інших європейських країнах, головною формою куртуазної літератури стала лірика. У XVIII ст. для позначення німецької середньовічної лицарської лірики вчені ввели термін «мінезанг» (Minnesang). У перекладі з німецької цей термін означає «пісня про кохання». «Minne» передбачає служіння лицаря дамі серця, добровільне її підпорядкування.

«Minne» включає в себе і чуттєвий бік стосунків між чоловіком та жінкою. Тому розрізняли «minne» і «hohe minne» («високе кохання»). «Hohe minne» не цілком відповідає коханню в сучасному розумінні вже тому, що це почуття здатне зародитися в герої ще до того, як він зустрічається з об'єктом свого кохання. Німецький мінезанг формувався під сильним впливом літератури лицарства більш передових країн – Провансу, Франції та Фландрії. У німецьких землях поети мінезангу значно частіше, ніж провансальські трубадури, були міністеріалами, тобто людьми лицарського звання, що відчутно залежали від своїх покровителів – заможних феодалів. Міністеріал, особливо на початку розвитку німецької куртуазної лірики, в 1150-1160 рр., був зобов'язаний служити своєму пану та його сім'ї. У службу міністеріала-поета входило і створення пісень, які б розважали його панів. Ось чому деякі німецькі дослідники вважають, що лірика мінезингерів більш абстрактна у зображенні коханої дами серця, більш умовна і стримана у вираженні почуттів до неї, ніж поезія трубадурів. Однак поступово, з розвитком мінезангу, поряд з такою лірикою все частіше виникали і твори складнішого і глибокого характеру. У мінезангу як течії було чотири етапи. Перший, незалежний від трубадурів, що протікав у 1150-1180 рр., другий, сильно залежний – у 1190-1200 рр.; третій – етап самого видатного представника течії Вальтера фон дер Фогельвайде, та його сучасників – 1200-1230 рр., а четвертий – з 30-х років XIII ст. і далі до XIV ст., часу кризи лицарського суспільства в німецьких землях та приходу нових напрямів.

Паралельно з мінезангом у Німеччині розвивається основний епічний жанр куртуазної літератури – лицарський роман. Він з'являється під французьким впливом між 1180-14 м та 1220-м роками. Найвідомішими німецькими авторами романів є Гартманн фон Ауе, Вольфрам фон Ешенбах та Готфрід Страсбурзький. Створені ними середньовіжньонімецькою мовою романи розповідають про подвиги героїв, згадуваних у романах французьких авторів, насамперед Кретьєна де Труа.

Міська література

Ми досить докладно розглянули літературу основного середньовічного стану Німеччини – лицарства, що виник при дворах феодальної знаті. Але поступово наприкінці XII – початку XIII ст. з розвитком міст формується та міська культура, яку створюють представники інших станів, роблячи її загальнодоступною. Свідченням культурного прогресу став винахід Йогана Гутенберга у середині XV ст. друкарства та швидке поширення книжкової справи. Окрім того, у містах виникали університети. У зв'язку з цим найважливішими осередками духовного життя країни стають уже не лицарські замки,

а міста. Міській літературі, на відміну від куртуазної, властиві підвищена увага до повсякденного побуту, комічність, іноді повчальність. Основні жанри (шванки, фастнахтшпілі, фарси, звіриний епос) німецької міської літератури були тісно пов'язані з карнавальною культурою.

Фастнахтшпілі (Fastnachtspiel) – невеликі віршовані комедії, поширені у Німеччині у XV-XVI ст., виникають із звичаю ходити містом у карнавальному костюмі на масницю. При цьому перевдягнені зображали невеликі жартівливі сценки з повсякденного життя. Згодом подібні уявлення набули більш організованого характеру, перестали бути імпровізацією. Коло їх тем розширилося: паралельно із сатиричним зображенням випадків із сімейного життя, глузуваннями над простаками тощо автори фастнахтшпілів починають торкатися питань політики та релігії, запозичуючи сюжети з об'ємної літератури новел та шванків. Одним із вельми поширених жанрів міської літератури у XIV-XVI ст. стає шванк – невелика розповідь жартівливого змісту, як правило, з повчанням в кінці. У повсякденних грубуватих і часто непристойних історіях головними героями виступають невірні дружина, ошуканий чоловік, хитрі або, навпаки, дурнуваті та жадібні священики, відсталі селяни, хитрі студенти, тобто представники найрізноманітніших соціальних груп.

У XIV ст. на зміну раніше популярному мінезангу приходить майстерзанг (Meistersang або Meistergesang, буквально «майстерний спів») – поезія ремісників Німеччини, що культивувалась у спеціальних літературно-співочих товариствах (школах). Розквіт майстерзангу у XIV-XVI ст. пов'язаний з епохою розквіту німецьких міст та розвитком ремесла та торгівлі. Осередками майстерзангу стають найбільші центри міської культури, що формувалась (Майнц, Штрасбург, Вормс, Ульм, Аугсбург, Нюрнберг, Мюнхен та ін.), звідки поезія «майстрів» поступово поширюється у менш розвинуті землі Східної Німеччини. Незважаючи на вузький стан нової течії, майстерзанг тісно пов'язаний із куртуазною лірикою. Цей зв'язок був особливо тісний у XIV-XV ст., коли майстерзингерам заборонялося складати оригінальні мелодії (Ton, Weise) та вони мали для своїх пісень обирати старовинні мотиви «дванадцяти увінчаних майстрів» (частково легендарні, а частково реально існуючі куртуазні поети, наприклад, Вольфрам фон Ешенбах та ін.); їхня творчість для майстерзингерів була взірцем для наслідування. До цього списку також входили засновники шкіл майстерзанг (наприклад, Гайнріх фон Майсен «Фрауенлоб»). Ці мелодії (тони) називалися на ім'я легендарних майстрів («швидкий тон Фрауенлоба», «блакитний тон Фрауенлоба»).

Контрольні питання

1. Які є найдавніші пам'ятки німецької християнської поезії?
2. Назвіть реальні прототипи персонажів у «Пісні про Нібелунгів».
3. Які характерні риси міської літератури?
4. Що являє собою майстерзанг на відміну від мінезангу?

Семінарське заняття № 3-4

Характерні риси Ренесансу, Гуманізму та Реформації в літературі Німеччини

Питання для усного опитування та дискусії

1. Німецька література та культура в XVI столітті (епоха Відродження, Гуманізму та Реформації): історичні та культурні передумови.
2. Доба Відродження в Німеччині. Німецька література часів Гуманізму (1400-1550).
3. Діяльність Еразмуса Роттердамського (*Хвала дурості*).
4. Себастьян Брант (*Корабель дурнів*).
5. Томас Мурнер (*Присяга дурнів*).
6. Література Реформації: значення діяльності Мартіна Лютера (95 тез, переклад Біблії).
7. Шванки (*Тіль Ойленштігель, Мешканці Шильди*).
8. Ганс Сакс *Країна Шлараффен*.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми: Відродження, Гуманізм, Реформація.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливо увагу зосередити на таких аспектах.

Відродження, або Ренесанс (фр. Renaissance – «Відродження») – культурно-філософський рух кінця Середньовіччя – початку Нового часу, що ґрунтувався на ідеалах гуманізму та орієнтувався на спадщину античності. Поняття «гуманізм» (лат. humanism – людський, людський) у широкому значенні – система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність, у більш вузькому – це прогресивна течія західноєвропейської культури доби Відродження, спрямована на утвердження поваги до гідності й розуму людини, її права на земне щастя, вільний вияв природних людських почуттів і здібностей. Носіями нового світогляду стали люди різного соціального стану, насамперед містяни, які вивчали філософію, а також поети й художники. Об'єктом їхнього вивчення стала людина і все людське. Звідси й назва цих діячів – гуманісти.

Сучасні дослідники виділяють чотири періоди доби Відродження:

- 1) Передвідродження (2-а половина XIII століття – XIV століття);
- 2) Раннє Відродження (1410/1425 рр. XV ст. – кінець XV століття);
- 3) Високе Відродження (кінець XV – перші 20 років XVI століття);
- 4) Пізнє Відродження (середина XVI – 90-ті роки XVI століття).

Зародження гуманізму в німецькій літературі

На головне джерело гуманістичних ідей постійно вказували самі гуманісти – це культурна спадщина грекоримської античності. Однією з головних причин появи гуманізму науковці називають зміну соціально-економічного становища в Італії: зростання ролі ремісничих цехів, розвиток банківської системи. Проте, це лише одна складова, не менш важливим був, наприклад, інтелектуальний вплив із боку грецьких науковців, які після падіння Константинополя 1453 року масово емігрували до Італії. Грецькі вчені були не лише вчителями грецької мови для більшості італійських гуманістів, але й популяризаторами ідей грецької античної демократії та філософії.

Порівняно з рештою Європи, до Німеччини Ренесанс прийшов досить пізно, наприкінці XV – у першій половині XVI ст. Певну роль у його поширенні відіграли поетиваганти, які були в Італії. Почасті під їх впливом, частково завдяки знайомству німецьких учених та письменників з ренесансною культурою Італії, в Німеччині з'являються перші гуртки гуманістів, найактивніші в університетських містах.

Перші німецькі гуманісти черпають натхнення в античності, перекладають німецькою мовою античну літературу та твори італійських гуманістів. Втім, більшість німецьких гуманістів спочатку воліли писати латиною, звертаючись до освіченої меншості. І лише з розвитком Реформації німецька мова у літературі повертає собі колишню популярність. Найвидатнішим поетом раннього німецького гуманізму був Конрад Цельтіс (Conrad Celtis, 1459-1508). У 1487 р. в Нюрнберзі імператор Фрідріх III урочисто увінчав його лавровим вінком аналогічно тому, як вшановували видатних поетів в Італії. Будучи педагогом, істориком, музикантом, Цельтіс побував в Італії, а також у багатьох інших містах країн (Гайдельберзі, Кракові, Відні), і заснував літературні та наукові товариства. У Відні він навчав поетиці та риториці та об'єднував навколо себе міських вчених та поетів.

Ще один письменник, який вирізнявся широтою наукових інтересів, – Йоганес Ройхлін (Johannes Reuchlin, 1455-1522). Він перекладав латинською мовою давньогрецькі тексти, віддаючи перевагу неоплатонізму. Коли ж католики зажадали від нього знищити старовинні єврейські священні книги, Ройхлін у своїх памфлетах виступив проти церковних фанатиків, обстоюючи свободу думки і повагу до культурних цінностей; інквізиція почала його переслідувати. Щоправда, на його боці було багато гуманістів з різних країн. В результаті цієї суперечки в 1514 р. з'являється написана латиною збірка «Листи темних людей», що містить листування багатьох видатних вчених, письменників та державних діячів із противниками Ройхліна. Ще одним відомим німецьким гуманістом на той час, який виступав проти схоластики та невігластва, був Ульріх фон Гуттен (Ulrich von Hutten, 1488-1523), автор «Листів темних людей». Він був майстром сатири та риторики, політичної публіцистики, активно пропагував античну спадщину, захищав свободу слова від нападів церковної цензури, викривав правителів, відомих своєю жорстокістю. Гуттен успішно розробляв такі літературні форми, як сатиричний діалог та епіграма, звертався також до ліричної та дидактичної поезії.

Представником гуманізму, відомим своєю гострою сатирою, є і доктор права та філології Себастьян Брант (Sebastian Brant, 1457-1521). Його велика сатирична поема «Корабель дурнів» («Das Narrenschiff», 1494), написана німецькою мовою, мала більший успіх, ніж вірші латиною. Цей твір був створений під впливом міської карнавальної культури, що відрізнялася їдкою сатирою. Усе потворне, несправедливе, темне автор вважає проявом людської нерозумності, зосереджуючи це в своїй поемі. На великому кораблі він збирає численний натовп дурнів, які відправляються в Наррагонію (Дурляндію). Цей «парад дурнів» очолює удаваний вчений, який завжди готовий замилити очі. За ним слідує довга череда дурнів, які уособлюють ті чи інші моральні, соціальні або політичні вади. Найбільшою дурістю Себастьян Брант вважав себелюбство, прагнення до особистої вигоди та байдужість до загальної користі.

Традицій Бранта сягає також і написана латинською мовою «Похвала глупоті» – сатира нідерландського гуманіста Еразма Роттердамського (1466 або 1467-1536), який був тісно пов'язаний з культурним світом Німеччини, і спілкувався з багатьма німецькими гуманістами.

Гуманізм і Реформація

Гуманізм, що зародився і змінене інтелектуальне середовище в Німеччині посприяли Реформації країни. Акцент епохи Відродження на індивідуальності та освіченості людини, інтерес до античних джерел та ранньохристиянської культури допомогли освіченим людям критично подивитись на роль церкви, її структуру. У Німеччині, що на початку XVI ст. все ще залишалася політично роздробленою державою, невдоволення церквою поділяли майже всі верстви суспільства: селян спустошувала церковна десятина, товари ремісників не могли конкурувати з продукцією монастирів, яка не оподатковувалась. До того ж церква постійно розширювала свої земельні володіння у містах, і навіть світські правителі так чи інакше залежали від неї.

Проти морального занепаду духовенства виступив доктор теології Мартін Лютер, який у жовтні 1517 р. прибив до дверей Віттенберзької Замкової церкви свої тези. У них він викривав продаж індульгенцій та надмірну владу Папи. У своїх проповідях реформатор проголошував, що церква і духовенство не є посередниками між людиною і Богом, а значить, людина досягає спасіння не через церкву і її обряди, а за допомогою віри, яку їй дарує сам Бог. Спочатку церкву не надто хвилювали нові ідеї Лютера, але поступово конфлікт наростає. Розриваючи стосунки з церквою, у 1520 р. при скупченні народу Лютер спалив папську буллу, що засуджувала його погляди.

Незважаючи на заборону ідей Лютера, реформаційний рух поширювався. Активна агітація одного з його прихильників – Томаса Мюнцера, а також заворушення у суспільстві призвели до селянських повстань та початку війни. І хоча повстанці зазнали 27 поразки, поступово Лютеру все ж таки вдалося домогтися офіційного визнання нової християнської течії.

Велике значення для історії та культури мали не лише ідеї Мартіна Лютера про незалежність віри та звільнення Німеччини від папської влади, а й здійснений Лютером переклад Біблії німецькою мовою (східний середньовіснийнімецький діалект), в якій він утверджує деякі норми загальнонімецької національної мови. Таким чином, Біблія стає доступною широкому колу громадян Німеччини. Літературний талант Лютера проявився також у трактатах, памфлетах – особливо тих, що були написані до Великої селянської війни. Церковні пісні він також перекладав німецькою мовою, створюючи за їхнім зразком оригінальні твори на рідній мові.

Серед німецьких поетів, творчість яких розвивалася у період, що слідував повстанню Мартіна Лютера, найбільш значущим став Ганс Сакс (Hans Sachs, 1494-1576). Майже все своє довге життя він провів у Нюрнберзі, одному з центрів німецької міської культури. Літературна спадщина Г. Сакса величезна. У 1567 р. він підрахував, що на той час з-під його пера вийшли понад 4000 майстерзингерських пісень, написаних на 275 мелодій, з яких 13 були його оригінальними творами; понад 200 п'єс для театру – комедії, трагедії та фастнахтшпілі (вистави на Фастнахт); близько 1700 віршів – шванки, байки, алегорії, а також безліч духовних та світських пісень, сім діалогів у прозі... Разом понад 6000 назв. Після 1567 р. ним написано вже порівняно небагато творів. Незважаючи на приналежність до ремісничого стану, Ганс Сакс був цілком освіченою людиною. Він читав твори істориків та книги з природознавства та географії. Матеріал для своїх творів Сакс черпав зі шванків та народних книг.

Відомий Г. Сакс і як драматург. Щоправда, його повчальні, як він їх називав, «комедії» та «трагедії» не залишили помітного сліду в історії німецької драми. Зате фастнахтшпілі, безперечно, можуть бути віднесені до найяскравіших зразків цього демократичного жанру, поширеного в Німеччині в XV та XVI ст. В їх основі, як і в основі шванків, лежить яка-небудь кумедна подія з життя городян, селян або духівництва. Втім, селян Сакс часто зображує недоумкуватими, які з власної вини потрапляють у халепу. Так, у фастнахтшпілі «Фюнзінгенський конокрад» (1553) спритний злодій шиє в дурні сільських йолопів, впевнених у своїй хитромудрості. Ще один яскравий приклад довірливості та глупоти наведено у популярному фастнахтшпілі «Школяр у раю» (1550). Ганса Сакса була настільки відомою не тільки через її різномайття і обширність, а й завдяки зверненню до жанрів і сюжетів, популярних у народі.

Контрольні питання

1. Які чотири періоди доби Відродження виділяють дослідники?
2. Коли Ренесанс прийшов на німецькі землі?
3. Назвіть основних німецьких гуманістів та їх найпопулярніші твори.
4. Які основні ідеї Мартіна Лютера?
5. Як ідеї гуманізму відобразились в творчості Ганса Сакса?

Семінарське заняття № 5-6

Німецька література часів Бароко, Просвітництва, Рококо.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Тридцятирічна війна (1618 - 1648) та її наслідки.
2. Німецька література та культура часів Бароко (1600-1700): лірика (Мартін Опітц *Книга про німецьку поезію*), драма (Андреас Гріфіус та ієзуїтська драма).
3. Розвиток роману у творчості Ганса Якоба Крістофеля фон Гріммельсгаузена, його шахрайські романи *Пригоди Сімпліція Сімпліціссімуса* та ін.
4. Семирічна війна (1756 - 1763) та її вплив на Добу Просвітництва в німецькій культурі та літературі XVIII століття.
5. Письменницька діяльність Йогана Крістофа Готшеда, Фрідріха Готліба Клопштока, Крістофа Мартіна Віланда.
6. Життя і творчість Готгольда Ефраїма Лессінга (драми: *Міс Сара Сампсон*, *Мінна фон Барнгельм*, *Емілія Галотті*, *Натан Мудрий* та ін.; критичні та теоретичні твори: *Листи стосовно новітньої літератури*, *Лаокоон*, або *про межі живопису та поезії* та ін.).
7. Головні риси та представники стилю Рококо в німецькій літературі.
8. Просвітницька течія „Буря і натиск” (середина XVIII століття). Зростання самосвідомості німецького бюргерства і формування антифеодальних сил.
9. Вплив на літературний процес Едуарда Янга та Жан Жака Руссо.
10. Літературна діяльність Йоганна Готфріда Гердера, Міхаеля Рейнгольда Ленца, Готфріда Аугуста Бюргера та інших представників течії „Буря і натиск”.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми: Бароко, Просвітництва, Рококо.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

XVII століття стало початком довгого періоду Нового часу – епохи, що значно відрізнялася від Середньовіччя та Відродження. Саме в цьому столітті відбувається становлення нової картини світу, виникнення нового світовідчуття людини. З суспільно-історичної точки зору XVII століття – період зламу старого суспільного устрою. У передових Англії та Нідерландах відбувалися революції (основним завданням яких є знищення феодального ладу або його залишків), у Франції – Фронда (антиурядові повстання). Щодо Німеччини, то вона в цей час залишається роздробленою та економічно відсталою, оговтуючись після важкої Тридцятилітньої війни (1618-1648), результати якої виявилися дуже сумними – страшні спустошення, розорення мешканців та занепад цілих областей. Хоч у цій війні

брали участь майже всі країни Європи, військові дії велися переважно на території німецьких князівств.

Що ж до розвитку культури у цей період, то Німеччина прагнула здобути єдність і включитися до загальноєвропейського культурного процесу. При цьому країна була відкрита до різних літературних впливів, насамперед французького. Спробам створення єдиної літературної мови чимало сприяла діяльність численних мовно-літературних товариств.

Членом одного з них – «Плодоносного суспільства» – був і Мартін Опіц (Martin Opitz, 1597-1639), один із основоположників німецького класицизму. Ще у 1618 р. молодий поет виступив із невеликим трактатом «Aristarchus sive de contemptu linguae teutonicae», в якому захищав право рідної мови на літературне життя, доводячи, що німецька мова, поряд з французькою та італійською, «підходить» для створення нової літератури за зразками класичної давнини. Основна теоретична праця М. Опіца – «Книга про німецьку поезію» – стала своєрідним керівництвом для німецьких поетів. У ній він звертається до традицій античних мислителів та письменників, як це було характерно всім представникам класицизму. При цьому М. Опіц привносить у процес творчості прагнення до впорядкованості, відбору, захищає правила розсудливості та пристойності, створює ієрархію жанрів, пропонує нові, суворіші принципи віршування.

Що ж до його поезії, то раціонально-логічні, алегоричні і дидактичні основи поєднуються у його віршах зі скорботними інтонаціями, з позицією трагічного стоїцизму, настільки характерними для іншого провідного літературного напрямку XVII століття – бароко. Тому іноді кажуть про «барокальний класицизм» його поезії. Саме барокальний, а зовсім не класицистичний світогляд став головним для німецької літератури цього періоду. Німецький класицизм у ту епоху, по суті, так і залишився у зародковому стані. Тим не менш, хоч і барокальна німецька література XVII ст. – явище більш показне та яскравіше, ніж німецький класицизм, його існування є не менш важливим у загальній картині літературного розвитку. Орієнтир на античні зразки, а також на французькі, італійські канони класицизму був, поміж іншого, способом подолання культурного відставання Німеччини.

Бароко в німецькій літературі найкращим чином відображає ті непрості події, що відбувалися у Німеччині на початку XVII ст., у тому числі важкі роки війни та її наслідки. Для німецької свідомості виявилось близьким 36 барокальне світовідчуття, що звернулося до мінливості та ілюзорності життя, самотності та немічності людини у Всесвіті. Протириччя навколишнього світу у творах бароко виражалися в самих різних тлумаченнях образів; у своїх спробах зафіксувати ці протириччя автори вдавалися до надмірності у подробицях, до пишноти, запозиченої з барокальної архітектури, до гіперболічності та метафоричності.

Яскраві зразки барокальної поезії з'являються ще в період Тридцятилітньої війни. Найбільш відомим автором, який втілює у своїх творах естетику бароко з її ідеями швидкоплинності людського життя, є Андреас Гріфіус (Andreas Gryphius, 1616-1664). У сонетах німецькою та латинською мовами поет зізнається у страху перед світом та його крихкістю, скаржиться на самотність. У кожній із двох збірок, що вийшли у 40-ті роки XVII ст., Гріфіус, звертаючись до біблійних мотивів і сюжетів, всіляко підкреслює нікчемність людини, її швидкоплинність, необхідність земних страждань, що відкривають шлях до вічного життя.

Особливу увагу слід зосередити на вивченні німецького роману XVII ст. Найбільш відомим та дослідженим є головний роман для Німеччини цього часу – «Пригоди Сімплісісимуса» («Der abenteuerliche Simplicissimus», 1668) Ганса Якоба Крістоффеля фон Гріммельзгаузена (Hans Jacob Christoffel v. Grimmelshausen, 1625-1676). Цей твір пов'язаний із подіями Тридцятилітньої війни, які представлені очима її рядових учасників. Основу всіх армій, воюючих у Тридцятилітній війні, становили ландскнехти. Ними ставали волоцюги, невдахи, авантюристи і зневірені люди, яких називали «солдатами Фортуни». Як наймані солдати, ландскнехти жили головним чином за рахунок грабування місцевого населення та служили тим, хто більше заплатить. При цьому вони втрачали почуття патріотизму, їм було байдуже – де і з ким воювати, аби була нажива.

У центрі твору – історія простака Сімплісісимуса (від лат. «найпростіший»), що потрапляє у нескінченні пригоди, іноді навіть дивовижні. Сімплісісимус по черзі: паж, злодій, мисливець, слуга, хоробрий воїн, багатій, актор, успішний коханець, лікар, розбійник, палігрим, жебрак, відлюдько. Підсумком роману є відхід Сімплісісимуса від такого неспокійного життя: після подорожей по всьому світу він стає самітником на безлюдному острові. Ця низка найрізноманітніших ролей головного героя, його мінливе щастя цілком відповідають барокальному уявленню про світ. Як зазначають дослідники, твір Гріммельзгаузена багато запозичив у двох барокальних жанрів різних країн – іспанського крутійського та французького «комічного» романів, які розповідали про пригоди героїв у боротьбі за повсякденне існування, за пошук добробуту.

Крутійський роман, що сягає корінням Ренесансу, близький до карнавальної культури, він втілює процес становлення барокальної концепції. Герой-пікаро (пройдисвіт, шахрай), спочатку

недосвідчений і навіть простакуватий, у пригодах набуває гірко-глузливого досвіду. Він одночасно і об'єкт виховання життям, і об'єкт сатири, і спостерігач дійсності. Життєвий шлях героя крутійського роману – це чергування везіння та невдач, внаслідок яких можна придбати, нехай подекуди і негативний, але, зрештою, необхідний досвід для виживання. У пікарескній історії герой загалом спокійно ставиться до життя, зазнаючи негараздів, сподіваючись на те, що надалі йому вдасться змінити долю. Все це є і в романі Гр іммельзгаузена, герой якого так само постійно переходить від бідності до несподіваного багатства, від краси до хвороби та потворності, від гонінь до загальної популярності та поваги. «Сімплісісимум» включає деякі фольклорні мотиви; одночасно це ще й роман виховання.

Просвітництво

У XVIII ст. ідеї Просвітництва змінюють як художні напрямки, вже сформовані з XVII ст., так і формують нові, типові саме цієї епохи художні напрямки. Смак Просвітництва і прагнення виховати гармонійну, розумну особистість стають дуже важливими критеріями класицизму. Слід зазначити, що у XVIII в. німецький класицизм відіграє більш важливу, ніж століттям раніше, роль у німецькій культурі, попри свою неоднорідність. Так, наприкінці століття (приблизно у 80-ті роки) виникає так званий Ваймарський класицизм, який об'єднав творчість Гьоте та Шіллера. Цих письменників об'єднало неприйняття Французької революції, думки про еволюційний розвиток суспільства, про прагнення гармонії в ньому, про виховання особистості за допомогою літератури та мистецтва.

Поряд з цим, настільки раціоналістичним напрямом, у Німеччині розвиваються і напрями емоційніші, чуттєві та 41 «чутливі» – Сентименталізм, а потім і рококо. Втім, поступово і вони, незважаючи на їхню зосередженість на особистому житті людей, а не на соціальних проблемах, просочуються просвітницьким духом. Втім, поступово і вони, незважаючи на їхню зосередженість на особистому житті людей, а не на соціальних проблемах, просочуються просвітницьким духом. У 70-ті роки в Німеччині виникає рух, частково близький до Сентименталізму, але значно бурхливіший, що отримав назву «Буря і натиск» і об'єднав багатьох відомих письменників, у тому числі Гьоте [1].

Просвітницький класицизм

Одним із творців німецького просвітницького класицизму був драматург і критик Йоганн Крістоф Готшед (Johann Christoph Gottsched, 1700-1766), світогляд якого мав раціоналістичний характер. Він боровся з бароковими традиціями, приділяючи велику увагу реформі німецької драми та її перетворенню за французькими класицистичними зразками. Готшед виступав за простоту і ясність як стилю, так і сюжету, а також за відповідність суворим нормам, був противником всього надто ускладненого і надто пишного. Він створював праці, присвячені питанням німецької мови, поезики та риторики, видавав журнали, в яких розглядалися проблеми «унормування» німецької літературної мови, а також історії літератури, сам складав вірші та драми. Готшед боровся із впливом латині та сприяв популяризації німецької мови, виступаючи проти запозичень у ній. При цьому він вважав, що правильне вживання мовних одиниць впливає на правильність мислення.

Надалі вплив Готшеда був підданий нападкам з боку представників руху «Буря і натиск» 42 (штюрмерів), але й до них незгоду з деякими його постулатами висловлював теоретик і практик німецького Просвітництва Готгольд Ефраїм Лессінг (1729-1781), який, втім, і сам не відмовився цілком від класицизму. Розквіт творчості цього мислителя припала на кінець 50-х–60-х рр. XVIII ст. Він народився в сім'ї пастора, розпочав свою серйозну освіту в університеті Ляйпціга, у 1748 р. Лессінг переїжджає до Берліна, де зближується з гуртком просвітителів. Вже у 50-ті роки він виступає як театральний критик. Тоді ж він співпрацює з однією із берлінських газет, де починає критикувати представника класицизму Готшеда та пропагувати ідеї французького просвітителя Дені Дідро. Крім починань у сфері драматургії, у 50-ті роки Лессінг активно пише байки. Прозові байки Лессінга вийшли у трьох книгах у 1759 р. з додатком трактату «Роздуми про байку» («Abhandlungen über die Fabel»). У цьому трактаті Лессінг критикує ставлення до байки як до витонченого алегоричного оповідання у віршах, висувуючи на перший план її серйозне морально-виховне значення. Дуже важливим для розуміння творчості Лессінга є трактат «Лаокоон, або Про межі живопису і поезії» («Laokoön oder über die Grenzen der Malerey und Poesie», 1766). У цій роботі він торкається питань естетики, історії мистецтв, звертається до пам'яток класичної давнини, наводячи цитати грецькою, латинською, італійською та 43 іншими мовами. Основна теза «Лаокоона» зводиться до принципової різниці між живописом і поезією, з акцентом на надмірне звернення до «мертвої природи», яке справжні художники та письменники не повинні ігнорувати. На відміну від живопису з його зображуваними одне поряд з іншим явищами, «даючи» глядачеві всю дійсність одночасно, поезія може мати ці явища одне за іншим, вносячи в мистецтво принцип тривалості. Письменник здатний розкривати явище у його безперервному розвитку, русі, дії, тоді як художник, обмежений природою свого мистецтва, змушений задовольнятися лише фіксацією одного чи кількох моментів розвитку реальності.

В есе «Виховання роду людського» («Die Erziehung des Menschengeschlechts»), написаному ще в 1777 р. та опублікованому в 1780 р. Лессінг розуміє історію як поступове виховання та вдосконалення людства, в результаті чого настане новий ступінь моральної зрілості – «епохи нової, вічної Євангелії», коли потреба у християнстві з його, безумовно, позитивними поняттями добра і любові поступово зникне у зв'язку з моральним прогресом людства. Це були дуже сміливі думки, що вдарили по церковній ортодоксії і викликали протест з боку духовенства [1].

Перехід до Рококо

Німецький сентименталізм, що зародився на початку 40-х років XVIII ст., отримує яскравий розвиток у творчості Фрідріха Готліба Клопштока (Friedrich Gottlieb Klopstock, 1724-1803). У своїх теоретичних працях – «Думки про природу поезії» (1759), «Про мову та поетичне мистецтво» (1779) – Клопшток наполягав на своєрідності поетичної мови, її принципову відмінність від мови прози. Ці ідеї були полемічно спрямовані проти поетики класицизму в цілому, але насамперед проти тез Йогана Крістофа Готшеда, який вважав мистецтво лише наслідуванням природи. Натомість Клопшток підкреслював роль поета-творця і наполягав на його більшій творчій свободі. Відкидаючи нормативність класицистичної естетики, Клопшток розширив метричну палітру німецького вірша та став новатором у галузі поетичної мови. Особливо широко Клопшток використовував різні античні віршовані розміри, запровадив білий вірш. Крім цього, з метою нагнітання емоцій він активно використовував «вільний синтаксис», включав до поезії неологізми.

На 60-ті роки припадає розквіт творчості ще одного письменника, менш відомого сучасному читачеві – Крістофа Мартіна Віланда (Christoph Martin Wieland, 1733- 1813). Великий вплив на творчість Віланда справив Лоуренс Стерн – родоначальник англійського сентименталізму, автор глузливих романів «Життя і думки Трістрама Шенді, джентльмена» та «Сентиментальна подорож Францією та Італією». При цьому інтерес Віланда до пізнього англійського Просвітництва не обмежувався літературою. Найбільш близьким йому філософом можна назвати Ентоні Шефтсбері з його ідеями про самовдосконалення. Що ж до французького Просвітництва, то, частково поділяючи симпатії Руссо до природи і людини, яка перебуває в гармонії з нею, Віланд відкидав теорію природного розвитку людини. У 1768 р. з'явився великий роман Віланда «Історія Агатона» («Geschichte des Agathon»). Це був роман про становлення особистості, перший німецький роман виховання, у якому показано, як формується характер героя, його погляди при зіткненні із життєвими перешкодами.

Значну частину спадщини Віланда становлять віршовані повісті-казки: від «Ідріса» («Idris», 1768) до «Шаха Лоло» («Schach Lolo», 1778). У багатьох із них був присутній образ вкрай чутливої людини, настільки типовий для рококо, через що Віланду навіть дорікали в непристойності. Справжнім шедевром поетичного мистецтва Віланда стала поема «Оберон» («Oberon», 1780) в стилі просвітницького рококо, що написана легкими, витонченими віршами та повернула до життя традиції лицарського роману. Зміст поеми складає оповідання про випробування любові, вірності та душевного благородства, яким піддає закоханих цар ельфів Оберон, засумнівавшись у людській чесноті. У ній виявляється така властива рококо любов до пишності, яскравих барв та фантастики. Сільську простоту тут змінює пишнота Сходу, міський гамір – мальовничі луки, лицарські битви – витончені танці. Пронизана гумором поема-казка за змістом цілком відповідає духу доби Просвітництва, оскільки розглядає моральні проблеми.

Література 70-90-х років. Рух «Буря і натиск»

На порозі 70-х років німецька література переходить на новий етап розвитку. Зростаюча суспільна і моральна самосвідомість німецького міщанства породила короткочасний, але інтенсивний рух, який отримав назву «Буря і натиск» («Sturm und Drang»). Рух «Буря і натиск» становить невід'ємну частину доби Просвітництва. Він розвивається на основі просвітницької ідеології і пов'язаний з її ідеалами розвитку особистості. Разом з тим, він привносить до німецької культури чимало нового. Насамперед, це відмова від послідовно раціоналістичного підходу до суспільних, моральних та естетичних проблем, який панував у Просвітництві раніше. Як уже було сказано вище, це не було новаторством штюрмерів. Інтерес до почуттів, свободу від суворих класицистичних норм виявляли вже представники рококо та сентименталізму. Втім для представників нової течії були важливі не просто почуття та бажання, а спонтанний, нічим не скутий прояв сильної особистості, яка прагне свободи, здатна до бунту, хоч і не завжди може змінити існуючі порядки. При цьому в суперечці між загальноприйнятою мораллю та почуттям у них перемагає останнє. Для штюрмерів неприйнятні надмірні вишуканість та еротизм рококо (саме в цьому вони дорікали Віланду).

Перші їхні гуртки формуються у Франкфурті-на-Майні, Страсбурзі та Гьоттінгені. Теоретичним лідером нового літературного руху був Йоганн Готфрід Гердер (Johann Gottfried Herder, 1744-1803), який вплинув на все покоління 70-х років, у тому числі на молодого Й. В. Гьоте. Після закінчення

університету Гердер отримав посаду пастора в Ризі, де провів п'ять років (1764-1769). З церковної кафедри він у просвітницьких цілях розкривав перед слухачами своє розуміння історії, філософії, моралі та релігії. До цього часу Гердер вже був автором двох книг про літературу, в яких полемічно розвивав деякі ідеї Лессінга. У 1770 р. він опинився у Страсбурзі, де відбулася його зустріч з юним Гьоте, студентом Страсбурзького університету. У 1776 р. Гьоте, який незадовго до того переїхав до Ваймара, виклопотав Гердеру посаду голови церковного відомства, і до кінця життя Гердер жив у Ваймарі, поєднуючи свої офіційні обов'язки з широкою літературною та науковою діяльністю.

Основним жанром для штюрмерів стала драма, у центрі якої був конфлікт «природного генія», який прагне свободи, бореться з обмеженнями, які створює для нього навколишній світ. У центрі ранніх драм Фрідріха Максиміліана Клінгера (Friedrich Maximilian Klingler, 1752-1831) постає сильна особистість, яка нехтує становими перешкодами, суспільними умовностями, а іноді й мораллю. У драмі «Близнюки» він зображує ворожнечу двох братів-суперників, що закінчується вбивством одного брата іншим. Сюжет та напружений стиль цієї п'єси справили вплив на першу драму Шіллера «Розбійники». В інших п'єсах Клінгер звертається до тоді сучасної теми: у драмі «Буря і натиск» дія розгортається в колоніальній Америці. Втім автора цікавить не так боротьба колоній за незалежність, як можливість показати сильну, непересічну, бунтівну особистість.

Із «Гьоттінгенським союзом» пов'язана і творчість поета Готфріда Августа Бюргера (Gottfried August Bürger, 1747-1794), творця німецької балади. Але на відміну від гьоттінгенців Бюргера вирізняє відверте зображення чуттєвого, земного кохання, а також гостріше трактування соціальних тем, зокрема, відносин між різними верствами: наприклад, між дворянством та селянами. В історію європейської поезії Бюргер увійшов як автор балади «Ленора» (1773). Мотив про мертвого нареченого, який є вночі за своєю нареченою і забирає її з собою в могилу, широко поширений серед багатьох європейських народів. Бюргер переніс цей мотив у сучасну йому атмосферу – час Семирічної війни (1756-1763), він згадує в баладі про деякі події тих днів. Цей жанр став дуже популярним пізніше, у романтиків, яких приваблювало у ньому поєднання драматизму та ліричності, а також звернення до фольклору. Загалом насичена епоха «Буря і натиск», яка дала Німеччині цілу низку видатних письменників, практично вичерпала себе на початку 90-х років XVIII століття.

Контрольні питання:

1. Які наслідки Тридцятирічної війни для розвитку літератури?
2. Назвіть основних представників німецького бароко та їх твори.
3. Що є ідейним підґрунтям Просвітництва?
4. Що становить основу творчості Крістофа Мартіна Віланда?
5. В яких містах з'явилися перші гуртки «Бурі і натиску»?

Семінарське заняття № 7-8

Німецька література періоду Класицизму

Питання для усного опитування та дискусії

1. Доба Класицизму (1775 - 1810): історичні та культурні передумови.
2. Класична література: поняття „класицизм” та „класика” (Йоганн Йоахім Вінкельманн, Іммануель Кант).
3. Йоганн Вольфганг Гете (1749 - 1832): життя і творчість.
4. Гете як представник літературного напрямку „Буря і натиск”: молодий Гете (1749 - 1775). Лірика й балади (*Книга Аннетте. Лейпцігська книга пісень; Дика роза, Побачення і розлука, Вільшаний король* та ін.).
5. Драми (*Гец фон Берліхінген із залізною рукою* та ін.), епічні твори (*Страждання молодого Вертера* та ін.).
6. Гете як класик: Веймарський період (1775 - 1805). Дружба та співпраця з Шіллером. Ліричні твори Гете (пісні, гімни, сонети, балади, елегії), драми (*Іфігенія в Тавриді, Егмонт*), епічні твори (*Літа науки Вільгельма Майстера, Герман і Доротей*) та ін.
7. Творчість зрілого Гете (1805 - 1832). Смерть Шіллера. Останній роман (*Літа мандрів Вільгельма Майстера*), ліричні твори.
8. Драма *Фауст* – найважливіший твір літературної спадщини Й.В.Гете.
9. Йоганн Крістоф Фрідріх Шіллер як видатний німецький поет, драматург доби Просвітництва і Класицизму.
10. Демократизм і гуманістичний характер п'єс Шіллера *Розбійники, Підступність і кохання* та ін.; втілення ідей „веймарського класицизму” в творах *Дон Карлос, трилогії Валленштейн, Марія Стюарт, Вільгельм Тель* та ін.

11. Балади Шіллера (*Рукавичка*).

12. Творчість інших представників німецької літератури періоду Класицизму (Фрідріха Гельдерліна, Генріха фон Клейста).

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: *«Буря і натиск», балада, класицизм, демократизм.*

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Творчість Й. В. Гьоте Рух «Буря і натиск» не один рік представляв один із найбільших німецьких поетів та письменників – Йоганн Вольфганг Гьоте (Johann Wolfgang Goethe, 1749-1832). Щоправда, писати Гьоте починає ще до знайомства зі штюрмерами, але перші його вірші та драми є наслідком творчості письменників Сентименталізму та рококо. Письменник, який народився у Франкфурті-на-Майні, робить прогрес у Страсбурзі, де він захищав докторську дисертацію з права. Там Гьоте на початку 70-х років заводив знайомство з молодими письменниками, пізніше відомими діячами епохи «Буря і натиск». Зацікавившись народною поезією, молодий поет пише вірш «Heidenröslein» («Степова трояндочка») та деякі інші.

Першим значним твором Гьоте цієї нової для нього пори є драма в п'яти діях «Гьотц фон Берліхінген» («Götz von Berlichingen», 1773) – спочатку «Gottfried von Berlichingen mit der eisernen Hand». У цій драмі, написаній прозою в стилі історичних хронік Шекспіра, Гьоте звертається до національної давнини, до епохи лицарства. При цьому минуле Німеччини не просто цікавить, але навіть зачаровує поета.

Подолання людиною існуючих авторитетів Гьоте зобразив ще в одному творі періоду «Буря і натиск» – у віршованому драматичному уривку «Прометей» («Prometheus», 1773-1774). У нього він включив написаний трохи раніше неримований гімн, що однак не є урочистим прославленням. Навпаки, титан кидає виклик Зевсу, звертаючись до нього з зарозумілою зневагою та глузуванням. Більш того, Прометей проголошує себе творцем, який змінив світ, який подарував життя вільним людям. Гьоте відтворює у цьому уривку образ генія – таким, як його розуміли штюрмери, – зухвалим, який зриває всі кайдани, який прагне до безмежної свободі і тим, який стає тільки сильнішим у випробуваннях.

Тоді ж, на початку 70-х років, Гьоте створив найвідоміші вірші: «Побачення і розлука» («Willkommen und Abschied»), «Вечірня пісня мисливця» («Jägers Abendlied»), «Нічна пісня подорожнього» («Wandlers Nachtlied») та інші, що представляють читачеві порив схвиленої душі ліричного героя.

17

Другий твір, який приніс Гьоте велику популярність, – роман «Страждання молодого Вертера» («Die Leiden des jungen Werther», 1774). Цей твір заснований на подіях біографії самого письменника – його любові до Шарлотти Буфф. Форма твору – роман у нібито документальних листах – робить читача безпосереднім свідком внутрішніх, інтимних переживань головного героя.

Наприкінці XVIII та на початку XIX ст. Гьоте створює ряд видатних художніх творів. Це роман «Wilhelm Meisters Lehrjahre» («Роки навчання Вільгельма Майстра», I-II тт., 1795; III та IV, 1796), збірка віршів «West-östlicher Divan» («Західносхідний диван», 1814-1819), роман – «Wilhelm Meisters Wanderjahre» («Роки мандрівок Вільгельма Майстра», 1821-1829).

Але найграндіознішим і найвідомішим твором Гьоте, безперечно, є його трагедія «Faust» («Фауст»), над якою він працював упродовж усього свого життя, приблизно з 1774 по 1831 рр., тобто майже 60 років, щоправда, з перервою – між першою та другою частинами. В основу трагедії лягла легенда про доктора Фауста, багаторазово перероблена в літературі ще до Гьоте. Вступ та першу частину Гьоте писав під впливом руху «Буря і натиск», тому тут Фауст – бунтар, який вивчив усі науки, він тужить і страждає, марно прагнучи проникнути в таємниці світу. Його внутрішня сутність метушиться, розриваючись між небом і землею. Тим не менш, Бог, який представлений у трагедії як

сила розуму, краси, вірить у Фауста, як і у будь-яку людину, у те, що та здатна пізнати істину. Саме тому він дозволяє Мефістофелю спокушати Фауста. Мефістофель виконує тут подвійну роль. З одного боку, це дух заперечення всього, з іншого – це та сила, яка спонукає Фауста до руху, розвитку, мотивує до пошуків нового.

Трагедія Гьоте виявилася значно глибшою за попередні переробки відомого сюжету. Письменник розглядає в ній різні філософські, етичні та художні проблеми. Ряд цитат із цього твору стали крилатими виразами, трагедія багато разів ставилася на німецькій сцені, щоразу викликаючи величезний інтерес публіки, була перекладена багатьма мовами світу.

Загалом творчість Гьоте вплинула на європейську літературу, але, перш за все, на письменників-сентименталістів та романтиків [1].

Драматургія та поезія Ф. Шіллера

Одним із друзів і співавторів Гьоте був Фрідріх Шіллер (Friedrich Schiller, 1759-1805). Ще в зовсім юні роки він почав писати драми, які, на жаль, не збереглися. Перший по-справжньому значний твір Шіллера – драма «Розбійники», написана ним під кінець активності руху «Буря і натиск», в 1781 р. На той час він закінчив військову академію і працював полковим лікарем. У цьому першому значному, хоча ще незрілому творі описується конфлікт між братами і перехід одного з них до лав розбійників. Мова твору – досить емоційна, пристрасна, з безліччю стилістичних фігур і розмовними вкрапленнями.

Після постановки п'єси «Розбійники» у Мангаймі в 1782 р. Шіллера було посаджено на гауптвахту, і йому було заборонено публікувати свої твори. Через рік він утік зі Штутгарта. Дві п'єси, які Шіллер почав писати ще до втечі, – «Змова Фієско в Генуї» («Die Verschwörung des Fiesco zu Genua») та «Підступність і кохання» («Kabale und Liebe»), були згодом поставлені також у Мангаймському театрі. Міщанська трагедія «Підступність і кохання» створена багато в чому під впливом «Емілії Галотті» Лессінга. Основним мотивом тут також є конфлікт між дворянством та міщанством. Головна героїня – міщанка Луїза – переповнена почуттям власної гідності, за своїми моральними якостями вона виявляється набагато вищою за представників знаті. Від згасаючого руху штюрмерів цьому твору дісталась увага до почуттів та переживань головних героїв, а також їх непокірність суспільній моралі та настановам.

Кінець 80-х знаменується для Шіллера знайомством з багатьма відомими німецькими письменниками. У 1787 р. він приїжджає у Ваймар, де знайомиться з Віландом та Гердером. Роком пізніше відбудеться його перша зустріч із Гьоте. З 1794 р. між великими німецькими письменниками зав'язується дружба та творче співробітництво. У 1796 р. вони разом складають досить різкі епіграми «Ксенії» («Xenien»), спрямовані проти літераторів того часу; трохи згодом починається період Ваймарської класики. Крім творчої діяльності, у 80-90-ті роки Шіллер брав участь у виданні кількох літературних журналів за кошти меценатів. Як і Гьоте, Шіллер не сприйняв Французьку революцію. У 90-ті роки він пише ряд літературно-філософських есе: «Листи про естетичне виховання», «Про трагічне мистецтво».

До своєї смерті у 1805 р. драматург встигає створити ще декілька драм на історичну тематику: «Валленштайн» («Wallenstein», 1800), романтичну трагедію «Орлеанська дівка» («Die Jungfrau von Orleans», 1801), народну драму «Вільгельм Телль» («Wilhelm Tell», 1804). У цих драмах автор лише спирається на історичні події, але при цьому дає волю своїй фантазії. Окрім драматичних творів, всесвітню популярність отримали створені Шіллером в 1797 р. у співпраці з Гьоте балади: «Кубок» («Der Taucher»), «Рукавичка» («Der Handschuh»), «Перстень Полікрата» («Der Ring des Polykrates») та «Івікові журавлі» («Die Kraniche des Ibykus»). Таким чином, Шіллер зробив чимало для відродження популярності цього жанру, що став особливо популярним за кілька років серед німецьких романтиків.

Контрольні питання:

1. Які риси притаманні творчості Й. Гьоте?
2. Назвіть основні твори Й. Гьоте та їх ідейну основу.
3. Чому трагедія «Фауст» набула такої популярності в усьому світі і протягом багатьох століть викликає інтерес глядачів?

4. Чи вірить Ф. Шіллер у можливість відновлення справедливості в людському суспільстві?

5. Чи спирається Ф. Шіллер на історичні події у своїх драматичних творах?

Семінарське заняття № 9

Доба Романтизму у Німеччині.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Доба Романтизму в німецькій літературі (приблизно 1795 - 1830): історичні та культурні передумови виникнення (Французька буржуазна революція (1789 - 1794) та її наслідки: терор, ненависть та розчарування; зростання влади Наполеона й активізація національних сил в Німеччині);

2. Розвиток філософії та естетики (Іммануїл Кант, Георг Вільгельм Фрідріх Гегель) та ін.

3. Період раннього Романтизму в Німеччині (1795 - 1805) - Йєнська школа. Діяльність Августа Вільгельма та Фрідріха Шлегелів, Йоганна Готліба Фіхте, Людвіга Тіка, Новаліса (Фрідріха фон Гарденберга) та ін.

4. Гейдельберзький період німецького Романтизму (1805 - 1830). Літературна спадщина Клеменса Брентано, Ахіма фон Арніма, Якоба та Вільгельма Грімм, Адальберта фон Шамісо, Йозефа фон Айхендорфа та ін. Звернення поетів-романтиків до усної народної творчості.

5. Життя та творчість братів Грімм.

6. Народна основа казок братів Грімм (збірка «Дитячі та сімейні казки»).

7. Праці братів Грімм в галузі мовознавства (Гріммів закон).

8. Реальність і фантазмагорія в творах Ернста Теодора Амадея Гоффманна *Золотий горщик*, *Малюк Цахес на прізвисько Циннобер*, *Життєві погляди kota Мура* та багатьох інших.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: романтизм, естетика, реальність та фантазмагорія.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Сентименталісти і штюрмери були передвісниками нового культурного напрямку, що зародився у Німеччині на межі XVIII-XIX ст. – романтизму. Поширенню романтизму в Європі частково сприяла і Французька революція, що проголосила творення нового світу та його сміливого та рішучого творця – людини, незадоволену колишнім устроєм. З іншого боку, для революції була вкрай важлива опора епохи Просвітництва на розум – те, від чого романтики рішуче відхрещувалися. У Німеччині романтичний рух зароджується між 1796-1804 рр. в Єні, де брати Август та Фрідріх Шлегель, Людвіг Тік, Новаліс випускають журнал «Атеней», на сторінках якого вони сформулювали свою естетичну позицію: виступ проти будь-якої нормативності в мистецтві, вимога повної свободи для художника, а також його непідпорядкованості розуму.

Мистецтво для Єнської школи – це відображення природи, таке ж містичне, чарівне, як і вона сама. Не пізнання природи за допомогою розуму, а творча інтуїція, бб захоплення природою допомагають людині глибше проникнути в її таємниці. Мистецтво і, перш за все, поезія впливає безпосередньо з природи. Як писав Новаліс у «Квітковому пилку», саме поезія наближає до дійсності. Теоретик романтизму Ф. Шлегель визначав сутність романтичної поезії так: «Романтичним є те, що представляє сентиментальний зміст у фантастичній формі. Сентиментальне – те, що будить у нас емоції, але не чуттєві, а духовні. Витоком і душею цих поривів є любов, і дух любові повинен всюди незримо витати в романтичній поезії... І це незрозуміле є джерело фантастичного, втіленого у поетичному образі». Таким чином, саме природа, мистецтво (насамперед, поезія та музика), а також кохання є найважливішими цінностями для романтиків. У природі та любові вони вбачають головну таємницю, яку складно, навіть практично неможливо передати словами. Саме тому багато творів романтиків виглядають як фрагменти чи розрізнені новели. Проте поет повинен прагнути до того, щоб

відобразити мінливість природи, співзвучну почуттям, переживанням людини. Поет для романтиків – істота особлива, причетна до містики, через свою уяву бачить, чує і відчуває те, що не можуть відчутти інші люди.

Ієрархію жанрів для романтизму розробив один із провідних представників Єнської школи, Фрідріх фон Гарденберг (1772-1801), який писав під псевдонімом Новаліс (Novalis). Віддавши перше місце серед усіх мистецтв музиці, у поезії, наступній за нею, він віддає перевагу казці, оскільки в ній панує фантазія. За казкою в запропонованій ним системі жанрів слідує роман, причому у творчості Новаліса роман часто переплітається або, точніше, включає казку.

Ще один автор раннього романтизму, який розвивав жанри роману і казки, – Людвіг Тік (Johann Ludwig Tieck, 1773-1853). Його роман «Мандрі Франца Штернвальда» («Franz Sternbalds Wanderungen», 1797), що розповідає про духовні пошуки настільки типової для романтизму творчої особистості – художника, також є синтезом різних жанрів, прози та поезії. Крім романів, Тік створив романтичні казки: наприклад «Білявий Екберт» («Der blonde Eckbert», 1797), а також іронічні казки-п'єси: «Кіт у чоботях» («Der gestiefelte Kater», 1797) та ін., в яких він виступає проти міщанської драми. У творах Тіка, як і в Новаліса, відбувається ослаблення ідейно-сюжетної лінії за рахунок посилення ліричної сторони.

Другий етап німецького романтизму пов'язаний із м. Гайдельберг, де з 1805 по 1809 рр. існував літературний гурток, до якого входили Ахім фон Арнім та Клеменс Брентано, а також брати Грімм. Цей період пов'язаний зі зверненням романтиків до народної творчості – казок і пісень. Ще за рік до появи гуртка Ахім фон Арнім та Клеменс Брентано видали збірку народних пісень «Чарівний ріг хлопчика» («Des Knaben Wunderhorn»), які вони почули під час подорожі річкою Райном. Крім того, Брентано сам писав казки, наближені до народних. Для романтиків фольклор був засобом подолання роз'єднаності та реконструкції культури. До цього ж, на збільшення інтересу до народної творчості вплинуло зростання національної самосвідомості в німецькому суспільстві, пов'язане із боротьбою Пруссії з наполеонівською Францією.

Брати Грімм

Найвідомішими фахівцями з німецького фольклору на початку XIX ст., безсумнівно, є брати Якоб та Вільгельм Грімм (Jacob und Wilhelm Grimm, 1785-1863, 1786-1859). Вони зібрали та обробили велику кількість казок, що склали два томи (вийшли у 1812 та 1815 рр.), багато з яких знають та люблять з дитинства не лише німецькі читачі. Окрім цього, вони видали збірки германських міфів та легенд. Величезний внесок внесли брати Грімм у німецьке мовознавство. Вони працювали над словником німецької мови («Deutsches Wörterbuch»), який було завершено вже після їхньої смерті. Якоб Грімм до того ж є автором граматики («Deutsche Grammatik», 1819-1837), в якій він вперше досліджував закони змін індоєвропейських мов, заклавши основи етимології.

До пізнього романтизму належить творчість Адельберту Шаміссо, Ернста-Теодора-Амадея Гофмана, Вільгельма Гауфа²⁰ та Гайнріха Гайне. Натуралісту та письменнику Адельберту Шаміссо (Adelbert von Schamisso, 1781-1838) популярність принесла повість-казка «Надзвичайна історія Петера Шлеміля» («Peter Schlemihls wundersame Geschichte»), герой якої за багатство продав свою тінь і шукає її по всьому світу, знаходячи моральне заспокоєння тільки у науковій роботі. Е.-Т.-А. Гофман та В. Гауф створили новий варіант романтичної казки. Їхні твори більше від їхніх попередників відрізняються від народної казки, складнішою структурою, яскраво вираженим авторським началом, прагненням створити ілюзію достовірності подій, що відбуваються.

Ернст Теодор Амадей Гофман (Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, 1776-1822), талановитий композитор, художник, юрист та письменник, який додав до імені псевдонім Амадей на честь Моцарта, створив цілу низку романтичних новел, оповідань та казок, у яких він зберігає крихкий баланс поетичного та гротескного, смішного та страшного.

Першим твором Гофмана, який було опубліковано 1809 р., стала новела «Кавалер Глюк» («Ritter Glück»), героєм якої є музикант. Вибір музичної теми обумовлений, однак, не лише особистими уподобаннями автора, а й упевненістю романтиків у тому, що музика стоїть вище за всі мистецтва. Фантастичний та божественний світ музичного мистецтва постає перед читачем також і у новелі «Дон Жуан» («Don Juan», 1812). У цьому творі автор висловлює думку про те, що служіння мистецтву

вимагає повної самовіддачі і лише в цьому випадку митець здатний піднятися над світом повсякденності, часто залишаючись не зрозумілим для оточуючих.

Повість-казка Гофмана про маленьку потвору, яка завдяки чаклунству стала міністром, «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер» («Klein Zaches, genannt Zinnober»), написана у тому ж році, являє собою сатиру на німецьке суспільство, деспотизм і самодурство правителів, чинопочитання, невігластво. Як і в інших казках, тут є персонаж, який ревно охороняє казковий світ природи та поезії від вторгнення повсякдення, – студент Бальтазар. Втім, як з'ясовується, чарівний світ і сам може постояти за себе, захищаючись від містян невеликого розуму. Варто зазначити, що іронія, притаманна казкам Гофмана, спрямована і на самого романтичного генія, ба більше, іноді це навіть самоіронія романтичного героя. Найзначніший твір Гофмана – незавершений роман у двох томах «Життєва філософія kota Мура» («LebensAnsichten des Katers Murr», 1821). Цей роман складається із двох, здавалося б, незв'язаних історій – Kota Мура, який виступає в ролі оповідача, і біографії капельмайстра Йоганна Крайслера – і є одночасно пародією на роман виховання і роман про людей мистецтва. Автор з іронією зображує багато звичаїв німецького суспільства, погляди сучасників на науку та культуру.

Контрольні питання

1. Надайте визначення поняття «романтизм», назвіть його основні риси.
2. Проілюструйте на прикладах взаємодію сентименталізму і романтизму.
3. Яка роль братів Грім у становленні німецького мовознавства?
4. Ситирою на які суспільні явища стала повість-казка Ернеста Теодора Амадея Гофмана «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер»?

Семінарське заняття № 10-11

Німецький Романтизм та передумови розвитку реалізму.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Доба Бідермейер в німецькій літературі (Фердінанд Раймонд, Йоганн Нестрой, Йереміас Готтгельф, Аннетте фон Дросте-Хюльзгофф, Едуард Мьоріке та ін.).
2. Представники та діяльність групи „Молода Німеччина” (Карл Гутцков, Людольф Вінбарг, Теодор Мундт та ін.).
3. Творчість Генріха Гейне як романтика (збірки *Вірші*, *Книга пісень*).
4. Політична спрямованість та сатира в творах Гейне як члена групи „Молода Німеччина” (*Сілезькі ткачі*, *Корабель рабів*, *Гренадери*, *Атта Троль*, *Німеччина. Зимова казка* та інших віршах і баладах; у епічній сповіді *Дорожні картини* тощо).
5. Німецька література у другій половині XIX століття. Історичні передумови.
6. Літературні напрямки та їх представники: політичний реалізм (Фрідріх Геббель, Конрад Фердінанд Мейер, Фрідріх Ніцше, Готтфрід Келлер, Теодор Шторм, Вільгельм Раабе, Теодор Фонтане).
7. Натуралізм (Герхард Гауптманн п'єса *Перед сходом сонця*).
8. Імпресіонізм та його представники Франк Ведекінд).

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: романтична спрямованість, сатира, політичний реалізм, натуралізм, імпресіонізм.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Останнім представником німецького романтизму є *Гайнріх Гайне (Heinrich Heine, 1797-1856)* – знаменитий німецький поет і публіцист, народився в сім'ї збіднілого єврейського купця в Дюссельдорфі. Родичі хотіли зробити з нього купця, але, переконавшись, що він не виправдовує їхніх

надій, відпустили юнака вчитися в університеті. З 1819 р. він живе в Бонні, де на розвиток романтичних схильностей Гайне вплинули брати Шлегель. Гайне перекладав вірші Байрона, написав статтю про романтизм. Потім він слухав лекції в Гьоттінгені та Берліні, де у літературних кафе він зустрічався з романтиками, зокрема і з Е.-Т.-А. Гофманом, писав вірші в дусі народних пісень і балад, а також наслідуючи Байрона.

Дуже значними у біографії Гайне є 1823-1824 рр. Спочатку виходить збірка поезій «Ліричне інтермеццо» («Lyrisches Intermezzo»), що принесла йому першу популярність, наступного року – збірка «Тридцять три вірші» («Dreiunddreißig Gedichte»), до якої увійшов найзнаменитіший твір Гайне – «Лорелєя» («Die Loreley»). Тоді ж, під час подорожі Гарцем, поет-початківець зустрівся з Й.В. Гьоте. У 1827 р. було видано знамениту «Книгу пісень» («Buch der Lieder»), складену з шедеврів романтичної поезії та перекладену багатьма мовами світу. У ній зібрана лірика Гайне, створена ним з 1817 по 1836 (всього 237 віршів), у різних жанрах – романсу, сонета, балади, у вільній формі. Збірка, що поряд з описом почуттів та переживань ліричного героя містить невелику кількість віршів на політичну тематику, складається з чотирьох частин. Перша частина, «Страждання юності» («Junge Leiden»), що є найромантичнішим розділом, оповідає про муки нерозділеного кохання. В його основу покладено реальні почуття Гайне до його кузини Амалії. У другій частині – «Ліричне інтермеццо» («Lyrisches Intermezzo»), що включає знаменитий вірш «Сосна» (переклад Михайла Старицького), – страждання змінюються світлим сумом. У третьому розділі, названому «Повернення на батьківщину» («Die Heimkehr»), любовні переживання юності постають вже як переосмислене минуле, як спогади героя.

З 1824 по 1830 рр. Гайне створює «Подорожні картини» («Reisebilder»). На відміну від попередників, які описували в подорожніх нарисах свої враження від побаченого, Гайне приділяє мало уваги місцевому колориту та пам'яткам. Охоче він розмірковує на літературну та історичну тематику, а також висміює негативні риси німецького громадського життя, окреслюючи ідеал вільної та гармонійної особистості. Письменник малює сатиричні портрети, міркує про політичні події у Франції. Через жорстку цензуру в Пруссії в 1831 р. Гайне переїхав до Парижа, де активно займався журналістикою. Тим часом його твори виявилися забороненими у всіх німецьких землях. Він менше описує політичні події та намагається показати німцям Францію, а французам – Німеччину, зробити ближчими ці народи, розповідаючи про історію німецької філософії та релігії та про французьке мистецтво. На початку паризького періоду Гайне спробував зблизитися з утопічними соціалістами, але потім поступово відійшов від них. У цей час Гайне то намагався попрощатися з романтизмом, то знову і знову вдавався до улюблених романтичних прийомів. Саме цю боротьбу відображено в поемі «Атта Троль. Сон літньої ночі» («Atta Troll. Ein Sommernachtstraum», 1841), де автор використовував увесь комплекс романтичних мотивів (іспанська екзотика, мисливець-перевертень, печера відьми тощо). Сюжет поеми близький до тваринного епосу, казки, але при цьому вона зачіпає цілком реальні, сучасні проблеми німецького суспільства; фантастика, пригоди та екзотика в ній поєднуються із злободенною полемікою.

22

Наприкінці 1843 р. Гайне повертається на кілька тижнів у Німеччину, щоб зустрітися з матір'ю та зі своїм видавцем. Під час цієї поїздки він створює нарис сатиричної поеми «Німеччина. Зимова казка» («Deutschland. Ein Wintermärchen»). Оpubлікована в 1844 поема відразу ж була заборонена. У ній Гайне поєднує подорожні спостереження з роздумами на філософські та політичні теми. Відвідуючи різні міста, письменник звертається до німецького минулого (про історію спорудження кьольнського собору, про бій у Тевтобурзькому лісі, походи Барбаросси), то з іронією, то з сумом закликає відмовитися від темних сторінок цього минулого, засуджує німецький мілітаризм і реакційний шовінізм, а також згадує про своє юнацьке захоплення Наполеоном.

Революцію 1848 р. Гайне зустрів уже паралізованим, не змігши вже більше підвестися аж до самої смерті. У 1851 р. вийшла його остання збірка віршів «Romanzero», в основному на історичні теми та єврейські мотиви, а вже після його смерті – трагедії та мемуари. У «Romanzero» Гайне вдається до улюбленої серед романтиків баладної форми, черпаючи сюжети в різних народів. Незважаючи на безнадійний відчай, що пронизує цей збірник, автор все ж таки не до кінця розлучається і з іронією. В цілому ж і для останніх його творів характерні стилістичні контрасти, перепади настрою, чергування екзотики та філософських міркувань, типових для ранніх творів, – все те, що робить творчість Гайне

настільки оригінальною, неповторною, романтичною та протилежною романтизму водночас.

Розвиток реалізму

Середина XIX ст. характеризується революційними сплесками в Європі. Насамперед, це революція 1848-1849 рр., що прокотилася майже всіма країнами Старого світу. Революційні події у німецьких землях хоч і не призвели до кардинальних змін, проте в ході їх було створено перший загальнонімецький парламент і скасовано цензуру. Головною внутрішнім питанням стало питання про об'єднання Німеччини, на якому наполягало ліберальне міщанство. Щоправда, об'єднати німецькі землі вдалося лише пізніше, у 1871 р.

У ході революційних подій на сцену виходить середній клас, представники якого усвідомлюють себе не через належність до стану чи традиції, але через індивідуальну діяльність. Опорою нового світогляду у європейських країнах стає наука та технічний прогрес. Науковий розум прагне всеосяжності, систематизації спостережуваних явищ. Не дивно, що з науковими досягненнями література та мистецтво звертаються до зображення реальної дійсності, прагнучи достовірності. Саме такий принцип лежить в основі нового напрямку в літературі, філософії та мистецтві – реалізму, що зароджується в першій третині – середині XIX ст. Це жодною мірою не означає, що зображення дійсності вперше стало метою письменників та художників. Але саме в цей час провідним став принцип типізації – зображення найтиповіших явищ навколишнього життя та людських характерів. Велике значення письменники-реалісти надавали соціальному середовищу та його впливу на особистість, досить часто звертаючись до суспільних явищ та проблем.

Одним із перших німецьких авторів у дусі нового напрямку почав писати Теодор Шторм (Theodor Storm, 1817- 1888) – новеліст, представник так званого регіонального спрямування, який жив на півночі Німеччини. Письменники цього напрямку зображували життя окремих регіонів Німеччини, патріархальний побут, приділяючи пильну увагу внутрішньому світу маленької людини. Шторм брав участь у політичному житті Німеччини та вітав революцію 1848 р., але після її поразки незабаром відійшов від суспільного життя. За ліризмом його прозових творів його також називають поетичним реалістом. Шторм пробував себе також у жанрі поезії, широко використовуючи у своїх віршах традиції народної пісенної поезії. Але справжню славу він отримав як автор новел. Досить відомою є одна з його перших новел, «Імензеє» («Immensee»), написана в 1849 р. Головна її тема – журба через нереалізоване щастя двох закоханих. Ця лірична новела ще не повністю позбавлена впливу романтизму, її головний герой Райнгард, який складає вірші та чарівні казки, близький до романтичного героя. Темі кохання присвячена також новела «Поле лялькар» («Pole Poppenspäler», 1873-1874).

Сучасником та другом Шторма був ще один відомий німецький реаліст, автор віршів, новел та романів, публіцист і театральний критик Теодор Фонтане (Theodor Fontane, 1819-1898). Їхнє знайомство відбулося у 50-ті роки, коли Фонтане був уже досить відомим журналістом, який розповідав німецькій публіці про англійське мистецтво та про свої подорожі. У 60-70-х роках він продовжував журналістську діяльність, співпрацюючи з консервативною газетою, одним із засновників якої був Отто фон Бісмарк. Крім цього з 1862 по 1888 Фонтане створив п'ятитомну збірку «Подорожей по марці / провінції Бранденбург» («Wanderungen durch die Mark Brandenburg»), в яких він не тільки описує красу природи і пам'ятки – замки, монастирі.

Одним із найвидатніших представників німецькомовної літератури доби Реалізму є Готфрід Келлер (Gottfried Keller, 1819-1890) – класик швейцарської літератури, автор віршів, новел, романів. Він брав участь у революційних подіях у Швейцарії 1848 р., які призвели до ухвалення конституції та установи парламенту, йому були знайомі великі політичні події. Для здобуття університетської освіти він поїхав до Німеччини, де у Гайдельберзькому університеті слухав знамениті «Лекції про сутність релігії» відомого філософа Людвіга Фейєрбаха. Свою літературну діяльність Келлер розпочав як поет. Перша поетична збірка «Вірші» («Gedichte», 1846) носить політичний характер та закликає народи Швейцарії об'єднатися. Першим великим успіхом Келлера є роман «Зелений Гайнріх» («Der Grüne Heinrich», 1-а ред. 1854-1855; 2-я - 1879-1880).

Рубіж XIX-XX ст. прийнято називати епохою декадансу в Європі, тобто. трагічного світовідчуття. Песимізм декадансу тісно пов'язаний із переживанням глобальної кризи в системі

європейських цінностей, з позитивізмом XIX ст., конфліктом між культурою та цивілізацією, до якої належить науково-технічний прогрес, що створює, перш за все, нову міську реальність. Кінець XIX – початок XX ст. – час протиріч, проголошує, з одного боку, курс на естетизм та елітарність, свободу творчості та «мистецтво для мистецтва» та породжує такі напрями, як имволізм та імпресіонізм, а з іншого боку, визнає формування масової культури. На літературу цього періоду, перш за все німецьку, справили вплив поєднання та взаємопроникнення найрізноманітніших філософських систем. Ще зберігалися сильні враження від спадщини Імануїла Канта, Георга Гегеля та Артура Шопенгауера, але вже повсюдно поширився позитивізм, що виник у 40-ті роки в XIX ст., вже вийшли у світ книги Фрідріха Ніцше. Позитивізм та теорії Чарльза Дарвіна породили такий важливий напрям на зламі століть, як натуралізм. Цей культурний напрям відрізняється прагненням до точного відтворення дійсності та людського характеру, пояснюючи людські вчинки фізіологічною природою, спадковістю та середовищем, тобто соціальними умовами. Натуралізм виник під впливом бурхливого розвитку природничих наук, запозичивши в них наукові методи спостереження та аналізу, а у позитивізмі – ідею про необхідність опори лише на експериментально підтвержені факти.

Імпресіонізм та символізм у Німеччині отримали набагато менший розвиток, ніж у Франції; їх прийоми 85 спостерігаються лише окремих творах німецьких письменників. У німецькій літературі символізм тісно переплітався відродженим романтизмом (неоромантизмом). А ось у сусідній Австрії, навпаки, особлива сформована культура столиці, приділила велику увагу цим двом напрямкам, створивши і символістичну поезію, та імпресіоністично-символістичну прозу та драматургію. Великий вплив на символізм у німецькомовних країнах справили теорії несвідомого Зігмунда Фрейда та Карла Юнга. Варто сказати, що німецький неоромантизм, який проголосив всемогутнього художника, по суті виявився спробою подолання декадансу та переходу до модернізму. У німецькомовних країнах різноманіття напрямів та стилів модернізму поповнилося ще одним, специфічно німецьким і таким, що отримав лише обмежене поширення за межами Німеччини та Австрії, – експресіонізм. Це одна з найяскравіших авангардних течій перших двох десятиліть XX ст.

Варто зазначити, що на формування німецької культури початку XX ст. великий вплив справила Перша світова війна. В інших країнах війна поглибила відчуття виникаючої зневіри, ідею заперечення, що частково базувалася на філософії Ніцше. Але для Німеччини, яка зазнала поразки, це виявилось ще більшою трагедією, ще глибшим потрясінням, тим більше, що багато письменників з цієї війни не повернулися.

Натуралізм

Одним із найяскравіших німецьких письменників-натуралістів був Гергарт Гауптман (Gerhart Hauptmann, 1862-1946), автор віршів, новел та романів, а також п'єс, що принесли йому світову популярність. Найбільш чітко простежується концепція позитивізму у творах раннього 86 періоду його творчості, наприкінці 80-х – на початку 90-х років.

Популярність Гауптману²⁴ принесла одна з його перших п'єс «Перед сходом сонця» («Vor Sonnenaufgang», 1889). Основний її конфлікт був із темою біологічного детермінізму. Молодий вчений-соціаліст Лот, що приїжджає в будинок сім'ї Краузе, виявляє, що селяни, які розбагатіли завдяки випадково знайденим покладам вугілля, віддаються пияцтву і розпусті. Гауптман підкреслює, що одного добробуту для щастя недостатньо, необхідний ще й духовний розвиток, а ось він у членів родини Краузе і відсутній. Єдиний світлий персонаж у цій похмурій натуралістичній картині – молодша донька старого Краузе Єлена, дівчина мрійлива, освічена, трагічно самотня серед грубих, егоїстичних родичів. Не дивно, що Лот, який розмірковує про свої мрії зробити всіх людей щасливими, приваблює її.

Ідеї натуралізму та водночас проблема руйнування сім'ї відображені Гауптманом у п'єсах «Свято примирення» («Das Friedensfest», 1890) та «Самотні» («Einsame Menschen», 1891). Перша з них навіть має підзаголовок «Сімейна катастрофа». У ній також порушується питання про патологічну спадковість та алкоголізм. Члени сім'ї Шольц, які мають схильність до цих слабкостей, не в змозі подолати ненависть один до одного, що охопила їх.

У 1892 р. Гауптман створює історичну драму «Ткачі» («Die Weber»). Працюючи над нею, він побував у тих місцях, де відбувалося повстання сілезьких ткачів у 1844 р., а також опирався на спогади

родича, який був свідком тих кривавих подій. Тут у центрі уваги драматурга виявляється не сімейний, а гострий соціальний конфлікт.

Майже одночасно з цією драмою Гауптман створив дві комедії: «Колега Крамптон» («Kollege Crampton», 1891) і «Боброва шуба» («Der Viberpelz», 1893). У другій він запропонував гостру сатиру на пруське чиновництво. Парадокс ситуації полягає у тому, що хитра злодійка, яка вкрала у добропорядних інтелігентних людей шубу, примудряється постати перед недалекими поліцейськими як добропорядна трудівниця, а їх самих у ході розслідування підозрюють у політичній ненадійності.

Вже тоді, у середині 90-х, у творчості Гауптмана з'являються нові тенденції. Він створює реалістичну драму «Флоріан Гайер» («Florian Geyer», 1895) про селянську війну XVI ст., а також символічні драми-казки «Вознесіння Ганнеле» («Hanneles Himmelfahrt», 1893) та «Потоплений дзвін» («Die versunkene Glocke», 1896). «Потоплений дзвін» – драма, що швидко стала популярною, рясніє мотивами неоромантизму і символізму.

Наприкінці 1890-х – поч. 1900-х рр. Гауптман створив ряд реалістичних драм. Поступово його творчість отримує широке визнання в світі, в 1912 його нагороджують Нобелівською премією. Однак у зв'язку зі зростаючою популярністю в Німеччині експресіоністичної драми, що виникла після Першої світової війни, художня творчість Гауптмана в подальшому зазнає кризи. Останній видатний твір німецького драматурга – п'єса «Перед заходом сонця» («Vor Sonnenuntergang», 1932). Її назва ніби повертає нас до його першої драми. Все ж тематика цього твору більше не пов'язана з біологічним детермінізмом. Вона радше ближча до інших драм початку 1880-х років, оскільки в останній п'єсі Гауптмана знову лунає мотив самотності людини, не спроможної змиритись із упередженнями довкілля.

Паралельно з натуралізмом в Німеччині розвивались, хоч і не так активно, й інші літературні напрямки. Так, на 1890-ті рр. припадає початок творчості Франка Ведекінда (Frank Wedekind, 1864-1918), драматурга та поета. На відміну від свого знаменитішого сучасника – Гауптмана, Ведекінд майже не використовує естетику та мотиви натуралізму. Так, одна з його перших драм «Пробудження весни» хоч і має сатиричний характер, але все ж не концентрується на зображенні тісного взаємозв'язку середовища та героя, що було типовим для натуралізму. Навпаки, в цій сатиричній драмі автора цікавлять в першу чергу психологічні аспекти дорослішання підлітків, які він зображає з холодною відстороненістю. Наступні драми Ведекінда («Маркіз фон Кейт», 1901, «Скринька Пандори», 1904) також далекі від натуралізму та романтизму. Їхній швидкий темп, що не дозволяє уважно розгледіти психологічні нюанси, передає історію прагнень і невдач героїв, які, як правило, керуються егоїстичними спонуками. Основні особливості всієї його драматургії – прагнення передати роздвоєність людини в суспільстві, невідповідність її вчинків внутрішнім бажанням; сухий аналітичний, досить часто іронічний стиль. Деякі нововведення з його драм пізніше запозичили експресіоністи.

Контрольні питання

1. Назвіть основні збірки поезій Г. Гейне.
2. Аргументуйте свою позицію: вплив ідей Ф. Ніцше на розвиток німецької літератури
3. Чим німецький натуралізм відрізняється від європейського?
4. Який твір приніс популярність Г. Гауптману?

Семінарське заняття № 12-13

Період символізму та експресіонізму в німецькій літературі

Питання для усного опитування та дискусії

1. Німеччина на початку ХХ століття: історичні та культурні передумови.
2. Культура та література: основні тенденції та напрямки в німецькій літературі ХХ століття (символізм, експресіонізм, реалізм тощо).
3. Вплив європейської літератури на літературу Німеччини: культурні традиції та новаторство в творчості німецьких письменників. Головні теми літературних творів.
4. Творчість Штефана Георге, Хуго фон Гофманшталя, Райнера Марія Рільке, Крістіана Моргенштерна, Рікарди Гух та інших представників німецького символізму в літературі.

5. Експресіонізм у ліриці (Георг Тракл, Георг Хейм та ін.), у драмі (Франк Ведекінд, Ернст Барлах та ін.) та епічних творах (Альфред Дьоблін, Ганс Генні Янн та ін.).

6. Франц Кафка – німецькомовний письменник-експресіоніст з Праги. Сюрреалізм та реалізм, фантастичні елементи в творах Кафки; тема відчуження людини, її жахів та почуття провини (оповідання *Вирок*, *У виправній колонії*, *Перевтілення* та ін., романи *Процес*, *Палац*, *Америка*).

7. Німецька література постекспресіоністського періоду.

8. Томас Манн – письменник-реаліст, засновник інтелектуального роману. Викриття буржуазного суспільства, відстоювання ідей гуманізму та прогресу в романах і новелах Т.Манна (романи *Будденброки*, *Чарівна гора*, *Лотта у Веймарі* та ін., новели *Тоніо Крегер*, *Смерть у Венеції* та інші твори).

9. Генріх Манн – основоположник соціально-політичного роману, продовжувач традицій німецької сатири (романи *Професор Унрат*, *Вірнопідданий*). Активна антифашистська позиція в історичному романі-діалогії про короля Генріха IV.

10. Ганс Фалада – автор критично-реалістичних романів (*Маленька людина, що ж далі?*, *Вовк серед вовків*). Викриття жорстокості та злочинності фашизму в романі *Кожний помирає на самоті*.

11. Ліон Фейхтвангер – письменник-гуманіст (романи *Потворна герцогиня*, *Єврей Зюсс* та ін.), який виступав проти війни (драма *Військовополонені*, драматичний роман *Томас Вендт*).

12. Соціальні протиріччя суспільства, попередження про загрозу фашизму, проблеми емігрантів та подальша доля Німеччини в трилогії *Зал очікування. Гойя або важкий шлях пізнання* – один з найкращих творів у жанрі біографічного роману.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: експресіонізм, інтелектуальний роман, постекспресіоністського період, специфічні риси літератури емігрантів,

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Експресіонізм, що виник у середині 1900-х років у Німеччині, набув деякого поширення в Австро-Угорщині, а також частково в Бельгії, Румунії та Польщі. Це найсерйозніша з авангардистських течій ХХ ст., майже позбавлена жартівливості та театральності, на відміну, наприклад, від дадаїзму. Експресіонізм повною мірою відображає епоху перелому, перехід від старого до нового, руйнацію навколишнього світу. 26

Ще до початку Першої світової війни експресіоністи немовби передчували близькість цієї катастрофи. При цьому вони хоч і критично описували вади старого світу, але все ж таки при цьому намагалися через абстрагування знайти прихований головний зміст речей. Експресія означає «виразність» – насамперед виразність емоцій. Це дуже суб'єктивний напрямок, що прагне передати надмірність, інтенсивність почуття, навіть екстаз. При цьому, на відміну від сюрреалізму, експресіоністи не ставили наголос на несвідомому, вони сподівалися знайти те, що властиве всім людям, зламати між людьми соціальні перепони, прагнучи врятувати світ від хаосу. На світогляд представників цього напрямку вплинули ідеї французького філософа Арні Бергсона, який оголосив головною особливістю мислення інтуїцію, що дозволяє сприймати світ без допомоги аналізу. Формування експресіонізму почалося з живопису.

Попередником експресіоністичного мистецтва та вираженням його ідей досить часто називають написану близько 1893 р. Едвардом Мунком картину «Крик», близьку художникам-експресіоністам завдяки яскравості фарб, виразності, ігноруванню форми. У 1905 р. у Дрездені виникла група художників «Міст», у 1911р. у Мюнхені – «Синій вершник». Того ж року у Берліні став виходити журнал «Die Aktion», що об'єднав лівих експресіоністів, прихильників так званого активізму

(Йоганнеса-Роберта Бехера, Ернста Толлера та ін.). На сторінках цього журналу висловлював свої думки Гайнріх Манн. Цей письменник-сатирик не поділяв ідей експресіоністів, але його стиль письма випередив деякі прийоми їхньої творчості. Ліві експресіоністи вважали його духовним вождем німецької демократії, який викрив у своїх творах усі світські вади німецького міщанства.

До Першої світової війни експресіонізм був представлений переважно поезією. Важливим для поетів-експресіоністів виявився досвід французьких символістів – Шарля Бодлера, Поля Верлена, Стефана Малларме, Артюра Рембо – їхній бунт, спроби знайти нову реальність, деякі створені ними образи. У ранній поезії експресіоністів важливу роль грає пейзаж, але, на відміну багатьох інших напрямів літератури, він не є віддушиною для людини. Так, у віршах австрійця Георга Тракля (Georg Trakl, 1887-1914) переважають похмурі мотиви осені, вечора, самотності, смерті. У його збірці «Себастьян уві сні» (Sebastian im Traum, 1915) лише зрідка виникають світліші мотиви весни, сонця, квітів (у вірші «Весна душі», «Frühling der Seele»), але й поряд ними – перехід від життя і руху до повної тиші.

Початок війни став для Тракля, як і для багатьох інших експресіоністів, справжньою трагедією. Загибель солдатів на полі бою і в госпіталях спонукала його добровільно попрощатися з життям. Свої військові враження він відобразив у вірші «Гродек» («Grodek», 1914), де, поруч із традиційними мотивами осені, тіней, чорних вулиць, автор малює червоні від крові хмари, образи вмираючих солдатів, ненароджених онуків. Експресіоністи передрікали війну ще у мирні роки. Передчуття краху відображено у віршах «Кінець світу» Ельзи Ласкер-Шюлер, «Виступ» Ернста Штадлера. Багато представників цього напрямку взяли участь у Першій світовій війні, не всі повернулися з неї.

Апокаліпсис війни постає перед читачем також у ліриці німецького поета та драматурга Георга Гайма (Georg Heym, 1887-1912). Вірш «Війна», написаний ним 1911 р. під впливом подій у Марокко, відображає гіперболізовану картину цієї катастрофи: потоки крові, незлічені трупи. Однією з важливих тем його лірики стало життя міста. У вірші «Бог міста» («Der Gott der Stadt», 1910) перед кровожерливим богом, оточеним димом фабрик, «встають навколішки» міста. Зображення експансії міста у внутрішній світ людини є одним із улюблених мотивів експресіоністичної лірики. Проникнення демонів у мрії людей, духовне та фізичне знищення мешканців міст змальовує поет у вірші «Демони міст» («Die Dämonen der Städte»). Багато про місто писав і відомий німецький експресіоніст Йоганнес Бехер (1891-1958). Світ сприймався експресіоністами як змертвілий та застиглий. Втім, всякий рух у ньому був рухом вперед, до життя.

Під час війни розвивається експресіоністська драма, що демонструвала трагізм війни, а також взаємодію жорстокого світу з людьми. Експресіоністи-драматурги зображують вже іншу людину, яка намагається щось змінити, найчастіше навіть бунтаря, революціонера. Такі персонажі ранніх драм Ернста Толлера (Ernst Toller, 1893- 1939) – «Перетворення» («Die Wandlung», 1919), «Людина маса» («Masse Mensch», 1920). Постановкою п'єси «Перетворення» відкривається 1919 р. берлінський театр Tribüne, пристосований саме²⁷ для постановки експресіоністської драми. У спектаклі завданням актора було знищити в собі характерність, для чого використовувалися безформні костюми. Головним було зображення ідеї, для цього персонажі ділилися на групи: головний герой, ті, хто його розуміє та підтримує, безмовний натовп і противники героя. Театральною ілюзією при цьому нерідко нехтували: актор у пориві міг звертатися прямо до глядача. Дуже значну роль в експресіоністському театрі відігравали масові сцени.

Спроби оновлення старого світу зобразив у своїх п'єсах, мабуть, найвідоміший із драматургів-експресіоністів Георг Кайзер (Georg Kaiser, 1878-1945), який створив близько 60 драм. Деякі його герої не позбавлені жадібності та егоїзму – «З ранку до півночі» («Von Morgens bis Mitternachts», 1916), іноді ці якості прикриваються лише гаслами про загальне братерство. Таким чином, у його творах видно дещо скептичне ставлення до спроб перетворення світу. У п'єсах «Корал» і «Газ» («Die Koralle», 1917; «Gas», 1918) Кайзер показав, що самому важко боротися з існуючою несправедливістю світу наживи на праці робітників, нелюдськими умовами їхнього існування. Високо цінував Кайзера Бертольд Брехт; обидва драматурги планували співпрацю, яка не відбулася через смерть Кайзера.

Один із найбільших німецьких письменників першої половини ХХ ст. Томас Манн (Thomas

Манн, 1875-1955) у своїх перших творах, використовуючи досвід художніх напрямів кінця XIX ст., зобразив завершення старої епохи. До написання цього великого епічного твору Г. Манн створив ряд новел, але по-справжньому знаменитими стали новели, написані вже після виходу у світ «Будденброків»: «Трістан» та «Тоніо Крегер» («Tristan» та «Tonio Kröger»). У них письменник, знову вдаючись до деяких здобутків імпресіонізму, розкриває намічений вже у романі антагонізм між міщанином та художником. Здатність художньої натури відчувати і передавати красу не робить її щасливою; така обдарована людина перебуває «між двома світами», не знаходячи собі місця в жодному з них, він приречений на самотність. Ця ж тема ще яскравіше і трагічніше освітлена в новелі «Смерть у Венеції» («Der Tod in Venedig»), написаній Т. Манном у 1912 р.

Термін «інтелектуальний роман» запропонував Т. Манн у 1924 році, у рік виходу його роману «Чарівна гора» («Der Zauberberg»). Цей вид роману відображає загострену потребу у осмисленні та тлумаченні життя, використовуючи при цьому минуле для відображення протиріч сучасності. Зображуючи актуальні проблеми, взаємини людини та космосу, інтелектуальний роман претендував на всеосяжність, системність, а також філософічність. Одним із головних принципів побудови інтелектуального роману стала багатоплановість, зокрема і часова. Автор розриває дію, переміщуючи героя з минулого 112 до теперішнього часу або майбутнє (або навпаки), при цьому уповільнюючи чи прискорюючи оповідання відповідно до сприйняття героя; різні тимчасові «відрізки» розділені навіть географічно. При цьому автори нерідко звертаються до міфів минулого, поєднуючи їх з сучасністю та проводячи аналогії з нею, надаючи їм самостійність, розвиваючи на їхній основі художню гру.

Як було сказано раніше, першим німецьким інтелектуальним романом є «Чарівна гора» Т. Манна. Цей роман, задуманий ще 1912 році, – набагато глибше, ніж сатира на характер суспільства, яку бачили у ньому деякі критики. Сам автор спочатку задумував його як «суміш смерті та розваги», іронічну антитезу новелі «Смерть у Венеції», у якій хаос смерті бере верх над упорядкованістю життя і його красою. Автор зображує у ньому передвоєнну епоху, але питання, поставлені в цьому творі були актуальні і пізніше. Молодий, недосвідчений інженер Ганс Касторп, який потрапляє в закритий санаторій для хворих на туберкульоз, знайомиться там з різними ідеологіями, з лібералізмом та жорстокістю тоталітаризму. Автор робить акцент на ідеологічних суперечках наставників Касторпа, який вагається, на який же бік йому стати. Другим рівнем написаного є символічне зображення санаторію як герметично закритого світу зі своїми особливостями.

Контрольні питання

1. У чому полягає ідейний зміст експресіонізму?
2. Що являє собою інтелектуальний роман?
3. Хто написав перший інтелектуальний роман?
4. Яким чином постає перед читачем апокаліпсис війни у ліриці німецького поета та драматурга Георга Гайма?
5. Яка ідейна основа творів Т. Манна?

Семінарське заняття № 14

Література Німеччини від експресіонізму до сучасності.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Бертольт Брехт – видатний драматург, поет, режисер, прозаїк, засновник „епічного” театру (п'єси *Тригрошова опера*, *Матінка Кураж та її діти*, *Життя Галілея* та ін., збірка віршів *Домашній псалтир*).
2. Герман Гессе – шлях від романтика до філософа: розкриття природи людини та одвічний пошук сенсу життя (романи: *Петер Каменцінд*, *Кнульп*, *Деміан*, *Степовий вовк*, *Гра в бісер* та ін.). Лауреат Нобелівської премії у 1946р.
3. Еріх Марія Ремарк (Крамер) – письменник-гуманіст. Реалізм та глибокий песимізм у зображенні Німеччини між двома світовими війнами: тема зрадженого покоління й загубленої молодості (*На західному фронті без змін*, *Три товариші*, *Люби ближнього свого*, *Тріумфальна арка*, *Час жити і час умирати*, *Чорний обеліск*, *Ніч у Лісабоні* та ін.).

4. Вольфганг Борхерт – символ нової літератури Німеччини. Тема зрадженого покоління і загубленої молодості та зародження нових ідеалів у новелах Борхерта. Розгубленість солдат, що повернулись з війни (новели *Кульбаба*, *Кухонний годинник*, *Хліб* та ін., драма *Перед дверима*).

5. Генріх Бьолль – автор романів (*Де ти був, Адаме?*, *І не сказав ні слова*, *Дім без господаря*, *Більярд о пів на десяту* та ін.), серйозних та веселих оповідань, коротких історій (*Поїзд приходив вчасно*, *Подорожній, коли ти прийдеши у Спа...*, *Мовчання доктора Мурке* та ін.), в яких майстерно зображена тема війни та фашизму й тяжке життя людини в післявоєнні часи. Лауреат Нобелівської премії (1972).

6. Один із найвідоміших письменників ФРН у 50-60-ті роки, учасник «Групи 47» Гюнтер Грасс.

7. Найзнаменитіший роман, написаний німецькою мовою, перекладений більш ніж 40 мовами *Парфуми* (1985) Патріка Зюскінда.

8. Особливості драматургії ФРН у 50-90 рр. ХХ ст.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: *Лауреат Нобелівської премії, «епічний театр», письменник-гуманіст, тема «втраченого покоління».*

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Засновником епічного театру є поет та драматург Бертольт Брехт (Bertolt Brecht, 1898-1956). Його творчість розпочиналася з маловідомих драм та віршів часів Першої світової війни та 20-х років. Вже в ранній ліриці ми бачимо гасла та заклики, які будуть характерні для поезії Брехта загалом, а також спроби створення знаменитого прийому «відчуження», яке стало основою його драматургії. Перші вірші Брехта – «Балада про матір і солдата», «Перша лінія фронту» та ін. – це і описи з життя, і роздуми, але, насамперед, критика війни, де він побував як санітар, революційні заклики (у 20-х роках Брехт став прихильником комунізму). У 20-х роках Брехт працював драматургом у театрі Мюнхена, а потім – у Берліні. При цьому він виступав і як теоретик театру. Новаторський погляд на завдання драматургії він виклав у різних статтях 20-30-х років. Свою драматургію він назвав «епічним», а пізніше «діалектичним» театром. Брехт протиставляв свою драму театру Арістотеля, вважаючи, що давньогрецький теоретик прагнув примирити глядача з людськими стражданнями за допомогою створеної ним теорії катарсису. Німецький драматург, навпаки, вважав, що трагедія повинна породжувати у глядачів роздуми про те, як запобігти цим стражданням.

Брехт вважав, що герої – це не рупори ідей автора, а актори цілком можуть продемонструвати на сцені свою громадянську позицію. Відокремлюючи спектакль від фабули, він вводив у виставу авторські коментарі, хори та зонги та навіть демонстрацію фізичних дослідів, руйнуючи тим самим ілюзію безперервності дії, начебто «монтуючи» спектакль кожен раз заново. Свої п'єси, написані за законами «епічного театру», Брехт ставив у створеному ним у 1949 р. театрі «Берлінський Ансамбль». Багато ідей Брехта сприйняли і переробили інші драматурги НДР. Перша відома п'єса Брехта – «Тригрошова опера» («Die Dreigroschenoper», 1928), в якій він переносить дію на сто років назад, у вікторіанську Англію, але світ авантюристів, шахраїв, бандитів перестав бути типово англійським, багато конфліктів нагадують атмосферу Ваймарської республіки. П'єса являє собою сатиру на різні верстви суспільства. Величезну роль у ній відіграють зонги, які Брехт згодом навіть опублікував окремою збіркою.

У 30-ті роки, перебуваючи в еміграції, Брехт створює низку антинацистських віршів, у яких гітлерівський режим виглядає безглуздо і жадливо, а також різноманітні п'єси. Серед найбільш знаменитих творів періоду еміграції «Матінка Кураж та її діти» («Mutter Courage und ihre Kinder», 1939), що яскраво демонструє сутність «епічного театру». І тут позиція драматурга проявляється насамперед у зонгах.

Певною схожістю з творами Т. Манна мають «інтелектуальні романи» Германа Гессе (Hermann

Hesse, 1877-1962). Але, на відміну від автора «Доктора Фаустуса», Гессе продовжив традиції романтизму – увага до внутрішнього життя людини, інтерес до фантастики. Першим значним твором письменника став роман «Деміан» («Demian», 1919), що відображає хаос воєнного часу. За формою та за змістом – це роман виховання, становлення особистості, якій розкриваються як світлі, так і темні сторони життя, внаслідок чого світ розпадається для героя на дві частини. При цьому чорний бік молодий Еміль Сінклер виявляє ще до війни, за часів навчання в гімназії, і не тільки в навколишньому світі, а й у собі самому.

Такий же хаос часу Гессе відобразив і в романі «Степовий вовк» («Der Steppenwolf», 1927). При зображенні внутрішнього світу героя автора цікавить не лише свідомість, а й несвідомі пориви особистості, досліджені З. Фройдом та Карлом Юнгом. Головний герой Гаррі Галлер страждає від роздвоєння особистості. З одного боку, він є добропорядним громадянином, освіченим, цікавиться філософією та музикою, з іншого – противником загальноприйнятої моралі, прагне до бунту і здатний навіть на вбивство. Поступово образ головного героя розпадається на кілька образів. Автора цікавить не індивідуальність однієї людини, а те, що ріднить її з іншими людьми, а саме відсутність однорідності в естві кожної людини, можливість розпаду людської особистості на вельми суперечливі складові.

Пізніші романи Гессе зображують фантастичну дійсність, що нагадує швидше мрію. Так, у романі «Паломництво до країни Сходу» («Die Morgenlandfahrt», 1932), герої якогось союзу здійснюють подорож на Схід, відвідуючи різні країни, переміщаючись у часі, зустрічаючи чарівних істот, літературних та реальних героїв минулого.

Як визначив сам автор, тема роману – «самотність духовної людини в наш час і необхідність підкорити своє особисте життя надособистому цілому і спільноті ... ». Дія одного з найскладніших та філософських романів Гессе «Гра в бісер» («Das Glasperlenspiel», 1930- 1943) відбувається у майбутньому, у фантастичній республіці Касталія, що виникла на уламках світової культури. Там виховуються найталановитіші юнаки. Її члени замкнулися у своєму світі вчених і, не створюючи нічого нового, захоплені старовинною філософською грою, настільки складною, що навіть її правила досягнути до кінця майже неможливо. Таким чином вони об'єднують різні науки та мистецтва. Питання лише в тому, чи можуть багатства людського духу зберігатися в такому «стерильному світі» без практичного вживання? Саме цим питанням переймається Йозеф Кнехт, який виховувався у Касталії і отримав високу посаду магістра гри. Він розуміє, що у разі війни уряд та громадяни пожертвують Орденом гри як прекрасним, але марним. Тому Йозеф Кнехт залишає Орден, щоб виховувати молодь поза його межами. При цьому Кнехт залишається вірним духу Касталії. В додатку до роману розглядається ще один варіант життя головного героя – в якості учня йога, тобто все ж таки відмова від практичної діяльності. Ідею служіння іншим підкреслює ім'я самого героя, що означає «раб».

Як уже було сказано вище, досить складно провести межу між реалістичним романом середини ХХ ст., що ввібрав і по-новому розвинув традиції реалізму ХІХ ст. Хоч письменники стилю «нової діловитості», метою якого³⁸ було найточніше зображення дійсності, і намагалися протиставити себе «старому реалізму», ці два напрями так і залишилися дуже близькими. Більше того, твори багатьох авторів, які починали творити в стилі «нової діловитості», наприклад, романи Е. М. Ремарка, А. Зегерс, Г. Фаллади, поступово відходять все далі і далі від сухого репортажу, у них приділяється більше уваги переживанням та стражданням людей, розчавлених війнами, співчуттю їм. Найвидатнішим і найвідомішим автором, який писав про війну (Першу і Другу світові війни) був Еріх Марія Ремарк (Erich Maria Remarque, 1898-1970).

У 1916 р. Ремарк з гімназійної лави пішов у армію, записавшись добровольцем і до кінця війни пробував в окопах Західного фронту, де його було поранено п'ять разів. Трагічні враження від цієї війни Ремарк передав у своєму першому романі «На Західному фронті без змін» («Im Western Nichts Neues»), опублікованому в 1929 р. Тираж роману протягом року досяг 1,2 млн екземплярів. Він одразу був перекладений на більшість мов світу. Метою письменника було зображення війни з позиції переживання її учасників, тому увагу автора зосереджено на психології героїв. Бажання показати війну очима її учасників – молодих німців, того покоління, «яке було знищено війною, навіть якщо й уникло її гранат», зближує роман із літературою «втраченого покоління», з творами Е. Хемінгуей. Роман, як і багато наступних книг Ремарка, багато в чому автобіографічний. Головний герой Пауль Боймер та його

товариші, ще вчорашні школярі, опиняються на фронті, в захопленні від гасел про «війну за Батьківщину», «за щастя народу». Наївні юнаки невдовзі потрапляють у тиллові та окопні будні. У тилу царював грубий військовий дух, який знищував людську гідність, яка принижувала солдатів. В окопах – ні прапорів, що майорять, ні парадних форм, а воші, шури, голод, холод, постійний страх смерті, а також необхідність вбивати інших людей. Ці враження непосильним тягарем лягли на плечі героїв роману.

У 1931 р. виходить роман «Повернення» («Der Weg zurück»), пов'язаний з першою книгою загальною ідеєю та образами одних і тих же героїв. У центрі уваги письменника – доля «втраченого покоління», що повернулося з війни, це розповідь про вцілілих на фронті, але розчавлених мирним життям.

У 1932 р. Ремарк поїхав до Швейцарії, де дізнався про національний переворот, про публічне спалення його книг та позбавлення його німецького громадянства. Опинившись у вигнанні, письменник продовжував працювати, брав участь у екранізації своїх творів, співпрацюючи з Голлівудом. На початку 1939 р. він виїхав до США, звідки повернувся до Швейцарії лише 1954 р., лише зрідка відвідуючи ФРН. У 1937 р. було опубліковано один із найвідоміших і найпопулярніших романів Ремарка «Три товариші» («Drei Kameraden») спочатку у США в англійському перекладі, потім у 1938 р. у німецькому емігрантському видавництві.

У 1940 р. виходить роман «Люби ближнього твого» («Liebe deinen Nächsten»), спочатку у США. Дія концентрується навколо двох персонажів-емігрантів – Йозефа Штайнера та юнака Людвіга Керна, що був вимушений разом із батьками залишити Німеччину через хибний донос.

А ось у центрі роману «Триумфальна арка» («Arc de Triomphe», 1946) – герой-одинак Равік, мужній, не зламаний ні концтабором, ні еміграцією. Дія відбувається у передвоєнному Парижі. Герой працює нелегально у хірургічній клініці, зіштовхуючись зі скаліченими долями людей. Невипадково на хірурга Равіка, який урятував сотні людських життів, представника гуманної професії, автор поклав завдання покарати гестапівця. Наступний роман «Іскра життя» («Der Funke des Lebens», 1952) переносить читача до одного з гітлерівських концтаборів. У центрі роману – ув'язнений № 509, у минулому редактор ліберальної газети. Кінець цього роману оптимістичний, оскільки, незважаючи на побиття, вбивства та жахливі умови життя у концтаборі, герою вдалося зберегти іскру життя та дочекатися звільнення. У романі «Чорний обеліск» («Der schwarze Obelisk», 1956) автор повертається на початок 20-х, до днів юності своїх героїв.

Останній роман Ремарка «Тіні в раю» («Die Schatten im Paradies») побачив світ через рік після смерті автора. Герой роману – Росс – потрапляє до Нью-Йорка, до «раю», де не було війни. Але емігранти в ньому – тіні, оскільки їхнє справжнє життя залишилося у Європі. Росс отримав в Америці все, про що не міг і мріяти у завойованій Гітлером Європі. Але в цьому світі також є і несправедливість, і нелюдність, і байдужий егоїзм, лише в інших формах. Його бентежать незадоволеність життям і внутрішня порожнеча. І, як тільки війна закінчилася, Росс залишає все, навіть кохану жінку, і відпливає до Європи. Але, як пише Ремарк, найважчі випробування чекають на героя на Батьківщині – тепер уже в чужому для нього світі.

Тема погубленої молодості яскраво виражена у творах Вольфганга Борхерта (Wolfgang Borchert, 1921- 1947). Крик розпачу людини, кинутої в саме пекло війни (а він сам багато пережив упродовж нацистського режиму і кінець війни зустрів уже дуже хворим), у його оповіданнях та статтях звучить так само голосно, як і в експресіоністів. Він викриває як винуватців нацизму, і тих, хто після війни розчинився у своєму егоїзмі, забувши про її жахіття. Його творчість можна вважати передувала «Групи 47».

Найяскравішим представником «Групи 47» був Гайнріх Бьолль (Heinrich Böll, 1917-1985). У 1950 р. Бьолль став членом «Групи 47». У 1952 р. у програмній статті «Визнання літератури руїн», своєрідному маніфесті цього літературного об'єднання, Бьолль закликав до створення «нової» німецької мови – простої та правдивої, пов'язаної з конкретною дійсністю. Безглуздість і нелюдськість війни він змальовує у своїх перших творах – повісті «Поїзд точно за розкладом» («Der Zug war pünktlich», 1949) та романі «Де ти був, Адаме?» («Wo warst du, Adam?», 1951). Учасники війни в його творах позбавлені героїзму, вони або байдужі, або ж цинічні. У наступних творах (романах та повістях

50-х років) автор заторкує проблеми соціальних та моральних наслідків війни, показує труднощі післявоєнних років, закликає до людської пам'яті, до відповідальності за те, щоб минуле більше не повторилося.

Славу одного із провідних прозаїків ФРН приніс Бюлль роман «Більярд о пів на десяту» («Billard um halb zehn», 1959). У цьому романі про історію кількох поколінь архітекторів Фемель (з початку ХХ ст.) зустрічаються минуле та сучасне. Ця сім'я, всупереч доброчесності, втягується в історичні події та мимоволі несе відповідальність за минуле. Автор зображує спроби опору злу, втім, вони призводять не до таких результатів, що очікували. Соціальний критицизм Бюлля виявляється і в романі «Очима клоуна» («Ansichten eines Clowns», 1963). Головний герой – розчарований і самотній чоловік. Він обірвав зв'язки з рідними – прихильниками націоналсоціалізму, втратив кохану жінку. Втім наприкінці роману несподівано співає комічний куплет на східцях вокзалу. В цьому простежується театральна афектація дій героїв Бюлля (подібним у попередньому романі Йоганна Фемель стріляє в міністра).

Похмуře світосприйняття Бюлля частково подолав лише у романі «Груповий портрет з дамою» («Gruppenbild mit Dame», 1971). У цьому творі про воєнний та післявоєнний час герої сповнені любові до людей, вірності, відданості, готовності жертвувати, вони проходять незламними через усі випробування. Автор активно використовує різні документи, як автентичні (ті, що стосуються, наприклад, Нюрнберзького процесу), так і фіктивні. Через рік після виходу роману Бюлля став лауреатом Нобелівської премії.

У повісті «Втрачена честь Катаріни Блум» («Die Verlorene Ehre der Katharina Blum», 1974), як і в інших пізніх творах письменника, постає проблема втручання держави та преси в особисте життя простої людини. Узаконене насильство з боку держави та цинізм преси породжують індивідуальне насильство. У цьому творі Бюлля вдається до документального стилю, наводячи уривки із допитів, газетних статей тощо. Про небезпеку нагляду держави за своїми громадянами та «сенсаційних заголовків» йдеться і в одному з останніх його творів – романі «Дбайлива облога» («Fürsorgliche Belagerung», 1979), написаному ще 1972 р. Автор розмірковує про наслідки, що виникають через необхідність посилювати заходи безпеки і ведення тотального стеження, яке хоч і покликане забезпечити захист громадян, насправді руйнує їхнє особисте життя.

Критику післявоєнної Німеччини знаходимо і в романах Вольфганга Кьоппена (Wolfgang Koeppen, 1906- 1996), популярних у 50-ті роки. Так, у романах «Голуби в траві» («Tauben im Gras», 1951), «Теплиця» («Das Treibhaus», 1953), «Смерть у Римі» («Der Tod in Rom», 1954) автор різко критикує спроби реваншизму в деяких колах демократичного суспільства. Образ музиканта Зіґфріда у романі «Смерть у Римі» дуже нагадує образи головних героїв творів Т. Манна «Смерть у Венеції» та «Доктор Фаустус». Але, на відміну від сильних героїв Т. Манна, герой Кьоппена дуже слабкий, спустошений, його спроба висловити свій відчай музикою не вдається, натомість досягає зворотного ефекту: йому аплодують так³² ненависні вищі кола суспільства, а задні ряди навпаки освистують його.

Одним із найвідоміших письменників ФРН у 50-60- ті роки став також учасник «Групи 47» Гюнтер Ґрасс (Günter Grass, 1927-2015). У середині 50-х років він створив низку п'єс у дусі театру абсурду, але популярність йому приніс роман «Бляшаний барабан» («Die Blechtrommel»), опублікований 1959 р. У цьому творі реальні історичні події описані сюрреалістично-гротескною образною мовою Ґрасса. «Бляшаний барабан» продовжує попередню літературну традицію, оживляючи трагічне минуле – від Першої світової війни до післявоєнного часу – і демонструючи, як і у творах багатьох інших авторів, історичну обумовленість подій, крах ілюзій. Але при цьому роман Ґрасса є пародією на соціально-критичну моралізаторську літературу попереднього десятиліття, зокрема і на творчість Бюлля. Ґрасс виконує роль блазня, одягає маску, причому несподівану. Його герой-оповідач – карлик, який стукає по барабану і який до того ж ще й є пацієнтом психіатричної лікарні, причому і того й іншого він досяг свідомо, протестуючи проти життєвих перипетій.

Так само абсурдно розгортаються події в романі «Собачі роки» («Hundejahre», 1963). Сюжетна лінія про собачу династію розгортається на тлі приходу до влади нацистів та Другої світової війни. Події останніх днів існування Райху (квітень 1945 р.) різко й абсурдно контрастують з перипетіями пошуку улюбленого зниклого пса фюрера у ці найважливіші та вирішальні для країни дні. Так само

гротескно подана й післявоєнна Німеччина.

Інакше Грасс показав атмосферу фашистської Німеччини у романі «Кіт і миша» («Katz und Maus», 1961), в якому розповідається про те, як дотримання постулатів культу нордичних характеристик спотворює життя підлітка, вселяючи йому думки про власну неповноцінність. У 60-ті роки Грасс відмовляється від висміювання моралізаторських тенденцій у літературі. У романах цих років він різко критикує будь-який екстремізм (роман «Під місцевим наркозом», «Örtlich betäubt», 1968) і виступає за м'які реформи. Але потім у його творчості знову починає домінувати песимізм, стиль стає більш дидактичним. На його думку, незважаючи на те, що цивілізація являє собою ланцюг воєн та фанатизму, потрібно вчитися на цих помилках. У романах 80-х років письменник говорить про вимирання німців і, глобальніше, про загрозу всього людства («Щуриха», «Die Rätin», 1981). Історія Німеччини продовжує цікавити письменника й у 90-ті роки, він розглядає ще ширший період, включаючи століття, що добігає до кінця. На початку ХХІ ст. виходять його нові твори, в яких незмінно зображується вплив минулого на сьогодення – повість «Ходою краба» («Im Krebsgang», 2002) та автобіографічний роман «За чищенням цибулі» («Beim Häuten der Zwiebel», 2006) про період дитинства та молодості автора, що закінчується в рік написання «Бляшаного барабана».

Одночасно з Г. Грассом творчий шлях почав Мартін Вальзер (Martin Walser, нар. 1927). У його творах звучить критика «суспільства споживання» з його жорсткими законами, що пригнічують особистість. Герої Вальзера переживають внутрішній конфлікт, будучи не в змозі відповідати вимогам, які пред'являє до них соціум. У центрі його творів, як правило, «антигерой», схильний до сумнівів у правильності зроблених вчинків. Навіть самі письменники, на думку Вальзера, безсилі в цій ситуації, вони відчують, що ні хаос зовнішнього світу, ні його вплив на внутрішній світ людини неможливо виразити в літературі (роман «Єдиноріг», «Das Einhorn», 1966). У своїх творах (романах, оповіданнях, п'єсах) Вальзер використовує різні стилістичні прийоми модернізму.

Одним із найзнаменитіших романів, написаних німецькою мовою, став перекладений більш ніж 40 мовами «Парфуми» («Das Parfüm. Die Geschichte eines Mörders», 1985) Патріка Зюскінда (Patrick Süskind, нар. 1949). У ньому поєднано багато прийомів, відомих письменникам у світовій літературі. З одного боку, автор намагається створити враження, що всі події відбуваються насправді. У романі згадується багато конкретних дат, ретельно та докладно описуються місця дії. Автор зображує у своєму творі незвичайну людину, народжену без свого запаху, але яка але мріє створити аромат, здатний підкорити світ, і готова заради цього на все, навіть на вбивство.

Що ж стосується драматургії ФРН, то, на відміну від НДР, де в 50-ті роки дуже популярним був театр Брехта, у ФРН у 60-ті роки був поширений так званий «документальний театр». Він представляв актуальні політичні та соціальні події з хронологічною точністю, використовуючи документи (звіти, репортажі, інтерв'ю, юридичну документацію). На сцені драматурги намагалися також якомога точніше відтворити автентичну атмосферу, наприклад, залу суду. Важливою метою цього театру було просвітництво глядачів, іноді навіть агітація. Основними представниками цього напряму були Петер Вайс, Рольф Гохгут та ін. Втім, «документальний театр» був популярним недовго і скоро поступився місцем історичній драматургії, відродившись лише наприкінці 90-х років.

Контрольні питання:

1. Хто є засновником «епічного театру»?
2. Перелічіть основні ознаки і структуру «епічного театру».
3. Чому Еріх Марія Ремарк називають письменником - гуманістом?
4. Як тема зраженого покоління і загубленої молодості та зародження нових ідеалів у новелах В. Борхерта?
5. Які основні риси романів Г.Белля?
6. Які особливості драматургії ФРН?

Семінарське заняття № 15

Становлення австрійської літератури.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Неоднозначність та спірність поняття «австрійська література».
2. Формування австрійської літератури. Чинники впливу.
3. Раннє Середньовіччя (близько 750 - 1150).
4. Високе і пізнє Середньовіччя (1170-1500).
5. Нейдгарт фон Роєнталь – творець жанру так званої сільської придворної поезії.
6. Янс дер Енікель - віденський патрицій, поет і літописець.
7. Вернер Садівник – австрійський поет, байкар 13 ст.
8. Фрейданк – автор збірки дидактичних шпруків.
9. Гейнріх фон демТюрлін - автор епосу *Die Crone* («Корона», близько 1230 року).
10. Ульріх фон Ліхтенштейн – середньовічний поет, мінезингер і політик.
11. Освальд фон Волькенштейн – творець автобіографічної поезії.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: сільська придворна поезія, дидактичні шпрукі, мінезингер, автобіографічна поезія.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Австрійська література (нім. *Österreichische Literatur*) — це література, що розвивалася переважно на ґрунті південної групи діалектів німецької мови, складова частина австрійської культури. Поняття «австрійська література» неоднозначне й спірне. Темпоральне і територіальне розмежування її з німецькою нечіткі, особливо в давніх часах. У широкому розумінні це переважно німецькомовна література, представники якої тісно пов'язані з Австрією — походженням, громадянством, місцем проживання, тематикою творів. У вузькому розумінні — література, яку від 1918 року, тобто від часу розпаду Австро-Угорщини — творили і творять громадяни новітньої Австрії німецькою та словенською (як-от Флор'ян Ліпуш і Мая Гадерлап) мовами. Більшість сучасних літературознавців вважає, що ця література як така виділилась із загальнонімецької на початку XIX століття, коли розпалася Священна Римська Імперія й утворилася Австрійська Імперія.

Деякі авторитети вважали австрійську літературу складовою частиною німецької. Австрійський письменник Гуго фон Гофманнсталь взагалі не визнавав поняття «австрійська література» як такого: Австрійська література існувала, австрійська література існує. Це своєрідний, специфічний культурний регіон – повний суперечностей, але ж ніяк не позбавлений значимості. І він не поглинається літературою німецькою, не розчиняється в ній.

Відомі фахівці Герберт Цеман і Фріц Петер Кнапп, опублікувавши семитомну «Історію австрійської літератури», тим самим датували її виникнення серединою VIII століття.

За Юрієм Архиповим (1987 рік), австрійська література остаточно відділилася від німецької на зламі XVI і XVII століть, а перед тим відрізнялася від неї тільки місцевим колоритом.

Літературознавець Венделін Шмідт-Денглер зауважив про відмінність австрійської літератури від загальнонімецької: безумовно, австрійську літературу творять здебільшого по-німецькому, але через історичні та соціальні умови вона підпорядковується зовсім іншим законам, зокрема в царині чистої форми і змісту.

Через політичні та соціально-культурні умови поставали відмінності австрійської літератури від інших німецькомовних. Авторитарне правління імператорів, великий вплив католицизму як державної релігії, незначні наслідки Реформації, ефективна діяльність

бюрократичного апарату та цензури — все це сприяло ізольованості від решти німецьких держав.

Істотним чинником була цензура. Контролюючи зміст белетристичних творів чи сценічних постановок, вона тим самим впливала на вибір тематики авторів. Засуджувалися всі спроби, навіть ненавмисні, зобразити династію Габсбургів у поганому світлі. Наприклад, Франц Грільпарцер, один із найзначніших австрійських письменників ХІХ століття, через великі проблеми з цензурою мусив у розквіті творчості припинити літературну діяльність.

На розвиток австрійської літератури і на її особливості суттєво вплинула багатонаціональність у державі. Німецькомовні австрійці жили поряд із боснійцями, італійцями, поляками, румунами, словаками, словенцями, угорцями, українцями, хорватами й чехами. Особливості відображалися, зокрема, в тематиці й мовній забарвленості творів, написаних чи то літературною німецькою, чи то одним із баварських діалектів (Ганс Карл Артманн, Ернст Яндль і Йоганн Нестрой).

Усі ці фактори зумовили деякі досить значні відмінності між німецькою та австрійською літературою. Австрійським авторам, порівняно з німецькими, доводилося послуговуватись іншим арсеналом літературних засобів. Описуючи світ і дійсність, вони частіше вдавалися до езопівської мови, до історичного й магічного антуражу, охочіше впроваджували елементи фантастичного, нереального й казкового. Численні видатні австрійські автори були далекі від засад реалізму, як-от Густав Майрінк, Альфред Кубін, Франц Кафка, Гуго фон Гофмансталь, Фріц фон Герцмановські-Орландо (1877—1954), Петер Маргінгтер (1934—2008) і Герберт Розендорфер (1934—2012).

Раннє середньовіччя (близько 750—1170)

У ранньому середньовіччі поезія була майже цілковито усною. З цієї причини втрачено її значний пласт. Освіта і культура розвивалися переважно в монастирях, тому більшість рукописів, що дійшли до наших днів, має релігійне призначення. Різні джерела вказують на те, що в той час набули поширення жанри, призначені передавати історичні традиції (героїчні, розповідні й величальні пісні), а також лірично-фольклорні жанри (танцювальні та любовні пісні, жалобні плачі й заклинання).

Можна ствердити, що перші паростки німецькомовної літератури з'явилися у часи правління Каролінгів. Ці переважно перекладені з латини зрозумілою простим людям мовою тексти були фактично молитвами у поетичній формі, зверненими, зокрема, й до Діви Марії, які мали на меті покаяння, спасіння та зцілення душі. Такі твори успішно розвивалися й поширювались у часи Саксонської та на початку Салічної династій.

Окремі твори, часто дуже різноманітні, поміщено в так званих збірних манускриптах. Найстаріший із відомих — це «Віденське благословення псів» (кінець ІХ — початок Х століття). До таких збірок належать «Старонімецький генезис» (кінець ХІІ століття) і «Міллштаттівський рукопис» (близько 1200 року).

Автори більшості давніх текстів невідомі. Відомо, що, за переказами, на території сучасної Австрії творила німецькою мовою на релігійну тематику (духовні вірші «Життя Христа», «Антихрист» і «Страшний суд») найстарша із цих знаних авторів — Ава (близько 1060 — † 7 лютого 1127). До них належав Кюренберг (середина ХІІ століття) — один із перших представників мінезангу. Правдоподібно, що це був нижньоавстрійський лицар, який походив із області нинішнього Лінца. Це також мінезингер Дітмар фон Айст, що жив у ХІІ столітті, і Гейнріх фон Мельк (друга половина ХІІ століття) — ймовірно, чернець монастиря в Мельку. Його сатирично забарвлені твори, як-от вірші «Про життя духовенства» і «Нагадування про смерть» стали вершиною аскетичної літератури того часу.

Високе й пізнє середньовіччя (1170—1500)

Упродовж десятиліть після 1150 року тривав золотий період німецькомовного красномовного письменства. У маєтках феодальної знаті вдосконалювалася й поширювалася так звана придворна література за романським зразком. У поезії розвивалися мінезанг і шпрух. При віденському дворі Бабенбертів творили Рейнмар фон Гагенау, який надавав народних пісенних форм лицарському культу прекрасної дами, і Вальтер фон дер Фогельвейде. Той, зокрема, писав шпрухи, що викривали папство, а на початку XIII століття досяг вершини в мінезангу. На відміну від цього жанру, в Австрії погано приживався мейстерзанг. На французький зразок (Кретьєн де Труа) у середньовіжній німецькій поезії постають численні придворні епоси, зокрема анонімна епічна поема «Пісня про Нібелунгів». Як вважається, її створено на території між Пассау і Віднем.

У жанрі лицарського роману, не дуже поширеного в Австрії, творили Генріх фон дем Тюрлін («Плащ» і «Корона» — за мотивами Артуріани) і Генріх фон Фрейберг, що дописав незакінчений роман «Трістан» Готфріда Страсбурзького. «Вільгельм із Австрії» Йоганна фон Вюрцбурга (1314) — любовно-авантюрний роман. На тлі боротьби за австрійський престол постає австрійська історіографія: перші історичні хроніки датовано серединою XIII століття («Княжа книга Австрії») і XIV століттям («Австрійська хроніка» у віршах, «Хроніка 95 володарів»).

Одним із перших представників бюргерської сатиричної літератури у XIII столітті став Штрікер. Він писав шванки, головний герой яких піп Аміс — крутий і пройдисвіт. Початком XIV століття датовано шванки про попа Каленберга. У цьому ж столітті Генріх Тейхнер своїми байками та шпрухами висміював аристократів і співчував простим людям.

Основу середньовічної австрійської літератури також становлять театралізовані постановки — духовні і світські. Інсценізації Страстей Христових, масничні вистави та інші різноманітні містерії були особливо поширені в альпійських долинах. Ця традиція розвивалась і в часах бароко. На початку XIV століття лицедії ставлять сцени побутового змісту. Набирає популярності віршована комедія, героєм якої виступає поет Нейдгарт фон Роєнталь, а в XV столітті — анонімні комедії «Про недобрих жінок» і «Арістотель». У ці часи Йоганн фон Тепль написав драматичний діалог «Орач і смерть».

До видатних літераторів цього періоду належать, зокрема:

Нейдгарт фон Роєнталь (перша половина XIII століття) творив, зокрема, й при дворі Фрідріха Другого. Один із найуспішніших тодішніх авторів пісень, творець жанру так званої сільської придворної поезії. У своїх творах він критично зображав селянське середовище, співчував обманутим дівчатам і засуджував зрадливих парубків.

Бургграф фон Лінц (XIII століття) походив із каринтійської шляхти. Автор двох побутових пісень, що містяться у Манесському кодексі.

Янс дер Енікель був віденський патрицій, поет і літописець кінця XIII століття (помер після 1302 року), відомий «Світовою хронікою» (Weltchronik), тобто історією всього світу, яка складається з близько 30 000 римованих строф середньовіжній німецькою мовою.

Вернер Садівник (друга половина XIII століття). Писав байки, сатиричні й побутові вірші. Створив віршовану повість «Селянин Гельмбрехт» (Meier Helmbrecht) — перший соціально-критичний твір про село. Це забарвлена релігійно-моралізаторським відтінком оповідь про молодого селянина, який, захотівши стати лицарем, приєднався до лицарів-розбійників і зазнав великого лиха.

Фрейданк (Фріданк) — ймовірно, вихідець із міщанського середовища, уродженець Швабії або Тиролу. Народився в кінці XII століття. Написав збірку дидактичних шпрухів. У 1228—1229 був учасник хрестового походу Фрідріха Другого. Правдоподібно, помер 1233 року в Кайсгеймі, повертаючись із Венеції.

Брат Вернер перебував у 1225—1250 роках головно в Австрії й служив австрійським можновладцям. Мав зв'язок із віденським королівським двором. Писав шпрухи, позначені впливом Вальтера фон дер Фогельвейде.

Гейнріх фон дем Тюрлін, поет баварсько-австрійського походження, відомий як автор автор епосу *Die Crône* («Корона», близько 1230 року).

Ульріх фон Ліхтенштейн (близько 1200 — † 26 січня 1275), мінезингер і поет. Написав першу відому німецькомовну автобіографію, а також дидактичну «Жіночу книжку» (*Der vrouwen ruoch*). Від першої особи описав службу шляхетній дамі й подав своє життя як зразок такого лицарського служіння.

Освальд фон Волькенштейн (близько 1377 — † 2 серпня 1445) — ймовірно, походив із Південного Тиролю. Творив напередодні епохи Відродження. Його пісні автобіографічні. Збереглися написані на їх текст оригінальні мелодії.

Наприкінці середньовіччя революційну роль відіграв винахід книгодрукування з набірним шрифтом. З'явилася можливість замінити дорогий пергамент значно дешевшим папером.

Контрольні питання

1. Які твори успішно розвивалися й поширювались у часи Саксонської та на початку Салічної династій?
2. Як довго тривав золотий період німецькомовного красного письменства?
3. Кого можна віднести до видатних літераторів цього періоду?
4. Яка роль цензури в розвитку австрійської літератури?

Семінарське заняття № 16-17

Література Австрії періоду гуманізму та Реформації.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Класичний гуманізм як європейський інтелектуальний рух.
2. Представники гуманізму в Тіролі – Елеонора Шотландська та Микола Кузанський.
3. Йоганнес Фуксмаген та Флоріан Вальдауф - засновники у Відні *HallerStubengesellschaft* — найдавнішого тирольського культурницького товариства.
4. Визначний літератор Енеа Сільвіо Пікколоміні (згодом папа Пій II).
5. Професор риторики та поезики Конрад Цельтіс.
6. Драматург Вольфганг Шмельцль.
7. Поети Бенедикт Хелідоніус та Крістоф фон Шалленберг.
8. Витоки Реформації в Австрії.
9. Діяльність німецького теолога, поета і композитора Йоахіма Магдебурга у Відні.
10. Контрреформаторські жанри: життя святих, збірки легенд, релігійні езуїтські драми і так звана напучувальна література (нім. *Exempelliteratur*).
11. Якоб Гретсер і Конрад Феттер у розвитку контрреформаторської літератури.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: *класичний гуманізм як європейський інтелектуальний рух, життя святих, релігійні езуїтські драми, напучувальна література, контрреформаторська література.*

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Гуманізм, Реформація і Контрреформація

Класичний гуманізм — це європейський інтелектуальний рух, один із визначальних компонентів Ренесансу як історичної й культурної епохи, головною ідеєю якого було поліпшення людської природи через вивчення античної літератури й відродження античних традицій. Виник у Флоренції в середині XIV століття, з кінця XV століття поширився й на Австрію.

Першими активними представниками цієї течії в Тиролі були Елеонора Шотландська (* близько 1433 — † 1480) і Микола Кузанський, єпископ Бріксенський. Елеонора переклала французький пригодницький роман *Pontus et la belle Sidonie* (*Pontus und Sidonia*; «Понтій і Сидонія»), центральною темою якого є розлука закоханої пари й звільнення держави від язичницьких загарбників. Уже в 1450—1452 роках Кузанський подорожував у Німеччині, маючи на меті реформувати церкву та монастирі, просвітити людей у питаннях релігії. Про це свідчать збережені донині в деяких церквах таблиці із записаними тодішньою німецькою мовою молитвами «Отче наш» і Десятьма Заповідями.

Уродженець Галля, Йоганнес Фуксмаген (близько 1450 — † 1510), разом зі своїм приятелем Флоріаном Вальдауфом 1508 року заснував у Відні *Haller Stubengesellschaft* — найдавніше тирольське культурницьке товариство, яке діє й донині. Як і інші впливові гуманісти, Йоганн Крахенбергер і Бернгард Пергер, він працював при дворі імператора Максиміліана Першого.

З 1437 по 1455 рік визначний літератор Енеа Сільвіо Пікколоміні (згодом папа Пій II) перебував здебільшого у Відні, Вінер-Нойштадті та Граці. У Віденському університеті він читав лекції про античних поетів і тим самим справив значний вплив на поширення ідей гуманізму в Австрії.

У цьому ж університеті з 1497 року був професором риторики та поезії Конрад Цельтіс, який сприяв пропагуванню й розвитку гуманізму, заохочував вивчати латину й ставити твори античних авторів, записувати пам'ятки народного епосу. Зокрема, з його ініціативи 1501 року при цьому навчальному закладі засновано Колегіум поетів і математиків (лат. *Collegium poetarum et mathematicorum*). У творчості він наслідував Овідія і Горация. Написав п'єси «Вистава Діани», «Рапсодія» і свій головний твір — «Чотири книги любові» (1502). Плідно працювали драматург Вольфганг Шмельцль і поети Бенедикт Хелдоніус та Крістоф фон Шалленберг.

1520 року один із босоногих монахів проповіддю започаткував першу хвилю Реформації в Австрії[12]. У той же час туди дійшли «95 тез» Мартіна Лютера. Друга хвиля припадає на 1560-ті. Цьому руху сприяв німецький теолог, поет і композитор Йоахім Магдебург (* 1525 — † близько 1587), який у 1564—1571 роках був придворний проповідник у Дьєрі, Графенверті та Відні. Зокрема, у 1558, 1566 і 1567 роках він опублікував книжки, в яких критикував Римокатолицьку Церкву й витлумачував засади лютеранства. Це, відповідно, «Про старого і нового Христа», «Спростування жахливих і богопротивних пап'єських помилок» та «Визнання віросповідання віри і науки Йоахіма Магдебурга, призначеного проповідувати німецькій владі в Раабі, що в Угорщині».

1571 року вийшла друком богослужбова книга німецького вченого Давіда Хітреуса (1530—1600) і австрійського проповідника Крістофа Ройтера (1520—1581) «Християнська агенда, яку належить вживати двом станам шляхти і лицарства в Австрійському ерцгерцогстві понад Еннсом».

З боку контрреформаторів розвивалися такі жанри, як житія святих, збірки легенд, релігійні єзуїтські драми і так звана напучувальна література (нім. *Exempelliteratur*). Важливу роль відіграли Якоб Гретсер і Конрад Феттер.

Контрольні питання:

Семінарське заняття № 18

Барокова та просвітницька австрійська література

Питання для усного опитування та дискусії

1. Сонети та епіграми, новий жанр — принагідні вірші.
2. Бароковий епос: лицарські та шахрайські романи Йоганна Беера.
3. Розвиток театру: релігійні та світські форми драми.
4. Автори комічних («гансвурстівських») п'єс: Йозеф Антон Страніцкі, Готтфрід Прєгаузер, Йоахім Перінет і Йозеф Фелікс фон Курц.
5. Втілення ідей Просвітництва за часів правління Марії Терезії.
6. Сатира - один із найпоширеніших літературних жанрів. Австрійські сатирики — Йозеф Ріхтер (1749—1813) та Йоганн Пецль (1756—1823).
7. Популярні сатиричні твори Пауля Вайдмана (1744—1810) «Фабрикант», «Війна попів» і «Битви черниць».
8. Філіпп Гафнер- автор гумористичних віршів «Всі військові вірші», «Жартівливі і серйозні пісні» і п'єс «Мегера, жадлива відьма», «Бюргерка», «Новий бурлеск».
9. Осередок діяльності просвітників - альманах Wienerischer Musen-Almanach («Віденський альманах муз»). Алоїз Блюмауер як редактор видання.
10. Йоганн Баптіст фон Альксінгер - автор лицарських епосів «Доолін фон Майнц» (1787) і «Бліомберіс» (1791).

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

1. *Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: сонети, епіграми, принагідні вірші, бароковий епос: лицарські та шахрайські романи, гумористичний вірш, лицарський епос, комічна («гансвурстівська») п'єса.*

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Бароко (близько 1600—1720)

Тридцятирічна війна, османські війни, епідемії чуми та холери — усі ці жахіття XVII століття, поряд із повсюдним усвідомленням геліоцентричної системи побудови Всесвіту, сприяли становленню дуалістичної основи барокового світосприйняття, на якій поставали суперечності між позитивним і негативним ставленням до земного існування, між потягом до скороминущих радощів і до вічного блаженства. Головними осередками розвитку тогочасної культури були двори знаті.

Значну роль у поступі європейського бароко відіграла Австрія. Увиразнилися відмінності австрійської та баварської літератури від північнонімецької, яка переймала елементи французького класицизму, тоді як дві перші перебували під впливом італійського та іспанського бароко. Ці відмінності постали також на конфесійному ґрунті: у північних німецькомовних регіонах переважали протестанти, у південних — католики. Барокова література відзначалася широким діапазоном жанрів та мотивів: від наслідування античних зразків до новаторської творчості, від куртуазної поезії до простолюдних романів, від «Лови мить» (лат. *Care diem*) до «Марнота марнот» (лат. *Vanitas vanitatum*). У поезії з'явився новий жанр — принагідні вірші. Прикладами барокового епосу можуть слугувати лицарські та шахрайські романи Йоганна Беера з нетиповою, як на той час, рисою — переходом від символізованого до реалістичного зображення дійсності. Поширеними формами в прозі стають пасторальні, політичні й шахрайські романи, а в поезії — сонети й епіграми.

Розвиток театру в барокові часи прикметний появою спеціалізованих приміщень,

призначених суто для вистав, і стаціонарної сцени як такої. Великі форми драми виразно поділялися на релігійні й світські, які відзначалися помпезністю. Були дуже популярні імпровізовані спектаклі. Комічні («гансвурстівські»[de]) п'єси в Австрії писали Йозеф Антон Страніцкі, Готтфрід Прєгаузер, Йоахім Перінет і Йозеф Фелікс фон Курц.

Просвітництво (близько 1720—1785)

У часи перед правлінням Марії Терезії цензуру виконували в університетах, якими керували єзуїти. Упродовж Контрреформації літератори і видавці дуже остерігалися звинувачення в єресі та вільнодумстві, й унаслідок цього в книгодрукуванні Австрія помітно відставала від інших німецькомовних земель. Книжки ввозилися, наскільки це було можливо, з-за кордону й проходили подвійну цензуру — на митних переходах і в університетах.

Прийшовши до влади, Марія Терезія поставила за мету модернізувати державу. Для цього довелося дозволити ідеї Просвітництва, відійти від принципів Контрреформації, обмежити верховенство Церкви і секуляризувати університети. Учений просвітитель Герард ван Світен (1700—1772) вивів цензуру з підпорядкування єзуїтам і лібералізував її. Син імператриці Йосиф II, форму правління якого називали освіченим абсолютизмом, керувався засадами, що їх сформулював ван Світен:

«Держава має ставити перешкоду тільки найгіршій, тобто вкрай аморальній літературі. ... Критику, якщо це не пасквіль, належить прийняти від усіх — з князя почавши й простолюдцем закінчивши — й не забороняти її.»

Завдяки таким змінам різко зросла кількість публікацій. Друковані видання стали доступними для широких мас, формувався книжковий і газетний ринки. Письменники мали змогу висловлювати особисту позицію. До театру Йосиф II ставився менш поблажливо. Крім грубуватих спектаклів народного театру, заборонено також твори, в яких була критика уряду. Під заборону, зокрема, потрапила п'єса Бомарше «Весілля Фігаро».

З початком Просвітництва (близько 1720 року) постала потреба у філософській та освітній літературі (Lehrdichtung, Bildungsroman). Поновилося зацікавлення Арістотелем і його школою мислення. Міцно вкоренялися ідеї Просвітництва; письменників, художників і архітекторів надихали давньогрецька та давньоримська культури. Гармонія і краса стали одними з ідеалів того часу. Численні австрійські поети і прозаїки зазнали сильного впливу масонства, критикували духовенство, писали навчальні та повчальні твори. Сатира стала одним із найпоширеніших літературних жанрів.

У середині XVIII століття під впливом освіченого абсолютизму в країні сформувалася так звана австрійська іде⁴⁰я — на противагу німецькій «готичній». Австрійські просвітники декларували прихильність до пошуків істини в реальному світі і примирення суперечностей. У такому ключі творили Філіпп Гафнер і Алоїз Блюмауер. Гафнер відомий як автор гумористичних віршів («Всі військові вірші», «Жартівливі і серйозні пісні») і п'єс («Мегера, жахлива відьма», «Бюргерка», «Новий бурлеск»), а також гострих сатиричних творів («Пісні Гансвурста, або, по-китайськи, Нічого дурнішого не може приснитися»). Цей творець віденської народної драми відчужено вплинув на австрійську драматургію XIX століття. Серед творів Блюмауера — написана в дусі Вольтера пародія на «Енеїду» Вергілія. Ідеї Просвітництва знайшли відображення в творчості австрійських сатириків — Йозефа Ріхтера (1749—1813) та Йоганна Пецля (1756—1823). Популярні були сатиричні твори Пауля Вайдмана (1744—1810) «Фабрикант», «Війна попів» і «Битви черниць».

Осередком діяльності просвітників був альманах Wienerischer Musen-Almanach («Віденський альманах муз»), заснований 1777 року. З 1786-го його під незначно зміненою назвою (Wiener Musen-Almanach) видавали Йозеф Франц фон Рачкі та Готтліб фон Леон. Алоїз Блюмауер редагував це видання з 1781 року.

Помітне місце в австрійській літературі цього періоду посідав Йоганн Баптист фон Альксінгер, автор лицарських епосів «Доолін фон Майнц» (1787) і «Бліомберіс» (1791), позначених традиціями масонства. Він також писав вірші на антиклерикальну тематику. У подібному ключі писав публіцистичні та епічні твори Йоганн Пецль (ймовірно, монах).

Класичне бачення поезії, притаманне Йозефові Шрайфогелю, перейняли літератори пізнішого періоду, як-от Франц Грільпарцер. Шрайфогель також підняв рівень австрійського сценічного мистецтва. У 1814—1832 роках він був консультантом Віденського міського театру.

До просвітників також належав Йоганн Непомук фон Кальхберг. Його драми на історичну тематику, однак, забарвлені романтизмом.

Від французького Просвітництва австрійське відрізнялося більшою поміркованістю. Уже в 1780-х австрійський двір змінив орієнтацію з французької на німецьку, а війни з революційною Францією призвели до посилення в країні монархічних і націоналістичних поглядів.

Контрольні питання:

1. Чим вирізняється розвиток бароко?
2. Назвіть перших активних представників класичного гуманізму в Австрії.
3. Який альманах був осередком діяльності просвітників?
4. Чим відрізнялося австрійське Просвітництво від європейського?

Семінарське заняття № 19

Австрійська література 19 століття.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Представник романтизму: Йозеф Крістіан Цедліц як автор циклу канцон «Смертельні вінки», казки «Лісова панна» та балади «Нічний огляд війська».
2. Йоганн Непомук Фогль – поет-романтик.
3. Напрямок бідермаєр як міщанська романтична література: поезії Ніколауса Ленау, роман «Бабине літо» Адальберта Штіфтера.
4. Бідермаєрівська драматургія у Віденському публічному театрі.
5. Австрійський класицизм на чолі з Францом Грільпарцером.
6. Вплив революції 1848-1849 років на розвиток літератури.
7. Реалізм в австрійській літературі: Марія фон Ебнер-Ешенбах, Фердинанд фон Заар.
8. Сільські мотиви у творчості Людвіга Анценгрубера.
9. Народна поезія, писана діалектом Пертера Розеггера.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: романтизм, напрямок бідермаєр як міщанська романтична література, австрійський класицизм, реалізм, народна поезія.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Романтизм, класицизм (перша половина XIX століття)

На відміну від Німеччини, в Австрії романтизм не знайшов поширення. Місцеві літератори прохолодно і з недовірою ставилися до приїжджих німецьких романтиків Людвіга Тіка, Августа Вільгельма, Фрідріха Шлегеля та Клеменса Брентано й відходили від античності та класичних канонів інакше, ніж їхні німецькі колеги.

До нечисленних представників цього напрямку належали Йозеф Крістіан Цедліц (1790—

1862), відомий передусім циклом канцон «Смертельні вінки», казкою «Лісова панна» і баладою «Нічний огляд війська». До кінця життя залишався вірним романтизму Йоганн Непомук Фогль (1802—1866), автор, крім іншого, романсів, балад і ліричних віршів. На його тексти писали музику Франц Шуберт та інші композитори.

Поряд із романтизмом в Австрії розвивалися також бідермаєр й австрійський класицизм, чільним представником якого був Франц Грільпарцер.

Бідермаєр (близько 1815—1848)

Напрямок бідермаєру, або ж міщанської романтичної літератури, розвивався упродовж Реставрації — від Віденського конгресу до Березневої революції. Обумовлений наступом реакції. Ще 1790 року Леопольд II, наступник Йосифа II, розпорядився загострити цензуру, щоб захистити Церкву. Заборонено твори, які могли б призвести до порушення порядку в державі. За часів правління Франца II (1792—1835) поновлено поліційну цензуру (1793). 22 лютого 1795 року вийшла постанова з переліком усіх положень цензури, який став основою подальшої практичної діяльності в цій галузі. Передбачено великі штрафи тим книготорговцям і видавцям, що порушували закон.

Під сувору цензуру в Габсбурзькій імперії потрапили твори Ленау, Грільпарцера, Йоганна Непомука Нестроя та інших. У списку забороненої літератури (не тільки художньої) фігурувало близько 40 000 назв. Кожна привізна чи надрукована на місці книжка, кожна стаття підлягала поліційному перегляду.

Термін «бідермаєр» передусім стосується побутової культури і мистецтва буржуазії, які вважалися «прозаїчними» й «консервативними».

Втеча в ідилію стала відповіддю на жорстку цензурну політику часів Меттерніха. Культурне та соціальне життя обмежувалося приватними стосунками. У світ виходили твори з неproblemною тематикою, як-от історичні романи чи збірки патріотичної та пейзажної поезії.

Представниками бідермаєрівської драматургії можна вважати Франца Грільпарцера (1791—1872), Йоганна Непомука Нестроя (1801—1862) і Фердінанда Раймунда (1790—1836). Грільпарцер писав трагедії в дусі веймарської класики, Нестрой і Раймунд представляли віденське народне театральне мистецтво, осередком якого був Віденський публічний театр. Фрідріх Гальм мав великий успіх зі своїми пишномовними драмами. Передусім відомий як поет був Ніколаус Ленау (1802—1850).

Кульмінацією бідермаєру стала творчість Адальберта Штіфтера, попри те, що його перший роман «Бабине літо» вийшов друком аж 1857 року.

Революція 1848—1949

Зима 1847—1848 років була голодна. Економічні труднощі особливо далися взнаки біднякам. Твори *Neue Sklaven* Альфреда Майснера і «Чому ми бідні» Карла Ізідора Бека яскраво відображають гнів і відчай людей того часу.

Дійшло до того, що 13 березня 1848 року у Відні почалося повстання, й канцлер Меттерніх, ненависний простому люду діяч Реставрації, втік до Англії. Про ці події Герман Роллетт написав поему «Ліпа Меттерніха». Революція тривала. На початку вересня установчий австрійський райхстаг ліквідував кріпацтво. Це було одним із небагатьох тривалих досягнень революції. Вдячність селян передає пісня «Нова пісня шанованого цісаря Фердінанда» (1848).

14 березня 1848 року імператор Фердінанд I пішов на поступки — скасував цензуру, а наступного дня проголосив скликання конституційних зборів для ухвалення конституції. Завдяки цьому опубліковано багато творів, засновано численні журнали. Змінилася сама манера писання. «Преса вільна!» Фрідріха Гергарда, «Мертвий цензор» і «Пісня цензора»

Моріца Готтліба Зафіра й «Темна поліція» Фердінанда Заутера передають настрої часу змін. Тодішній режим гостро критикують вірші «Свобода у провінційному містечку», «Замальовки пекельного страху», «Леді і Шнайдер», «Дорогі родичі» Йоганна Нестроя, «Політичні вірші» Анастасія Грюна і «Батьківщині» та «Думки про політику» Франца Грілльпарцера.

Реалізм (1848—1890)

Адепти поетичного, або ж буржуазного, реалізму уникали великих соціополітичних проблем і творили в рамках вузких, локальних картин зі своїми краєвидами та людьми. Реалісти виступали передусім проти класичного та романтичного. Вони намагалися подавати факти об'єктивно й безсторонньо, відкидали фантазію як засіб і спосіб, вважаючи, що не треба вводити в текст почуття та думки автора. На їхню думку, мистецтво має віддзеркалювати дійсність. Характерна риса таких реалістичних наративів — це обрамлена оповідь.

Марія фон Ебнер-Ешенбах (1830—1916) та Фердінанд фон Заар (1833—1906) відзначалися розвиненою соціальною свідомістю. Сільські мотиви можна знайти у Людвіга Анценгрубера (1839—1889) і — вже після цього періоду розвитку літератури — у Петера Розетгера (1843—1918), якого вважають піонером народної поезії, писаної діалектом.

Контрольні питання:

1. На вашу думку, чому романтизм не знайшов значного поширення в австрійській літературі?
2. Коли була скасована цензура і як це вплинуло на розвиток реалізму в літературі?
3. Охарактеризуйте представників бідермаєрівської драматургії.

Семінарське заняття № 20

Австрійська література на межі 19-20 століть

Питання для усного опитування та дискусії

1. Вплив соціально – політичної обстановки на межі 19-20 століть на розвиток австрійської літератури.
2. Віденський модернізм та заснування журналу «Сучасна поезія» як витoki розквіту австрійської літератури та її визнання на міжнародному рівні.
3. Германн Бар як «організатор австрійської літератури».
4. Літературне угруповання «Молодий Відень».
5. Поет – символіст Гуго Гофмансталь.
6. Райнер Марія Рільке та його поезія в стилі модернізму.
7. Культурний вплив фейлетонів у Відні.
8. Розвиток австрійського кабаре на сценах театрів.
9. Письменники – експресіоністи: Франц Верфель, Альберт Еренштайн, Георг Тракль, Франц Теодор Чокор.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: віденський модернізм, фейлетон, розвиток австрійського кабаре, експресіонізм.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Наприкінці XIX століття в Австрії панував неспокій. Суспільство ще не отямалося після поразки в битві під Кенігграцом та біржового краху в 1873 році. Тож німецький натуралізм майже не залишив слідів у австрійській літературі. Не було виразно визначених противників, які могли б протиставитися цій течії. Австрійські літератори старшого покоління (тоді їм було

близько п'ятдесяти), як-от Ешенбах, Розетгер чи Анценгрубер, вже стали прекурсорами натуралізму у своїй реалістичній творчості. Тому замість запеклої боротьби за ці нові ідеї сталося поступове їх засвоєння. Певні впливи натуралізму відчувались у публікаціях, поміщених у літературно-мистецьких журналах (передусім у *Bahrs Zeit* і *Wiener Rundschau*).

Віденський модернізм

1890 року постав віденський модернізм — з поверненням Германна Бара до Відня та заснуванням журналу «Сучасна поезія». З цих подій почався період розквіту австрійської літератури і її визнання на міжнародному рівні. Відтоді вже не могло бути й мови про епохи стилів, оскільки ті нашаровувалися один на одного, змішувалися й багато хто з авторів змінював свій стиль у процесі розвитку творчості.

Побувавши в Парижі та Берліні, ознайомившись там із новими течіями в літературі і перебуваючи під впливом Шарля Бодлера та Моріса Барреса, Германн Бар разом із видавцями Едуардом Міхелем Кафкою та Юліусом Кулькою став пропагувати ідеї, близькі до натуралістичних, у недавно заснованому журналі *Moderne Rundschau*. Знаменним став візит Генріка Ібсена у Відні з нагоди постановки в Міському театрі його п'єси «Претенденти на престол» 11 квітня 1891 року. Всупереч побоюванням автора щодо різкого несприйняття його твору, публіка повелася стримано, за що він їй подякував.

Завдяки своїм зв'язкам і знайомствам Бар став, як констатував Петер де Мендельсон, «організатором австрійської літератури». Тісне коло молодих письменників, що згуртувалися навколо нього, незабаром дістало назву «Молодий Відень». Вони друкувались у журналах «Сучасна поезія» (1890), «Сучасний огляд» (1891) та «Час» (з 1894), на які Бар мав значний вплив. Постійним місцем зустрічей гуртківців було кафе «Грінштайдль». Серед них виділялися Барові приятелі Ріхард Беер-Гофманн (1866—1945; оповідання «Смерть Георга», 1900), Гуго фон Гофманнсталь (1874—1929; вірші «Вчора», «Лист лорда Чандоса»), Артур Шніцлер (1862—1931; «Весільний ранок Анатолія») і Фелікс Зальтен. Їхнім раннім творам притаманні елементи символізму, імпресіонізму та декадансу. До «Молодого Відня» належали також Петер Альтенберг (імпресіоністичні прозові нариси «Як я це бачу», 1896) і Карл Краус (1874—1936). Після закриття кафе «Грінштайдль» у 1897-му гурток розпався.

Леопольд фон Андриан (його ліричну поему в прозі «Сад знання» (1895) високо цінував Штефан Георге) став дипломатом. Уже в 1897-му Карл Краус висміяв Германна Бара та інших у «Зіпсованій літературі», а 1899 року заснував власний журнал «Смолоскип» (1899—1936), в якому з 1905 по 1912 рік публікував твори молодих талантів, допомагаючи їм вийти в літературний світ.

44

На зміну «Грінштайдлю» осередком віденських кав'ярняних літераторів стало кафе «Центральне». Крім Альтенберга та Гофманнстала, завідними клієнтами в ньому були Егон Фріделль, Лео Перуц і Альфред Польгар.

Упродовж наступних кількох років лікар Артур Шніцлер виріс на драматурга та прозаїка. У своїх творах він проливав світло на духовний стан віденських буржуа («Залицання», 1895; «Самотня дорога», 1896; «Широкий край», 1911). «Лейтенант Густль» (1900) став першим німецькомовним твором, цілковито побудованим на внутрішньому монологу — невласній прямій мові. Шніцлер також критикував войовничий антисемітизм («Професор Бернгарді», 1912).

Поет-символіст і автор драматичних фрагментів («Смерть Тіціана», 1892), Гуго Гофманнсталь став творити в галузі відродження античності («Електра», 1903) і театру бароко («Великий зальцбурзький світовий театр», 1922). З 1910 року він також писав лібрето для опер Ріхарда Штрауса («Трояндовий кавалер», 1910; «Жінка без тіні», 1913—1915).

Безсумнівно, найяскравішим і найвідомішим німецькомовним символістом є Райнер

Марія Рільке (Rainer Maria Rilke, 1875-1926) – австрієць, який народився в Празі. Він був дуже продуктивним поетом, який щорічно дарував шанувальникам свого таланту новий томик віршів. Вже у ранніх віршах (збірки «Життя і пісні», 1894; «Дарунки ларам», 1896) перед читачем постає відкрита душа, переповнена почуттями. У збірці «Книга годин» («Das Stundenbuch», вийшла у 1905 р.) перед читачем постає образ мандрівника, ченця. Є усвідомлення дару поета як найвищої відповідальності, усвідомлення себе як творця, який надає нової форми та образу речам, створеним Богом. Для ліричного героя в цій збірці вкрай важливою є присутність Бога у світі, навколо нього, у природі та у предметах. Вже у цій збірці простежується важливий мотив усієї лірики Рільке – самотність, яка особливо яскраво відчувається вночі та восени. Образ Бога-творця, який підтримує людину та наповнює світ змістом, присутній і в збірці «Книга картин» (1902). Приблизно з 1902 по 1906 р. Рільке майже завжди перебував у Франції. У 1905-1906 рр. він працював секретарем у відомого скульптора Огюста Родена. Матеріальність та відчуженість скульптури та одночасно її глибока чуттєвість, прихована в ній динаміка полонили поета, що знайшло відображення в циклі «Нових поезій» («Neue Gedichte», 1907-1908). У них, поряд з одухотвореними образами предметів – творинь людських рук (порталом, собором, античними скульптурами), з'являються ще й образи тварин (пантери, фламінго), які мають щось людське. При цьому предмети живуть своїм життям, невидимо пов'язуючись із споглядачем.

Два останні цикли поета – «Дуїнянські елегії» та «Сонети до Орфея» – прямо протилежні за настроєм, хоч і створені практично одночасно. Тон збірки «Дуїнянські елегії» («Duineser Elegien», завершений 1922 р.) темний і похмурий. У її центрі – не стільки поет, скільки людина загалом, розгублена, самотня, яка втратила зв'язок з речами, що підтримував її раніше, яка покинута далеким Богом, скорботна і приречена. Мова цієї збірки також складна. І все ж усупереч усьому, якась надія на те, що життя можливе, залишається. «Сонети до Орфея» («Die Sonette an Orpheus»), завершені 1923 р., навпаки, світлі, сповнені сонця. Навіть смуток у них межує зі світлом та захопленням. Поет знову відчуває свою спорідненість із природою, з тим, що його оточує, тут більше руху, ніж у попередніх збірках.

Роман як велика літературна форма був менш важливий. Варто згадати фантастичні твори цього жанру «Інший бік» (1909) Альфреда Кубіна та «Голем» (1915) Густава Майрінка. У романі Рільке «Нотатки Мальте Лаврідса Брігге»]] (1910) йдеться про соціальну структуру та несприятливі умови життя городян (втрата особистості, анонімізація, соціальна відчуженість).

Великий культурний⁴⁵ вплив у Відні мали фейлетони. Після Людвіга Шпайделя та Гуго Вітманна цей жанр досяг свого апогею на зламі століть. Його визначними представниками були Теодор Герцль (1860—1904), Фелікс Зальтен (1869—1945), Людвіг Гевеші (1842—1910) і Альфред Польгар (1873—1955).

Почало утверджуватися австрійське кабаре. Першою спробою була постановка «Театру для любого Августіна» (автор Фелікс Зальтен, 1901), яка виявилася невдалим. Успішним стало «Нічне світло» (1906—1907), однак невдовзі його витіснили спектаклі кабаре «Лилик» (1907—1913). Обладнавши приміщення у стилі модерн, Йозеф Гоффманн ставив їх за текстами Альтенберга, Бара, Фріделля та Польгара. Варто відзначити гумористичний скетч «Гете. Гротеск у двох картинах» за текстом Фріделля та Польгара (1908). У «Лилику» розпочала свою світову кар'єру танцюристки Грета Візенталь.

Експресіонізм

Початком експресіонізму у Відні можна вважати 1908 рік, коли видавництво «Вінер веркштетте» опублікувало книжку Оскара Кокошки «Мрійливі хлопці», присвячену Густавові Клімту. У стилістичному плані однойменний вірш перевершує ілюстрацію: «червона рибка

червона / смертельно коле тебе трисічним ножом / розриває надвоє моїми пальцями / ото й мав би настати край беззвучному кружлянню...». Кокошка також написав кілька драм, як-от «Убивця, надія жінок» (1907).

Деякі письменники-експресіоністи опублікували свої перші твори у «Смолоскипі» Карла Крауса. Це, зокрема, Франц Верфель і Альберт Еренштайн, який став відомий завдяки оповіданню «Тубуч» (1911). Краус також посприяв Гервартові Вальдена у заснуванні берлінського експресіоністського журналу «Дер штурм» і скеровував до нього віденських авторів, хоча сам доволі стримано ставився до експресіонізму. 1910 року в Інсбруку Людвіг фон Фікер почав видавати журнал «Палій», рупор експресіонізму. У ньому, зокрема, надруковано перші вірші Георга Тракля (1887—1914).

1920 року Марія Лазар з-посеред письменниць зробила чи не найвагоміший внесок у розвиток експресіонізму своїм автобіографічним і соціально-критичним романом із ключем «Отруєння».

Представниками експресіоністської драми були Арнольд Броннен («Убивство батька», 1920) і Франц Теодор Чокор («Балада про місто», 1922).

Контрольні питання:

1. Хто був найяскравішим і найвідомішим німецькомовним символістом?
2. Чому, на вашу думку, великий культурний вплив у Відні мали фейлетони?
3. Де письменники-експресіоністи опублікували свої перші твори?
4. Чим вирізнявся «віденський модернізм»?

Семінарське заняття № 21

Відображення воєнного та повоєнного періоду в літературному процесі (перша половина 20 ст.)

Питання для усного опитування та дискусії

1. Вплив першої світової війни на літературну діяльність. Тематика краху монархії та пошуку нової ідентичності.
2. Поява соціально-критичних та політичних творів, зокрема роману Франца Верфеля «Сорок днів Муса-Дага» про геноцид вірмен в Османській імперії.
3. Особливості літературної діяльності австрійських письменників міжвоєнних років: Йозеф Рот, Роберт Музіль, Еден фон Хорват, Герман Брох, Еліас Канетті, Альберт Драха, Ернст Вайс.
4. Психологізм новел та романів Стефана Цвейга.
5. Період нацизму і напрямок «література крові землі» або «блюбо-літератури», представники якого Ріхард Біллінгер, Йозеф Георг Оберкофлер, Мирко Єлушич, Роберт Гольбаум.
6. Внутрішня еміграція письменників у період другої світової війни. Творчість кабареїстів.
7. Міграція політично інакодумних письменників та літературна діяльність за кордоном (публікація Товариством Теодора Крамера у 2007 «Якою мовою ви спите?» — антології австрійської поезії, створеної у вимушеній еміграції). Занепад австрійської літератури до початку 1960-х.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: політичні твори, психологізм новел, напрямок «література крові землі» або «блюбо-літератури», кабареїсти, антології австрійської поезії.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту

варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Численні австрійські письменники, незалежно від їхнього політичного світогляду, по ура-патріотичному захопилися війною. Мало хто з самого початку відкинув його, як-от Карл Краус, що в листопаді 1914-го написав статтю «У цей великий час», і Артур Шніцлер, що демонстративно мовчав. Інші, як Стефан Цвайг, швидко стали активними пацифістами. На відміну від Німецької імперії, в якій посилали митців на фронт, в Австро-Угорщині старалися використовувати їх у тилу як пропагандистів. Багатьох літераторів скеровували у військові прес-агентства й архіви. Так працювали Гуго фон Гофманнсталь, Райнер Марія Рільке, Альфред Польгар й Александер Рода Рода. Варто згадати єдину військову кореспондентку — Алісу Шалек, яка писала для газети Die Neue Freie Presse. Гофманнсталь публікував патріотичні твори на зразок («Принца Ойгена») і обстоював австрійську ідею у виступах та статтях. Іншим авторам, які ще не встигли прославитися, довелося піти на фронт. Чи не найвідоміший із них — це Георг Тракль, який покінчив самогубством після битви під Городком («Городок»).

Зовсім інакше ставилися до війни й до самої австрійської держави в її не німецькомовних частинах. Класичним прикладом цього може слугувати роман Ярослава Гашека «Пригоди бравого вояка Швейка». Автор правдиво і влучно описав опір агітації та мобілізації на початку Першої світової війни. Постать трагікомічного антигероя Швейка з його способом «виконувати свій обов'язок» стала зразком для незліченних письменників, кіномитців і художників, які бралися сатирично зображати Габсбурзьку монархію з її бюрократами, військовиками та медиками, саму війну й повсякденне безглуздя того часу.

У літературах країн — учасниць Першої світової (Ернст Юнгер і Арнольд Цвайг у Німеччині, Анрі Барбюс у Франції) війна справила значно більший відгос, ніж в австрійській, де переважала тематика краху монархії та пошуку нової ідентичности. Винятком стала воєнна драма «Останні дні людства» (1919—1922) Карла Крауса.

Під час Першої світової війни загострилася цензура. Зокрема, Воєнне відомство нагляду контролювало мас-медіа і солдатську пошту.

Багатьом письменникам було непросто пережити розпад монархії й різке перетворення великої імперії в маленьку республіку, ототожнити себе як громадянина нової держави та поновити упевненість у собі. Вкорінені у «старорежимних часах», Йозеф Рот, Карл Краус, Гуго фон Гофманнсталь, Роберт Музіль, Марта Карлвайс та інші насилу переходили до нової дійсности. Мотив втрати власної ідентичности як наслідок таких поворотів історії був центральним у фантастичній новелі «Барон Багге» Александера Лернета-Голені.

У романі «Марш Радецького», названому за однойменним музичним твором Йоганна Штрауса (батька), написаним на честь героїв Битви народів, Йозеф Рот (1894—1939) зображає сумну картину руйнування монархії. У «Склепі капуцинів» (1938) описано занепад Австрії аж до 1938 року. Ностальгійні настрої автора позначилися й на його творах.

Водночас тривав перехід до нових ідей і способів мислення. Пожвавилася діяльність різних партій та течій — соціал-демократичних, робітничих, консервативних і релігійних. Формувалися угруповання, що помітно відбилосся на літературі того часу. У цьому розмежуванні перед вели Берлін і Прага (Франц Кафка, Густав Майрінк, Макс Брод, Ярослав Гашек), де ситуацію загострювало погане економічне становище. З потреби заробітку деякі письменники працювали журналістами й відроджували жанр фейлетону, як-от Егон Ервін Кіш, Альфред Польгар, Егон Фріделль, Йозеф Рот, Марія Лазар). Позбувшись цензури, вільно діяло й набувало колишнього значення кабаре (Карл Фаркаш, Фріц Грюнбаум, Петер Гаммершляг, Юра Зойфер, Альфред Польгар, Егон Фріделль). З'явилися також соціально-критичні та політичні твори, зокрема роман Франца Верфеля «Сорок днів Муса-Дага», в якому

яскраво змальовано оминутий увагою міжнародної спільноти геноцид вірмен в Османській імперії.

На початку 1930-х років Арнольд Броннен та інші молоді автори творили на ґрунті соціалістичних ідей, натомість ціла низка успішливих письменників, зокрема Роберт Гольбаум, Бруно Брем, Мирко Єлушич, Карл Ганс Штробль, Франц Карл Гінцкай, Макс Мелль, Марія Гренг і Йозеф Вайнгебер, більш чи менш відкрито переходили в табір націонал-соціалістів. Кінець кінцем таке протистояння призвело до розколу австрійського ПЕН-клубу в Дубровнику 1933 року. У 1936-му зорієнтовані на німецький націонал-соціалізм літератори під проводом Макса Мелля заснували альтернативну організацію — Спілку німецьких письменників Австрії. До неї належали переважно члени і симпатички Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини, зорієнтовані на аншлюс.

За міжвоєнні роки вийшло у світ немало видатних творів. У 1923-му Йозеф Рот опублікував «Павутину», Марта Карлвайс — «Австрійського Дона Жуана» (1929), Роберт Музіль — тритомний роман «Людина без властивостей» (1930), Еден фон Хорват — «Оповіді з Віденського лісу» (1931) і «Молодь без Бога», (1937), Герман Брох — «Зачарування» (1935—1936, опубліковано посмертно 1953-го), Еліас Канетті — «Осліплення» (1936), Альберт Драч — «П'єсу театру ляльок маестро Зібентота» (1938—1939, опубліковано посмертно 1965-го), Ернст Вайс — «Очевидця» (1939, опубліковано 1963-го). Надруковано численні есеї, новели та романи Стефана Цвайга. Карл Краус і далі випускав журнал «Смолоскип».

1934 року в країні змінився режим. Політичним продовженням Першої Австрійської Республіки стала Федеративна держава Австрія, поточно звана «корпоративною державою». Схильна до австрофашизму влада здобула контроль над мас-медіа та видавництвами й відчутно обмежила діяльність опозиціонерів-інакодумців. Яскравим виразом такої зміни став список заборонених 325 книжок, значну частину яких написали автори з соціалістичними та соціал-демократичними поглядами. З другого боку, письменники та видавці, яким уже заборонено працювати в націонал-соціалістичній Німеччині, могли вільно жити й друкуватися в Австрії. Наприклад, Готтфрід Берманн Фішер емігрував до Відня і до 1938 року мав змогу публікувати твори Томаса Манна і Карла Цукмаєра. Попри поширені антисемітські настрої, в Австрії 1933—1938 років «по суті юридично коректно поводитися з євреями». Єврейські автори та інтелектуали (Йозеф Рот, Стефан Цвайг і Зігмунд Фройд) проживали у Відні до 1938 року.

Нацизм і еміграція

12 березня 1938 року Австрію окупували німецькі війська. Здійснено «аншлюс» — «з'єднання» з німецьким райхом. 30 квітня 1938 року в Зальцбурзі вчинено книгоспалення, яке організував письменник, педагог і водночас есесівець Карл Шпрінгеншмід. Стало неможливо публікувати белетристичні та фахові праці, які суперечили б ідеології націонал-соціалізму. У той час пропаговано так звану літературу крові і землі[de], похідну від ідеології крові і землі. Від інших напрямків нацистської белетристики вона відрізнялася тенденцією зображати життя в селі і повернення до природи, оспівувати німецьких селянина і селянку як прототип німецького народу й розвивати в художньому плані ідеї расизму. У такому дусі писали Карл Гайнріх Ваггерль, йозеф Фрідріх Перконіг і Отто фон Ляйтгеб. Прикметною рисою також було запозичення тем і сюжетів із давньогерманської міфології (наприклад, із циклу про Нібелунгів) і міфологізація дійсності. Це йшло на користь державній пропаганді, допомагало їй формувати нацистський світогляд. Представниками цього напрямку були Ріхард Біллінгер, Йозеф Георг Оберкофлер, Мирко Єлушич і Роберт Гольбаум. Крім них, до «блюбо-літератури» більшою чи меншою мірою, довший чи коротший час належала ціла низка австрійських прозаїків і поетів. Переважній їх більшості на державному рівні сприяла у

фінансовому та діловому планах Імперська палата культури.

У світ виходили також більш чи менш ідеологізовані книжки розважального жанру.

Інші письменники (Александр Лернет-Голенія, Рудольф Генц) ішли у внутрішню еміграцію. Мовчали про політику, писали здебільшого «в шухляду», а якщо й публікували твори, то аполітичні. Владі було порівняно легко пильнувати й контролювати творчість митців у радіопередачах, кінофільмах, театральних виставах і виданнях — книжкових, журнальних та газетних. Важче доводилося з творчістю кабареїстів, які мали безпосередній контакт із публікою, могли імпровізувати й таким чином спритно обходити цензуру. У цій галузі мистецтва плідно працював Рудольф Вайс — співзасновник кабаре «Література на Нашмаркті» (1933—1938), а згодом штатний автор текстів для «Віденської катеринки». У цьому знаому кабаре інсценізовано переважно твори ліволіберальних і расово пригнічуваних авторів. 1944 року його закрили у зв'язку із загальною забороною театральної діяльності. Експериментуючи з художньою формою, Вайс створив для Віденського політичного театру та для кабаре так звану серединну п'єсу[de]. Цей новий жанр поєднував у собі особливості театру і кабаре. Іншими авторами, які застосовували серединну п'єсу для істотної модернізації та розвитку мистецтва малих форм, були, зокрема, Фріц Екгардт і Юра Зойфер.

Багато єврейських і політично інакодумних письменників покинуло країну в 1938 році. Теодор Крамер і Еліас Канетті емігрували до Англії. Стефан Цвайг — до Бразилії. Франц Верфель — до США. Йозеф Рот, Роберт Музіль, Еден фон Хорват, Марія Лазар і Марта Карлвайс Германн Брех, Альфред Польшар, Ернст Лотар також мусили виїхати за кордон. Ельза Фельдман, Юра Зойфер, Адольф Унгер і Альма Йоганна Кеніг залишилися в Австрії й загинули. В Лондоні з 1938 по 1946 рік діяв австрійський ПЕН-клуб. 2007 року Товариство Теодора Крамера опублікувало «Якою мовою ви спите?» — антологію австрійської поезії, створеної у вимушеній еміграції. У цій книжці поміщено твори 278 авторів, у тому числі й незаслужено забутих. Не всім їм доводилося легко за кордоном, і не всі повернулися на батьківщину. Мало хто з них після повернення зміг досягти таких літературних успіхів, які мав перед війною. В австрійській літературі почався занепад, який тривав до початку 1960-х.

Контрольні питання:

1. Хто з єврейських і політично інакодумних письменників покинув країну в 1938 році?
2. Про що писали письменники, які пішли у внутрішню еміграцію?
3. Як вплинула на літературу зміна режиму у 1934 році та прихід нацистів у 1938??

1. Особливості повоєнного періоду. Переформатування культурного середовища Австрії.
2. Літературно-мистецьке угруповання «Артклуб» та його ідейний провідник Альберт Паріс Гютерсло.
3. Авангардне угруповання австрійських поетів і прозаїків «Віденська група» як відгалуження «Артклубу».
4. Клуб «Екзиль»: введення в творчість політичної проблематики, експерименти з мовою, написання фігурних віршів, гра слів, використання баварського та віденського діалектів.
5. Нобелівські лауреати Ельфріде Слінек і Петер Гандке: відмова від великої літери у творах, як відбиток участі в клубі «Екзиль».
6. Розквіт австрійської літератури: 1960-1970-ті роки (Петер Гандке, Інгеборг Бахманн, Томас Бернгард).
7. Мистецько-музично-літературне об'єднання «Форум Штадтпарк».

8. «Грацька група» — спілка австрійських письменників.
9. Товариство інтересів письменниць і письменників.
10. Томас Бернгард (1931—1989) автор скандальної п'єси «Площа героїв» про неспроможність оцінити нацистське минуле та застереження щодо повільного визрівання нацизму і приходу до влади по-фашистськи налаштованих політиків.
11. Роман Крістофа Рансмайера «Хвороба Кітахари» як опис складного гіпотетичного світу.
12. Вольф Гаас автор серії кримінальних романів про детектива Бреннера, характерних своєрідним стилем мови.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: літературно-мистецьке угруповання, кримінальний роман, спілка австрійських письменників, «Віденська група», «Артклуб», клуб «Екзиль», фігурний вірш.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Після Другої світової війни у мистецтві та культурі постала порожнеча, яка дуже повільно заповнювалася. «Література руїн» описувала крах світу; аж тільки тоді відкрито Франца Кафку. Поверталися розкидані по всьому світі письменники, багато кому було важко вписатися в нові умови життя. Ганс Вайгель і Фрідріх Торберг повернулися з фронтів. Емігрували в Австрію Пауль Целан і Роза Ауслендер. Еріх Фрід, Жан Америк, Еліас Канетті, Франц Верфель і Германн Брох залишалися за кордоном.

Середовище культури — журнали, видавництва, організації та угруповання літераторів — змінювалося й переростало в щось нове. На Зальцбургському (1945), Брегенцькому (1946) і Віденському (1949) фестивалях митці мали змогу показати свої роботи. У той час поставали й розвивалися нові літературні напрямки та форми, мотивовані потребою оцінити все пережите й зобразити його, надолужити прогаяне в розвитку літератури і прокласти нові шляхи.

Автори, що співпрацювали з націонал-соціалістичною владою, як-от Франц Набль і Карл Гайнріх Ваггерль, зберегли свої позиції й далі мали вплив у літературі. Макс Мелль і Рудольф Генц належали до католицького табору. Австрійський ПЕН-клуб був дуже консервативний. Ільзе Айхінгер, Інгеборг Бахманн, Александер Лернет-Голенія, Гергард Фріч і Ганс Леберт старалися переорієнтуватися.⁵⁰ Ганс Леберт написав роман «Вовча шкура» про події у вигаданій місцині Швайген, вже сама назва якої натякає про замовчування співучасті в злочинах нацистів. Гайміто фон Додерер подав панораму суспільно-політичного життя в Австрії в романах «Штрудельгофські сходи» і «Демони». Альберт Паріс Гютерсло прагнув поновити втрачену модерністську традицію. Айхінгер, Бахманн, Целан і Фрід були членами заснованої 1947 року «Групи 47», яка задавала тон післявоєнній літературі в Німеччині й додержувала гуманістичних та соціально-критичних тенденцій. Завдяки свободі творчості впроваджувались інновації в малій та епічній прозі, в жіночому письмі, у фольклорному та літературно-побутовому жанрах. Сучасні драми відзначалися діалектною мовою, грою словами, застосуванням давніх та новітніх способів оповіді й новими темами — відчуженості, хвороби та смерті.

Наприкінці війни в Австрії припинилася діяльність мас-медіа. У кожній із чотирьох частин країни, поділеної між союзниками, окупаційна влада налагоджувала випуск преси, щоб провадити пропаганду й відповідно впливати на населення. Два тижні у Відні не виходили

щоденні газети, і 15 квітня 1945 року, коли ще тривали бої в Західній Австрії, вийшов перший номер віденської прорадянської пропагандистської газети «*Österreichische Zeitung*», спершу щотижневої, а з вересня — щоденної. Цю газету видавали до 31 липня 1955 року.

Всього в 1945-му засновано 32 щоденні й щотижневі газети. Всі вони відзначалися партійною заангажованістю й перебували під наглядом влади. Перші австрійські позапартійні газети «*Die Presse*» і «*Kleine Zeitung*» постали 1948 року.

1945 року союзники створили Австрійське бюро цензури (нім. *Österreichische Zensurstelle*), яке переглядало всю приватну кореспонденцію, що надходила з-за кордону і йшла за кордон. Бюро діяло до 1953 року. Відтоді в Австрії не було державної цензури.

У країні майже не було збуту творів літератури й мистецтва, тому держава матеріально підтримувала авторів, заохочувала їх розвивати національну самосвідомість і пропагувати так звану теорію жертви. Якісно змінилася діяльність ЗМІ. Завдяки радіо та телебаченню з'явилися нові можливості поширення літературних творів, стали популярними радіоспектаклі. Державні органи активно втручалися у розвиток цих засобів масової інформації, впливаючи в партійно-ідеологічному плані на Австрійське радіо. Зростало число друкованих видань, партійна преса поступалася місцем бульварній.

«Артклуб» і «Віденська група»

1946 року у Відні постало літературно-мистецьке угруповання «Артклуб» (за іншими даними, 1947 року), яке мало на меті боротися за незалежність сучасного мистецтва й позбуватися наслідків нацистської доктрини так званого дегенеративного мистецтва. Запроваджена відразу після аншлюсу, ця доктрина цензурувала й обмежувала творчість.

Альберт Паріс Гютерсло був головою й ідейним провідником «Артклубу». Альфред Шмеллер відповідав за організацію роботи. Рудольф Карл фон Ріппер дієво допомагав влаштовувати мистецькі імпрези — завдяки співробітникам ЦРУ, як вважав австрійський мистецтвознавець і письменник Віланд Шмід. Виставки членів угруповання здебільшого проходили у приміщеннях «Цедліцгалле» і «Віденської сецесії». Тривалий час в «Артклубі» мирно співіснували сюрреалісти (Віденська школа фантастичного реалізму) і абстракціоністи.

Члени клубу — молоді — зустрічались у студіях Марії Більян-Більгер, Гайнца Ляйнфельнера, Вандера Бертоні, Зузанни Венгер, а також у кафе «Раймунд», «Глорі», «Еспрессо Станбул», «Фальстафф» і «Штрокоффер». Крім художників, скульпторів і музикантів, до членів належали літератори Ільзе Айхінгер, Ганс Карл Артманн, Фрідріх Ахляйтнер, Конрад Баєр, Ганс Вайгель, Освальд Вінер, Ельфріде Герстль, Альберт Паріс Гютерсло, Жанні Ебнер,⁵ Вольфганг Кудрнофскі, Фрідеріке Майрекер, Гергард Рюм, Ернст Фукс, Альфред Шмеллер і Ернст Яндль. «Артклуб» розпався 1959 року.

1953 року з ініціативи Ганса Карла Артманна у Відні сформувалось авангардне угруповання австрійських поетів і прозаїків «Віденська група[de]» як відгалуження «Артклубу»[25][26]. Крім засновників — Г. К. Артманна і Гергарда Рюма, постійними членами угруповання стали Конрад Баєр, Освальд Вінер і, нарешті, Фрідріх Ахляйтнер[27]. Тісні зв'язки з «Віденською групою» підтримували Ельфріде Герстль, Ернст Яндль, Фрідеріке Майрекер, Крістіна Лавант, Андреас Окопенко і Геральд Бізінгер.

Спільною рисою цих літераторів були прихильність до літератури бароко і тяжіння до авангардних течій — пізнього експресіонізму, дадаїзму і сюрреалізму[28], а також окремі погляди представників лінгвістичного скептицизму, лінгвістичної критики та лінгвістичної філософії, як-от Гуго фон Гоффманнстала, Фріца Маутнера і Людвіга Віттгенштайна[29]. «Віденську групу» вважали виразником неоавангардизму. У 1953-му Артманн визначив так зване поетичне дійство (нім. *poetischen act*) як вираз спонтанної дії, не пов'язаної безпосередньо з самим процесом писання.

З 1954 року члени «Віденської групи» зустрічалися в кафе «Глорі», почався період її плідної діяльності. З часом формувалося радикальне ставлення до мистецтва й увиразнювалася відособленість від інших учасників літературного процесу. Група гостро виступала проти консервативних літературних течій повоєнного часу й не здобула широкого визнання. Тому її члени мали великі труднощі з публікацією свого доробку.

У грудні 1954 року вони заснували клуб «Екзиль», до якого приєдналися композитори та художники. У середині 50-х років члени клубу стали загострювати увагу на політичних питаннях й експериментувати з мовою. Зокрема, писали фігурні вірші (особливо Рюм, Ахляйтнер і Вінер), зводили текст до кардинальних голосних звуків і не вживали великих літер. Відмовившись від традиційної поетики, вони трактували мову як оптичний і акустичний матеріал й розвивали поезію у звуковому та візуальному відображенні. Багато хто з них (Яндль, Майрекер, Лавант) широко застосовували гру слів. Деякі адепти і члени «Віденської групи» (особливо Артманн) використовували мовні багатства діалектів — баварського і віденського.

Почавши з восьмого номера (1956), в літературному журналі alpha публікувалися тільки твори австрійських письменників, переважно учасників і прихильників «Віденської групи».

Традиції «Віденської групи», зокрема відмову від великих літер, перейняли нобелівські лауреати Ельфріде Єлінек і Петер Гандке.

1958 року Артманн вийшов із складу членів групи. Вона розпалася після того, як у жовтні 1964 року Баєр скоїв самогубство.

Література з 1960-х років

Розквіт австрійської літератури припадає на 1960-1970-ті роки, коли писали свої найвизначніші твори Петер Гандке, Інгеборг Бахманн і Томас Бернгард. Великий внесок зробили також їхні сучасники Норберт Гштрайн, Ельфріде Єлінек, Отмар Петер Цір, Сабіна Грuber і Рут Аспек. Деяких письменників відкрили й прочитали заново — наприклад, Марлен Гаусгофер. Вона писала для дітей, а в книжках для дорослих піднімала важливі теми — становище жінки й розчарування іділією. Видатні поети цього періоду — Крістіна Буста, Ельфріде Герстль і Роберт Шіндель.

Започатковане 1959 року в Граці об'єднання «Форум Штадтпарк», спершу мистецько-наукове, з початку шістдесятих стало мистецько-музично-літературним. Його члени, зокрема письменники Петер Гандке, Барбара Фрішмут, Альфред Коллеріч, Алоїс Гергоут і Гергард Рот, пропагували й розвивали нові напрямки в культурі. Під егідою «Форуму Штадтпарк» видавалися елітні літературні журнали *manuskripte* («манускрипти»; у 1960-му його заснували Альфред Коллеріч і Гюнтер Вальдорф), *Absolut*, («Абсолют»), *schreibkraft* («друкарка»), літературна газета *Liqueur* («Лікер»), і фото- та кіножурнал — відповідно *Camera Austria* (1980) й *blimp* (1985). Ці видання привертали увагу міжнародної спільноти. Форум також ініціював фестиваль авангардного мистецтва *Steirischer Herbst* («Штирійська осінь»).

1966 року на базі «Форуму Штадтпарк» і журналу «манускрипти» сформувалася «Грацька група» — спілка австрійських письменників. Крім засновника — Альфреда Коллеріча, до неї належали Вольфганг Бауер, Гюнтер Фальк, Барбара Фрішмут, Петер Гандке, Вільгельм Генгстлер і Клаус Гоффер. До них приєдналися Гельмут Айзендле, Райнгард П. Грuber, Бернгард Гюттенеґер, Ельфріде Єлінек, Герт Йонке, Гергард Рот, Гаральд Зоммер, Міхаель Шаранг і Альфред Пауль Шмідт.

У 1980-х членами групи стали Лукас Цайпек, Гюнтер Айхбергер, Вольф-Дітер Еґнер, Макс Гад, Вальтер Гронд, Вернер Шваб і Франц Вайнцетль. Близькими до «Грацької групи» були Франц Бухрізер, Інграм Гартінгер, Алоїз Ерґут, Роза Наґер, Петер Розай і Петер Вотергаус.

З початку 1970-х у країні постають угруповання літераторів, невдоволених діяльністю австрійського ПЕН-клубу. Членів цих організацій об'єднували передусім матеріальні інтереси.

З 1971 року у Відні засновано Товариство інтересів письменників (згодом перейменовано на *Товариство інтересів письменниць і письменників*), яке поставило за мету сприяти професійним, правовим і соціальним інтересам австрійських письменників, організувати соціально-правові консультації, забезпечувати правовий захист від обману в ділових питаннях, від спроб цензурування творів, від тиску на авторів, виявляти ініціативу в галузі податкового, соціального й авторського права, а також організувати спільні виставки австрійських книжок на міжнародних книжкових ярмарках.

1981 року на I з'їзді австрійських письменників члени товариства скористалися нагодою підняти питання культурно-політичної проблематики під назвою «Свобода бачити, де ти». У наступні роки значно поліпшилось економічне становище письменників завдяки, серед іншого, запровадженню права публічного винайму книжок із бібліотек і багатьом грантам та стипендіям. Товариство також захищало права людини й автора, підтримуючи та влаштовуючи кампанії на користь потерпілих літераторів.

1988 року в Інсбруку зареєстровано Товариство інтересів тірольських письменників із таким самим статутом, як у віденського Товариства інтересів письменниць і письменників. Поштовхом до цього став судовий процес над Гельмутом Шенауером за його оповідання «Понтлацький міст». Ішлося про свободу мистецтва. Письменника виправдано.

У квітні 2008-го віденське Товариство інтересів письменниць і письменників разом із Спілкою німецьких письменниць і письменників, Федеральною спілкою молодих письменниць і письменників та Спілкою швейцарських письменниць і письменників[de] заснувало Спілку за справедливе книговидавання.

1973 року засновано *Збори грацьких письменників*, до складу яких увійшли Барбара Фрішмут, Петер Гандке, Ернст Яндль, Альфред Коллеріч, Фрідеріке Майрекер і Міхаель Шаранг. Вони протестували насамперед проти консерватизму австрійського ПЕН-клубу в процедурі присудження літературних премій. Своєю п'єсою «Наруга над публікою» Петер Гандке впровадив нові способи спілкування акторів і глядачів. Яндль і Майрекер писали фігурні вірші.

Томас Бернгард (1931—1989) викликав скандал у театральних колах і бурхливу суперечку в суспільстві, написавши п'єсу «Площа героїв». У ній ішлося про неспроможність багатьох австрійців критично оцінити нацистське минуле. Автор застеріг, що знову повільно визріває нацизм, і передбачив прихід до влади по-фашистськи налаштованих політиків.

Маріанна Фріц (1948—2007) написала кілька романів, форма і мова яких виходять за рамки жанру та загальноприйнятих умовностей. Крістоф Рансмайр змішував історичні факти з вигаданими. У його романі «Хвороба Кітахари» описано складний гіпотетичний світ, у якому Німеччина капітулювала, але Друга світова війна триває далі — в Тихому океані. У романі «Бал в опері» Йозефа Гаслінгера скоєно напад на бал, убито всіх гостей, серед них і високопоставлених урядовців, і до влади приходять фашистська партія. Міло Дор, письменник сербського походження, застерігає від небезпеки правого екстремізму та надмірної імміграції.

У 1980-х заново поставала єврейська література. Роберт Шіндель опублікував роман «Уродженець», Роберт Менасе пише есеї про Австрію, у творах Дорона Рабиновича зображено життя євреїв в Австрії. 1984 року створено Товариство Теодора Крамера. Згодом, у 2013-му — Товариство Юри Зойфера.

Австрійські словенськомовні письменники — Янко Ферк, Густав Януш, Флор'ян Ліпуш, Цветка Ліпуш, Янко Месснер і Мая Гадерлап. Кілька їхніх творів переклав німецькою мовою Петер Гандке.

Сучасна австрійська література

Під впливом Освальда Вінера письменниця Марлене Штреерувіц перенесла феміністські ідеї 1970-х у сучасність. Вернер Шваб висміює і демаскує пишномовний літературний стиль, вживаючи грубі вирази та химерні словосполучення. Натомість Рансмайр шукає позиції посередника як за змістом, так і за стилем.

У «Роботі ночі» Томас Главініч описує історію чоловіка, який осамотів за одну ніч. У «Стіні» письменниці Марлен Гаусгофер головна героїня раптово опиняється відрізаною від світу непроникною невидимою стіною і мусить вижити одна в альпійській хатинці.

Великого успіху досягли Даніель Кельманн (роман «Вимірювання світу») і Вольф Гаас із серією кримінальних романів про детектива Бреннера, характерних своєрідним стилем мови.

Контрольні питання:

1. Хто був головою та ідейним провідником «Артклубу»?
2. Чому сприяло Товариство інтересів письменниць і письменників?
3. Коли засновано Збори грацьких письменників та хто увійшов до їх складу?
4. Розкажіть про розвиток детективного жанру?

Семінарське заняття № 24-25

Німецькомовна література в Швейцарії

Питання для усного опитування та дискусії

1. Різномовні кантони Швейцарії. Вплив геополітики держави на розвиток літератури.
2. Витоки німецькомовної літератури в швейцарських монастирях.
3. Егідіус Чуді та його «Швейцарська хроніка» (16 ст.).
4. Поети Альбрехт фон Галлер, Йоганн Якоб Бодмер, Йоганн Якоб Брайтінгер.
5. Романи 18 століття «Лінгард та Гертруд» Йоганна Генріха Песталоцці. «Дилії» Саломона Геснера.
6. Класики реалізму 19 ст. Єремія Готтхельф, Готфريد Келлер та Конрад Фердинанд Маєр.
7. Йоганна Шпірі – дитяча письменниця, авторка класичної книги світової дитячої літератури про Гайді.
8. Художній рух дадаїстів (Гюго Валь та Трістан Цара).
9. 1919 р. письменник Карл Шпіттелер - лауреат Нобелівської премії з літератури.
10. 1946 р. Герман Гессе, народжений в Німеччині, але громадянин Швейцарії лауреат Нобелівської премії з літератури.
11. Класик німецькомовного модернізму Роберт Вальзер.
12. Найвідоміші швейцарські автори після Другої світової війни Макс Фріш та Фрідріх Дюрренматт.
13. Сучасні німецькомовні швейцарські автори: Мартін Зутер, Урс Відмер.
14. Література на швейцарському діалекті німецької мови: 1970-ті роки популярні пісні барда Мані Маттера.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: різномовні кантони, німецькомовна література, Художній рух дадаїстів, модернізм, швейцарський діалект німецької мови.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту

варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Швейцарська література — література Швейцарії написана однією з чотирьох державних мов країни: німецькою (а також швейцарським діалектом німецької), французькою, італійською та ретороманською. Письменники з різних частин країни належать до спілки «Авторки та автори Швейцарії». Серед швейцарських письменників є два нобелівські лауреати: Карл Шпіттелер та Герман Гессе.

Німецькомовна література

В швейцарських монастирях були написані деякі з перших німецькомовних текстів для пасхальних сценок та різдвяних вертепів. В Цюриху був написаний Манесьський кодекс. В XVI ст. Егідіус Чуді написав «Швейцарську хроніку», яка стала основою для п'єси Шиллера «Вільгельм Тель». В німецькомовному просторі впливовими були також швейцарські поети Альбрехт фон Галлер (вірш «Альпи»), Йоганн Якоб Бодмер та Йоганн Якоб Брайтінгер. Важливим романом XVIII ст. став «Лінгард та Гертруд» Йоганна Генріха Песталоцці. «Дилії» Саломона Геснера були читаними у всій Європі.

В XIX ст. класиками реалізму стали Єремія Готтхельф, Готфريد Келлер та Конрад Фердинанд Маєр. Популярною письменницею стала Йоганна Шпірі класичні книги світової дитячої літератури про Гайді.

Під час Першої світової війни в Цюриху був заснований художній рух дадаїстів, серед письменників цього руху були Гюго Валь та Трістан Цара.

1919 року швейцарський письменник Карл Шпіттелер був нагороджений Нобелівською премією з літератури. 1946 року таку ж нагороду одержав Герман Гессе, народжений в Німеччині, але громадянин Швейцарії. Класиком німецькомовного модернізму вважається Роберт Вальзер.

Найвідомішими швейцарськими авторами після Другої світової війни стали Макс Фріш та Фрідріх Дюрренматт.

Серед сучасних німецькомовних швейцарських авторів: Еріка Буркарт, Штефан Генні, Томас Гюрліман, Зое Жені, Кристіан Крах, Гуго Лютшер, Курт Марті, Пауль Ніцон, Ален Клод Зульцер, Мартін Зутер, Вальтер Фогт, Петер Вебер, Урс Відмер та Матіас Цшокке.

Швейцарська література другої половини XX століття

Одним із найвідоміших швейцарських письменників цього періоду є Фрідріх Дюрренматт (Friedrich Dürrenmatt, 1921-1990) – прозаїк, драматург, автор психологічного детективу. Писати драми, у тому числі для радіопостановок, він починає ще наприкінці 40-х років, але першим його значним твором став детективний роман «Суддя та його кат» («Der Richter und sein Henker», 1950-1951). Незважаючи на те, що цей твір побудовано за основними законами детективного жанру (читач вкінці дізнається, хто вбивця), все ж деякі принципові відмінності є. Головний герой – комісар – не викриває злочинця законним шляхом, а веде з ним складну гру, щоб упіймати у пастку короля злочинного світу, з яким він колись побився об заклад. У 1956 р. Дюрренматт створив трагікомедію «Гостина старої дами» («Der Besuch der alten Dame»), завдяки якій отримав світову популярність. Саме трагікомедію, що показує на перший погляд непоєднані речі та відображає парадоксальність сучасного світу, Дюрренматт вважав головним драматичним жанром. Загалом він поділяв багато ідей «епічного» театру Брехта: насамперед необхідність принципу «відчуження». У цій, як і в інших драмах, він активно користується прийомами гротеску, а також вводить детективні елементи.

Наприкінці 40-х років розпочався творчий шлях у літературі ще одного швейцарця – Макса Фріша (Max Frisch, 1911-1991) – архітектора, журналіста, драматурга та прозаїка. У час Другої світової війни і після неї він створив кілька п'єс і прозових творів, у яких розмірковував

про війну та відповідальність людей за те, що відбувається. Але справжню популярність йому приніс написаний у 1957 р. роман «Номо Фабер». У цьому романі, як і в романах «Штіллер» («Stiller», 1954), «Нехай мене звать Гантенбайн» («Mein Name sei Gantenbein», 1964), автор розмірковує про проблему вибору своєї долі, свого шляху. Герой «Номо Фабер» не хоче змиритися з своєю долею. Спочатку інженер Фабер вважає себе цілком успішною людиною, яка контролює своє життя. Але поступово він опиняється у вихрі фатальних, невідворотних подій, що показують марність його життя. Він починає сумніватися у своїх вчинках, що здавалися раніше цілком логічними. І лише незадовго до смерті він відчуває себе щасливим. Загалом у літературі Швейцарії другої половини ХХ в. присутні ті ж тенденції розвитку, що й у літературному процесі інших західноєвропейських країн.

Контрольні питання:

1. За законами якого жанру побудовано роман Фрідріха Дюрренматта «Суддя та його кат»?
2. Коли і де був заснований художній рух дадаїстів?
3. Якою була тематика творів Макса Фріша?
4. Назвіть нобелівських лауреатів серед швейцарських письменників.

Семінарське заняття № 26

Франкомовна література в Швейцарії

Питання для усного опитування та дискусії

1. Автономність з 16 століття літератури французькомовної Швейцарії. Важливість творчості Жан-Жак Руссо у 18 столітті.
2. Женевський франко-швейцарський філософ-просвітник, письменник та композитор Жан-Жак Руссо.
3. Поети другої половини 20 століття: П'єр-Луї Матте, Едмонд-Анрі Крісінель, Гюстав Ру.
4. Відомий письменник Блез Сандрар.
5. Прозаїк Шарль Рамю, зображений на швейцарській банкноті у 200 франків.
6. Жак Шесе - лауреат Гонкурівської премії 1973 року за роман "Велетень-людоджер"

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: автономність французькомовної літератури, лауреат Гонкурівської премії.

56

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Починаючи з 16 ст. література французькомовної Швейцарії починає віддалятися від французької і стає автономною від другої половини 19 ст. Важливим автором 18 ст. був Жан-Жак Руссо.

Поети другої половини 20 століття: П'єр-Луї Матте, Едмонд-Анрі Крісінель, Гюстав Ру.

Відомим французьким письменником став Блез Сандрар (фр. Blaise Cendrars, справжнє ім'я — Фредерік-Луї Созе, фр. Frédéric-Louis Sausser, 1 вересня 1887, Ла Шо-де-Фон, кантон Невшатель — 21 січня 1961, Париж) — франкошвейцарський та французький письменник. Народився в сім'ї комерсанта, вихідця з Берна. Вдома розмовляли французькою. Багато їздив по світу з батьками, потім все життя переїжджав з місця на місце, бував у Китаї, Монголії, Африці, Бразилії, США, змінив декілька професій. У 1905–1907 роках опинився в Санкт-Петербурзі, був свідком Першої російської революції. У 1912 році опублікував за свій рахунок новаторську збірку віршів «Великдень у Нью-Йорку». Ці вірші, близькі до кубізму в пластиці,

глибоко вплинули на сучасників. Зблизився в Парижі з Аполлінером, Шагалом, Леже, Модільяні (художник написав портрет Сандрара), Архипенком, Сонею і Робером Делоне. Соня Делоне ілюструвала авангардистських поему-колаж Сандрара «Проза про Транссибірський експрес і маленьку французенку Жанну» (1913), В такому жанрі своєрідного кіномонтажу працювали потім Аполлінер (вірш «Зона»), Уїдобро (поема «З екватора») та інші. Брав участь у Першій світовій війні. Був поранений, втратив праву руку. У 1916 році став громадянином Франції.

Завжди цікавився усім новим, Сандрар захопився кіно, знімався у Абеля Ганса, потім працював у нього асистентом. Співпрацював з трупю «Шведського балету» в Парижі, зокрема, з композитором Даріюсом Мійо. На основі африканських міфів написав для нього лібретто балету «Створення світу» (1921, Постановка в 1923 році, з декораціями Фернана Леже). Був також першим автором лібрето останнього гучного балету Еріка Саті, поставленого «Шведським балетом» (грудень 1924 року) у видозміненій версії Франсіса Пікабія з дадаїстською назвою «Спектакль відміняється».

Після 1925 року Сандрара більше не писав віршів. Автор новел і романів, репортерських нарисів. Написав кілька кіносценаріїв (за одним із них, «Золото Зутера», написаному на основі сандраровського роману «Золото», збирався ставити в Голлівуді фільм С. Ейзенштейн).

На початку Другої світової війни працював військовим кореспондентом, після вторгнення гітлерівських військ до Франції переховувався в Екс-ан-Прованс і три роки нічого не писав. Повернувся до літератури, створивши автобіографічну тетралогію (1945–1949 роки). Зблизився з Робером Дуано, писав про його роботи. Дуано залишив серію фотопортретів Сандрара. Помер 21 січня 1961 року. Похований на цвинтарі Батіньоль. У 1994 році його прах було перепоховано на цвинтарі містечка Ле-Трамбле-сюр-Мольдр в департаменті Івлін, де Сандрар мав свій будинок.

Інший важливий прозаїк Шарль Рамю зображений на швейцарській банкноті у 200 франків. Шарль Фердинанд Рамю (фр. Charles Ferdinand Ramuz; 24 вересня 1878, Лозанна — 23 травня 1947, Лозанна) — швейцарський письменник, писав французькою мовою.

Родом був з сім'ї торговців, проте закінчив філософський факультет Лозанського університету (1901). Давав приватні уроки у Веймарі. Дебютував книгою віршів «Село» (1903), у 1905 році опублікував перший роман «Аліна». У 1903—1914 роках проживав у Парижі, де познайомився з Андре Жидом. Повернувшись до Швейцарії, видавав журнал «Водуазькі зошити». 1915 року почав дружити з Ігорем Стравинським, і написав лібрето для його опери «Історія солдата» (1918). Найбільше відомий своїми романами, котрі високо цінували А. Жид, Кокто, Клодель, Стефан Цвейг, Хуан Рульфо. Багато з цих романів були екранізовані:

1934 — Викрадення (Димитрій Кирсанов, Рамю зіграв у ньому епізодичну роль)

1966 — Зацькований (Клод Горетта)

1967 — Аліна (Франсуа Вейерганс)

1987 — Якщо сонце не зійде (Клод Горетта)

1999 — Війна у горах (Франсіс Рессер)

По творах Рамю знято також низку телевізійних фільмів. Найбільше часто екранізували Історію солдата (зокрема, відома стрічка, знята по балетній постановці Іржи Кіліана. Багато з написаного Рамю опубліковане лише після його смерті. В наш час у Швейцарії діє Фонд Рамю та вручають премія його імені. 2005 року всі 24 романи письменника увійшли у двотомне видання, опубліковане у престижній серії французького видавництва Галлімар Бібліотека Плянди. Премія Рамбера (1912, 1923). Премія Шиллера (1936). Багато місць у Швейцарії названо іменем письменника.

Жак Шессе (фр. Jacques Chessex; 1 березня 1934, Пайерне, кантон Во — 9 жовтня 2009, Івердон-ле-Бен) — швейцарський письменник і художник. Писав французькою мовою. Перший швейцарський автор, нагороджений Гонкурівською премією 1973 року за роман "Велетень-людоджер" (L'Ogre).

Шессе народився в 1934 році в Пайерне. З протестантської родини, син директора школи. З 1951 по 1953 рік навчався в коледжі Сен-Мішель у Фрібурзі, а потім вивчав літературу в Лозанні. Захистив диплом по творчості Франсіса Понжа. У 1956 році батько Шессе наклав на себе руки, що справило на нього незабутнє враження. Закінчив навчання в 1960 році. Викладав французьку мову. Вів хроніку в журналі «Нувель реву франсез». Першу книгу віршів випустив в 1954 році. Автор кількох книг для дітей. З 1969 року обіймав посаду викладача французької літератури в Gymnase de la Cité в Лозанні. У 1992 році отримав премію Малларме. У 2007 році був відзначений Великою премією Жана Жюно за сукупність творів.

Велика ретроспективна виставка його живопису і графіки пройшла 2003 року в Швейцарській національній бібліотеці в Берні.

Контрольні питання:

1. У який період французькомовна література стає автономною?
2. Які кіносценарії написав відомий французький письменник Блез Сандрар?
3. Хто був нагороджений Гонкурівською премією?

Семінарське заняття № 27-28

Італомовна та ретороманська література в Швейцарії

Питання для усного опитування та дискусії

1. Перекладацька діяльність 18 ст. у двох італомовних швейцарських кантонах — Тічино та Граубюнден, приєднаних до конфедерації офіційно у 1803 році.
2. Найвідоміший літераторо початку 20 ст. поет і прозаїк Франческо Кіеза.
3. Творчість авторів Гуїдо Калгарі, Феліче Менгіні, П'єро Б'янконі.
4. Діяльність італійського літературного гуртка під час Другої світової війни в Лугано під керівництвом італійця Джована Баттісти Анджолетті
5. Визнані в Італії поети Грицько Машоні, Джорджио Ореллі та Альберто Нессі.
6. Відомі сучасні романісти Джованні Ореллі та авангардистка Аліса Череза, яка проживає в Італії.
7. Перший літературний текст ретороманською мовою «La Chanzun da la guerra dalg Chiasté d'Müs» (Пісня війни в Мюсі) 1527 р. Йоганна Траверса.
8. Ретороманське відродження (єднання ретороманської нації та спільної єдиної мови) як реакція на італійський іредентизм.
9. Сучасні автори Лео Туор та Арно Каменіш.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: перекладацька діяльність, ретороманська мова, ретороманське відродження, італійський іредентизм.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Італомовна література

Два швейцарські кантони, у яких вживається італійська мова — Тічино та Граубюнден приєдналися до конфедерації офіційно у 1803 році. У 18 ст. літературна діяльність передовсім полягала у перекладах з інших мов.

Найвідомішим літератором початку 20 ст. був поет і прозаїк Франческо Кієза, який захищав традиційні цінності і був негативно налаштований до авангарду. Іншими вагомими авторами були Гуідо Калгарі, Феліче Менгіні, П'єро Б'янконі.

Під час Другої світової війни в Лугано діяв італійський літературний гурток під керівництвом італійця Джована Баттісти Анджолетті, який привніс нові ідеї у швейцарську італомовну літературу.

Визнаним в Італії поетом є Грицько Машоні. Серед інших поетів також Джорджио Ореллі та Альберто Нессі.

Відомим сучасним романістом є Джованні Ореллі. Авангардні романи пише Аліса Череза, яка проживає в Італії.

Ретороманська література

Першим літературним текстом ретороманською мовою вважається «La Chanzun da la guerra dalg Chiasté d'Müs» (Пісня війни в Мюсі) 1527 р. написана Йоганном Траверсом.

Священник Пласідуса Спеша висунув ідею ретороманської нації та спільної єдиної мови. Навколо 1900 р. говорять про ретороманське відродження, оскільки літературна продукція збільшилася зокрема як реакція на італійський іредентизм.

В другій половині 20 ст. відбулася модернізація ретороманської літератури і тематика творів відходить від традиційного фокусу на традиційних цінностях і темах села.

Серед сучасних авторів відомі Лео Туор та Арно Каменіш.

До 2012 року найпрестижнішою літературною премією Швейцарії була «Премія Шиллера», яку згодом замінили на Швейцарські літературні премії.

Контрольні питання:

1. Яка тема у ретороманській літературі є традиційною?
2. Що є першим літературним текстом ретороманською мовою?
3. У яких двох швейцарських кантонах вживається італійська мова?
4. У чому полягала літературна діяльність у 18 столітті?

Семінарське заняття № 29-30

Література Люксембургу як частина національної культури країни Своєрідність літератури Ліхтенштейну.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Орієнтація люксембургської літератури на жителів Люксембургу.
2. Один з небагатьох пам'яток середньовічної люксембурзької літератури — так званий манускрипт Марієнштадтський кодекс.
3. 1829 р. - публікація книги люксембурзькою мовою: «Один крок вгору на люксембурзькому Парнасі» Антуана Меєра.
4. Класик люксембурзької драматургії Едмон де ла Фонтен (1823—1891), більш відомий під псевдонімом Дікс.
5. Поет Мішель Ленц (1820—1893) написав гімн Люксембургу «Наша Вітчизна», який послугував поширенню люксембурзької мови.
6. Мішель Роданж (1827—1876) – автор сатиричного роману «Renert odder de Fuuss am Frack an a Maansgréisst», заснованого на французьких і німецьких казках про Ренар-лиса.
7. Фелікс Ті (1830—1855) - автор першого люксембурзького роману французькою «Марк Брюно: портрет художника».
8. Вплив Батті Вебера (1860—1940) - журналіст, драматург, письменник на розвиток культури Люксембургу.

9. Відомий люксембурзький письменник, літературознавець першої половини ХХ століття — Ніколаус, або Нік, Велтер (1871—1951), який писав вірші і драму німецькою мовою.
10. Аніза Кольц (нар. 1928) – лауреат французької Премії Гійома Аполлінера.
11. Жан Портант[ru] (нар. 1950) — франкомовний поет, перекладач, відомий не лише в Люксембурзі, але й в інших франкомовних країнах.
12. Жан Крієр (1949—2013) — знаменитий поет, який пише німецькою, нагороджений декількома люксембурзькими і німецькими преміями.
13. Жозі Браун (1939—2012) — прозаїк, драматург, поет, зокрема відомий своїм внеском у розвиток детективного жанру.
14. Своєрідність літератури Ліхтенштейну.

Практична складова

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: люксембургська мова, орієнтація літератури на жителів Люксембургу, манускрипт Марієнтальський кодекс.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Література Люксембургу — літературні твори, написані в Люксембурзі та/або люксембурзькими авторами. Люксембурзька література мало відома за межами держави, головним чином, через те, що багато її творів орієнтовані саме на жителів Люксембургу. Як частина національної культури література Люксембургу почала розвиватися тільки в ХІХ столітті, завдяки набуттю країною незалежності в результаті Паризького мирного договору в 1815 році, а потім Лондонського договору 1867 року.

Основні мови люксембурзької літератури — французька, німецька і люксембурзька.

Один з небагатьох пам'яток середньовічної люксембурзької літератури — так званий Марієнтальський кодекс[en] (лат. Codex Mariendalensis), який є біографією Йоланди з Віандена[en] (1231—1283), прославленої люксембурзької монахині. Цей манускрипт був знайдений у листопаді 1999 року в Анзембурзі і вважається роботою отця Германна Велденцького, який написав книгу про життя Йоланди після її смерті в 1283 році.

Манускрипт складається з 5963 віршованих рядків і написаний одним з мозельсько-франкських діалектів, дуже схожому на сучасний люксембурзький. Він присвячений історії графині Йоланди, яка залишила розкішний замок Віанден, щоб піти в монастир, і згодом стала настоятелькою.

Незважаючи на те, що офіційними мовами Люксембургу довго були тільки французька й німецька, саме твори люксембурзькою мовою сприяли розвиткові літератури Люксембургу в ХІХ столітті.

У 1829 році було вперше опубліковано книгу люксембурзькою: «Один крок вгору на люксембурзькому Парнасі» (люксемб. E' Schrek op de' Lezeburger Parnassus) Антуана Меєра. До неї входили шість поем: дві сентиментальні — «Без Христини» (люксемб. Uen d'Christine) і «Ніч» (люксемб. D'Nuecht), соціально-побутова «Один момент на люксембурзькому постоялому дворі» (люксемб. Een Abléck an engem Wiertshaus zu Lëtzebuerg) і три байки — «Порцеляновий осколок і глиняний горщик» (люксемб. D'porzelains an d'ierde Schierbel), «Шпилька й голка» (люксемб. D'Spéngel an d'Nol) і «Муха й кінська колода» (люксемб. D'Flou an de Pierdskrécher). Меєр був одним з небагатьох байкарів, які воліли робити героями байок не тварин, а неживі предмети.

Меєр пізніше написав ще кілька книг люксембурзькою. Але його основною професією було викладання математики в Льєзькому університеті.

До наступного покоління письменників належать троє авторів, які вважаються в наші дні класиками люксембурзької літератури. Едмон де ла Фонтен (1823—1891), більш відомий під псевдонімом Дікс, прославився переважно як драматург. Його п'єси — комедії *De Scholtschäin* (1855) і *D Mumm Sèiss* (1855), оперети *D Kirmesgäscht* (1856) і *De Ramplassang* (1863) — були першими драматичними творами, написаними і виконаними люксембурзькою мовою. Він також писав прозу і вірші про Люксембург і люксембуржців. Його сучасник, поет Мішель Ленц (1820—1893), знаменитий тим, що написав «Наша Вітчизна» (люксемб. *Ons Hémécht*), гімн Люксембургу, який послугував стимулом для поширення люксембурзької мови. З авторів епосу того часу найвідоміший Мішель Роданж (1827—1876), який написав найзнаменитіший люксембурзький прозовий твір — *Renert odder de Fuuss am Frack an a Maansgréisst*, сатиричний роман, заснований на французьких і німецьких казках про Ренара-лиса.

Німецькою в той період в Люксембурзі писали мало, але Фелікс Ті (1830—1855) став автором першого люксембурзького роману французькою «Марк Брюно: портрет художника» (фр. *Marc Bruno: profil d'artiste*), виданого невдовзі після смерті Ті в 1855 р.

Батті (Жан-Батіст) Вебер (1860—1940) був журналістом, драматургом, письменником і поетом. Його роботи значною мірою вплинули на розвиток культури Люксембургу. Одним з його найвідоміших творів був «Відривний календар» (люксемб. *Abreisskalender*), серія статей про культуру спадщину країни.

Інший відомий люксембурзький письменник першої половини ХХ століття — Ніколаус, або Нік, Велтер (1871—1951). Він писав вірші і драму німецькою мовою. Також його вважають першим люксембурзьким ученим, який займався історією літератури.

Аніза Кольц (нар. 1928) розпочала свою літературну кар'єру в 1950-х роках з написання казок німецькою та люксембурзькою. Але в 1970-х роках, після смерті чоловіка, який побував у полоні під час Другої світової війни, вона стала писати виключно французькою і перейшла з прози на лірику. Її книги широко видаються і перекладаються іноземними мовами. У 1998 році Кольц отримала французьку Премію Гійома Аполлінера. Вона вважається найбільш значною фігурою в сучасній люксембурзькій літературі.

Жан Портант (нар. 1950) — франкомовний поет, відомий не лише в Люксембурзі, але й в інших франкомовних країнах. Хоч він найбільше відомий своїми ліричними творами, він також пише оповідання, п'єси і романи. Крім того, він переклав французькою деякі роботи Гонсало Рохаса і Хуана Хельмана.

Жан Крієр (1949—2013) — знаменитий поет, який пише німецькою. Нагороджений декількома люксембурзькими і німецькими преміями.

Жозі Браун (1939—2012) — прозаїк, драматург, поет, зокрема відомий своїм внеском у розвиток детективного жанру люксембурзькою мовою.

Контрольні питання:

1. Коли і внаслідок чого почала розвиватись люксембургська література?
2. Чим відомий один з небагатьох пам'яток середньовічної люксембурзької літератури — так званий Марієнтальський кодекс?
3. У якому році було вперше опубліковано книгу люксембургською мовою?
4. Хто відомий с воім внеском у розвиток детективного жанру?

1.3. Самостійна робота студентів

Самостійна робота з дисципліни «Література німецькомовних країн» (20 годин) передбачає наступні завдання:

1. Вивчити напам'ять (5 балів):
 - вірш Г.Гейне українською та німецькою мовою;
 - вивчити уривок з балади Ф.Шілера «Рукавичка»;
 - уривок з трагедії Й.В.Гете «Фауст»;
 - поезію Й.В.Гете.
2. Прочитати і виписати цитати у читацький щоденник (7 балів):
 - Пісня про Нібелунгів
 - Г.Е.Лессінг «Емілія Галотті»;
 - Й.В.Гете «Фауст»;
 - 2 казки братів Грімм зі збірки «Дитячі та сімейні казки»;
 - Ф.Кафка «Перевтілення»;
 - Е.М.Ремарк «Тріумфальна арка»;
 - 2 новели С. Цвейга;
3. Згенерувати інформаційну довідку літературний рух «Буря і натиск», праці братів Грімм в галузі мовознавства (Гріммів закон) в електронному форматі (5 сторінок формату А4, 14 шрифт, 1,5 інтервал, поля 2 см.). (5 балів).
4. Ведення конспекту семінарських занять (3 бали).

1.4. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання передбачаються у формі індивідуальних науково-дослідних завдань (ІНДЗ), написання тез на науково-дослідну конференцію з подальшою участю (очно/заочно), коротких інформаційних довідок на запропоновані теми.

Завдання у формі ІНДЗ обирається студентом добровільно на початку семестру. Виконання індивідуального завдання у формі ІНДЗ може передбачає:

- підбір та опрацювання літератури за темою;
- складання плану і виконання роботи (вступ, *перше питання* - розкриття теоретичних аспектів проблеми, виклад основних ідей та пропозицій авторів; *друге питання* - аналіз фактичних та статистичних даних; висновки; список використаної літератури та інформаційних джерел);
- презентація ІНДЗ на практичних заняттях (виступ до 5 хвилин).

Індивідуальне завдання обирається студентом добровільно на початку семестру і виконується за ustalеними вимогами.

1.4.1. Основні вимоги до написання ІНДЗ

При виконанні індивідуального завдання необхідно взяти до уваги, що ІНДЗ в даному випадку – це короткий переказ змісту наукової роботи, книги або вчення, оформлене у вигляді письмової публічної доповіді; доповідь на задану тему, зроблена на основі критичного огляду відповідних джерел інформації (наукових праць, літератури по темі).

Зі свого боку, ІНДЗ складається на основі декількох джерел і зіставляє різні точки зору з досліджуваного питання.

ІНДЗ, незалежно від теми, містить визначені реквізити: титульна сторінка встановленого зразка, вступ, розділи, висновки, список використаних джерел і додатки (у разі необхідності).

Обов'язково в тексті повинні бути посилання на джерела, що були використані при написанні. Посилання подаються у квадратних дужках з вказівкою номера джерела, за яким воно внесене у список використаних джерел, та сторінки (якщо подається точна цитата або числові дані), наприклад [3, с.8].

Технічні вимоги: текст має бути набраний шрифтом Times New Roman, 14 кеглем через 1,5 інтервали. Поля: верхнє – 2,0 см, нижнє – 2,0 см, лівє – 3,0 см, правє – 1,0 см. Загальний

обсяг реферату-огляду – до 15 сторінок формату А4.

1.4.2. Темы ІНДЗ:

Література Німеччини

1. Творчість інших представників німецької літератури періоду Класицизму (Фрідріха Гельдерліна, Генріха фон Клейста).
2. Доба Романтизму в німецькій літературі (приблизно 1795 - 1830): історичні та культурні передумови виникнення (Французька буржуазна революція (1789 - 1794) та її наслідки: терор, ненависть та розчарування; зростання влади Наполеона й активізація національних сил в Німеччині);
3. Розвиток філософії та естетики (Іммануїл Кант, Георг Вільгельм Фрідріх Гегель) та ін.
4. Період раннього Романтизму в Німеччині (1795 - 1805) - Йенська школа. Діяльність Августа Вільгельма та Фрідріха Шлегелів, Йоганна Готліба Фіхте, Людвіга Тіка, Новаліса (Фрідріха фон Гарденберга) та ін.
5. Гейдельберзький період німецького Романтизму (1805 - 1830). Літературна спадщина Клеменса Брентано, Ахіма фон Арніма, Якоба та Вільгельма Грімм, Адальберта фон Шамісо, Йозефа фон Айхендорфа та ін. Звернення поетів-романтиків до усної народної творчості.
6. Життя та творчість братів Грімм.
7. Народна основа казок братів Грімм (збірка «Дитячі та сімейні казки»).
8. Праці братів Грімм в галузі мовознавства (Гріммів закон).
9. Реальність і фантазмагорія в творах Ернста Теодора Амадея Гоффманна *Золотий горщик*, *Малюк Цахес на прізвисько Циннобер*, *Життєві погляди kota Мура* та багатьох інших.
10. Герман Гессе – шлях від романтика до філософа: розкриття природи людини та одвічний пошук сенсу життя (романи: *Петер Каменцінд*, *Кнульп*, *Деміан*, *Степовий вовк*, *Гра в бісер* та ін.). Лауреат Нобелівської премії у 1946р.
11. Вольфганг Борхерт – символ нової літератури Німеччини. Тема зрадженого покоління і загубленої молодості та зародження нових ідеалів у новелах Борхерта. Розгубленість солдат, що повернулись з війни (новели *Кульбаба*, *Кухонний годинник*, *Хліб* та ін., драма *Перед дверима*).
12. Еріх Марія Ремарк (Крамер) – письменник-гуманіст. Реалізм та глибокий песимізм у зображенні Німеччини між двома світовими війнами: тема зрадженого покоління й загубленої молодості (*На західному фронті без змін*, *Три товариші*, *Люби ближнього свого*, *Триумфальна арка*, *Час жити і час умирати*, *Чорний обеліск*, *Ніч у Лісабоні* та ін.).
13. Генріх Белль – автор романів (*Де ти був, Адаме?*, *І не сказав ні слова*, *Дім без господаря*, *Більярд о пів на десяту* та ін.), серйозних та веселих оповідань, коротких історій (*Поїзд приходив вчасно*, *Подорожній, коли ти прийдеши у Спа...*, *Мовчання доктора Мурке* та ін.), в яких майстерно зображена тема війни та фашизму й тяжке життя людини в післявоєнні часи. Лауреат Нобелівської премії (1972).
14. Один із найвідоміших письменників ФРН у 50-60- ті роки, учасник «Групи 47» Гюнтер Грасс.
15. Найзнаменитіший роман, написаний німецькою мовою, перекладений більш ніж 40 мовами *Парфуми* Патріка Зюскінда.

Література Австрії

1. Неоднозначність та спірність поняття «австрійська література».
2. Основні чинники формування австрійської літератури.
3. Раннє Середньовіччя (близько 750 - 1150) в австрійській літературі.
4. Високе і пізнє Середньовіччя (1170-1500) австрійської літератури.
5. Нейдгарт фон Роєнталь – творець жанру так званої сільської придворної поезії.
6. Янс дер Енікель - віденський патрицій, поет і літописець.
7. Вернер Садівник – австрійський поет, байкар 13 ст.
8. Фрейданк – автор збірки дидактичних шпруків.
9. Гейнріх фон демТюрлін - автор епосу *Dieu et mon droit* («Корона», близько 1230 року).
10. Ульріх фон Ліхтенштейн – середньовічний поет, мінезингер і політик.
11. Освальд фон Волькенштейн – творець автобіографічної поезії в австрійській літературі.

12. Класичний гуманізм як європейський інтелектуальний рух в Австрії.
13. Представники гуманізму в Тіролі – Елеонора Шотландська та Микола Кузанський. Особливості літературної діяльності австрійських письменників міжвоєнних років: Йозеф Рот, Роберт Музіль, Еден фон Хорват, Герман Брох, Еліас Канетті, Альберт Драха, Ернст Вайс.
14. Психологізм новел та романів Стефана Цвейга.
15. Період нацизму і напрямок «література крові землі» або «блюбо-літератури», представники якого Ріхард Біллінгер, Йозеф Георг Оберкофлер, Мирко Слушич, Роберт Гольбаум.
16. Внутрішня еміграція письменників у період другої світової війни. Творчість кабареїстів.
17. Міграція політично інакодумних письменників та літературна діяльність за кордоном (публікація Товариством Теодора Крамера у 2007. Антології австрійської поезії, створеної у вимушеній еміграції).

Література Швейцарії

1. Різномовні кантони Швейцарії. Вплив геополітики держави на розвиток літератури.
2. Витоки німецькомовної літератури в швейцарських монастирях.
3. Егідіус Чуді та його «Швейцарська хроніка» (16 ст.).
4. Поети Альбрехт фон Галлер, Йоганн Якоб Бодмер, Йоганн Якоб Брайтінгер.
5. Романи 18 століття «Лінгард та Гертруд» Йоганна Генріха Песталоцці. «Идилії» Саломона Геснера.
6. Класики реалізму 19 ст. Єремія Готтхельф, Готфрид Келлер та Конрад Фердинанд Маєр.
7. Йоганна Шпірі – дитяча письменниця, авторка класичної книги світової дитячої літератури про Гайді.
8. Художній рух дадаїстів (Гюго Валь та Трістан Цара).
9. 1919 р. письменник Карл Шпіттлер - лауреат Нобелівської премії з літератури.
10. 1946 р. Герман Гессе, народжений в Німеччині, але громадянин Швейцарії лауреат Нобелівської премії з літератури.
11. Класик німецькомовного модернізму Роберт Вальзер.
12. Найвідоміші швейцарські автори після Другої світової війни Макс Фріш та Фрідріх Дюрренматт.
13. Сучасні німецькомовні швейцарські автори: Мартін Зутер, Урс Відмер. Діяльність італійського літературного гуртка під час Другої світової війни в Лугано під керівництвом італійця Джована Баттісти Анджолетті
14. Визнані в Італії поети Грицько Машоні, Джорджіо Ореллі та Альберто Нессі.
15. Відомі сучасні романісти Джованні Ореллі та авангардистка Аліса Череза, яка проживає в Італії.
16. Перший літературний⁶⁴ текст ретороманською мовою «La Chanzun da la guerra dalg Chiasté d'Müs» (Пісня війни в Мюсі) 1527 р. Йоганна Траверса.
17. Ретороманське відродження (єднання ретороманської нації та спільної єдиної мови) як реакція на італійський іредентизм. Основні представники.

1.5. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі екзамену в усній формі.
Приклад білету.

Хмельницький університет управління і права імені Леоніда Юзькова

Освітня програма:	Бакалавр філології
Спеціальність:	B11 Філологія
Спеціалізація:	B11.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша - англійська
Рівень вищої освіти:	I (бакалаврський)
Семестр:	2
Навчальна дисципліна:	Література німецькомовних країн

1. Література пізнього середньовіччя (1250-1500): бюргерська література, містерія та карнавальна комедія, народні книги та народна пісня.
2. Австрійський класицизм на чолі з Францом Грільпарцером.
3. Література на швейцарському діалекті німецької мови: 1970-ті роки: популярні пісні барда Мані Маттера.

Затверджено на засіданні кафедри мовознавства

Протокол № від 202 р.

Екзаменатор

Ірина КУСТОВСЬКА

1.5.1. Питання для підсумкового контролю у формі екзамену

Література Німеччини

1. Історичні та культурні передумови зародження літератури у германців.
2. Дохристиянські пам'ятки німецької літератури (*Мерзебурзькі заклинання, Пісня про Хільдебранта*).
3. Придворно-лицарська література (1170-1250): (Гартман фон Ауе *Бідний Генріх*, Вольфрам фон Ешенбах *Парціваль*, Готфрід Страсбурзький *Трістан та Ізольда*).
4. Героїчний епос (*Пісня про Нібелунгів, Пісня про Кудрун*).
5. Міннезанг та придворний віршований роман (Вальтер фон дер Фогельвайде, Генріх фон Вельдеке).
6. Література пізнього середньовіччя (1250-1500): бюргерська література, містерія та карнавальна комедія, народні книги та народна пісня.
7. Німецька література та культура в XVI столітті (епоха Відродження, Гуманізму та Реформації): історичні та культурні передумови.
8. Доба Відродження в Німеччині. Німецька література часів Гуманізму (1400-1550).
9. Діяльність Еразмуса Роттердамського (*Хвала дурості*).
10. Література Реформації: значення діяльності Мартіна Лютера (95 тез, переклад Біблії).
11. Створення шванків (*Тіль Ойленшпигель, Мешканці Шильди*)
12. Німецька література та культура часів Бароко (1600-1700): лірика (Мартін Опітц *Книга про німецьку поезію*), драма (Андреас Гріфіус та іезуїтська драма).
13. Життя і творчість Готгольда Ефраїма Лессінга (драми: *Міс Сара Сампсон, Мінна фон Барнгельм, Емілія Галотті, Натан Мудрий* та ін.; критичні та теоретичні твори: *Листи стосовно новітньої літератури, Лаокоон, або про межі живопису та поезії* та ін.).
14. Головні риси та представники стилю Рококо в німецькій літературі.
15. Просвітницька течія „Буря і натиск” (середина XVIII століття). Зростання самосвідомості німецького бюргерства і формування антифеодальних сил.
16. Класична література: поняття „класицизм” та „класика” (Йоганн Йоахім Вінкельманн, Іммануель Кант).
17. Гете як представник літературного напрямку „Буря і натиск”: молодий Гете (1749 - 1775). Лірика й балади (*Книга Аннетте. Лейпцігська книга пісень; Дика роза, Побачення і розлука, Вільшаний король* та ін.).
18. Гете як класик: Веймарський період (1775 - 1805). Дружба та співпраця з Шіллером. Ліричні твори Гете (пісні, гімни, сонети, балади, елегії), драми (*Іфігенія в Тавриді, Егмонт*), епічні твори (*Літа науки Вільгельма Майстера, Герман і Доротія*) та ін.
19. Драма *Фауст* – найважливіший твір літературної спадщини Й.В.Гете.
20. Демократизм і гуманістичний характер п'єс Шіллера *Розбійники, Підступність і кохання* та ін.; втілення ідей „веймарського класицизму” в творах *Дон Карлос*, трилогії *Валленштейн, Марія Стюарт, Вільгельм Тель* та ін.
21. Доба Романтизму в німецькій літературі (приблизно 1795 - 1830): історичні та культурні передумови виникнення (Французька буржуазна революція (1789 - 1794) та її наслідки: терор, ненависть та розчарування; зростання влади Наполеона й активізація національних сил в Німеччині);
22. Народна основа казок братів Грімм (збірка *«Дитячі та сімейні казки»*).
23. Реальність і фантазмагорія в творах Ернста Теодора Амадея Гоффманна *Золотий горщик, Малюк Цахес на прізвисько Циннобер, Життєві погляди kota Мура* та багатьох інших.

24. Творчість Генріха Гейне як романтика (збірки *Вірші, Книга пісень*).
25. Творчість Штефана Георге, Хуго фон Гофманшталя, Райнера Марія Рільке, Крістіана Моргенштерна, Рікарди Гух та інших представників німецького символізму в літературі.
26. Франц Кафка – німецькомовний письменник-експресіоніст з Праги. Сюрреалізм та реалізм, фантастичні елементи в творах Кафки; тема відчуження людини, її жахів та почуття провини (оповідання *Вирок, У виправній колонії, Перевтілення* та ін., романи *Процес, Палац, Америка*).
27. Томас Манн – письменник-реаліст, засновник інтелектуального роману. Викриття буржуазного суспільства, відстоювання ідей гуманізму та прогресу в романах і новелах Т. Манна (романи *Будденброки, Чарівна гора, Лотта у Веймарі* та ін., новели *Тоніо Крегер, Смерть у Венеції* та інші твори).
28. Генріх Манн – основоположник соціально-політичного роману, продовжувач традицій німецької сатири (романи *Професор Унрат, Вірнопідданий*). Активна антифашистська позиція в історичному романі-ділогії про короля Генріха IV.
29. Еріх Марія Ремарк (Крамер) – письменник-гуманіст. Реалізм та глибокий песимізм у зображенні Німеччини між двома світовими війнами: тема зраженого покоління й загубленої молодості (*На західному фронті без змін, Три товариші, Люби ближнього свого, Триумфальна арка, Час жити і час умирати, Чорний обеліск, Ніч у Лісабоні* та ін.).
30. Генріх Белль – автор романів (*Де ти був, Адаме?, І не сказав ні слова, Дім без господаря, Білярд о пів на десяту* та ін.), серйозних та веселих оповідань, коротких історій (*Поїзд приходив вчасно, Подорожній, коли ти прийдеш у Спа..., Мовчання доктора Мурке* та ін.), в яких майстерно зображена тема війни та фашизму й тяжке життя людини в післявоєнні часи. Лауреат Нобелівської премії (1972).

Література Австрії

1. Неоднозначність та спірність поняття «австрійська література». Формування австрійської літератури. Чинники впливу.
2. Нейдгарт фон Роєнталь – творець жанру так званої сільської придворної поезії.
3. Янс дер Енікель - віденський патрицій, поет і літописець.
4. Вернер Садівник – австрійський поет, байкар 13 ст.
5. Фрейданк – автор збірки австрійських дидактичних шпруків.
6. Гейнріх фон демТюрлін - автор епосу *Die Cöone* («Корона», близько 1230 року).
7. Ульріх фон Ліхтенштейн – середньовічний поет, мінезингер і політик.
8. Освальд фон Волькенштейн – творець автобіографічної поезії.
9. Представники гуманізму в Тіролі – Елеонора Шотландська та Микола Кузанський.
10. ЙоганнесФуксмаген та Флоріан Вальдауф - засновники у Відні *HallerStubengesellschaft* — найдавнішого тирольського культурницького товариства.
11. Професор риторики та поезики Конрад Цельтіс.
12. Поети Бенедикт Хелідоніус та Крістоф фон Шалленберг.
13. Діяльність німецького теолога, поета і композитора Йоахіма Магдебурга у Відні.
14. Контрреформаторські жанри: життя святих, збірки легенд, релігійні езуїтські драми і так звана напучувальна література (нім. *Exempelliteratur*).
15. Розвиток театру: релігійні та світські форми драми. Автори комічних («гансвурстівських») п'єс: Йозеф Антон Страніцкі, Готтфрід Прєгаузер, Йоахім Перінет і Йозеф Фелікс фон Курц.
16. Сатира - один із найпоширеніших літературних жанрів. Австрійські сатирики — Йозеф Ріхтер (1749—1813) та Йоганн Пецль (1756—1823).
17. Популярні сатиричні твори Пауля Вайдмана (1744—1810) «Фабрикант», «Війна попів» і «Битви черниць».
18. Філіпп Гафнер- автор гумористичних віршів «Всі військові вірші», «Жартівливі і серйозні пісні» і п'єс «Мегера, жаклива відьма», «Бюргерка», «Новий бурлеск».
19. Йоганн Баптіст фон Альксінгер - автор лицарських епосів «Доолін фон Майнц» (1787) і «Бліомберіс» (1791).
20. Напрямок бідермаєр як міщанська романтична література: поезії Ніколауса Ленау, роман «Бабине літо» Адальберта Штіфтера. Бідермаєрівська драматургія у Віденському

публічному театрі.

21. Австрійський класицизм на чолі з Францом Грільпарцером.
22. Реалізм в австрійській літературі: Марія фон Ебнер-Ешенбах, Фердинанд фон Заар.
23. Народна поезія, писана діалектом Пертера Розеггера.
24. Вплив соціально – політичної обстановки на межі 19-20 століть на розвиток австрійської літератури.
25. Віденський модернізм та заснування журналу «Сучасна поезія» як витoki розквіту австрійської літератури та її визнання на міжнародному рівні.
26. Германн Бар як «організатор австрійської літератури».
27. Райнер Марія Рільке та його поезія в стилі модернізму.
28. Культурний вплив фейлетонів у Відні. Розвиток австрійського кабаре на сценах театрів.
29. Психологізм новел та романів Стефана Цвейга.
30. Період нацизму і напрямок «література крові землі» або «блюбо-літератури», представники якого Ріхард Біллінгер, Йозеф Георг Оберкофлер, Мирко Єлушич, Роберт Гольбаум.

Література Швейцарії

1. Витoki німецькомовної літератури в швейцарських монастирях.
2. Егідіус Чуді та його «Швейцарська хроніка» (16 ст.).
3. Романи 18 століття «Лінгард та Гертруд» Йоганна Генріха Песталоцці. «Ідилії» Саломона Геснера .
4. Класики реалізму 19 ст. Єремія Готтхельф, Готфрід Келлер та Конрад Фердинанд Маєр.
5. Йоганна Шпірі –дитяча письменниця, авторка класичної книги світової дитячої літератури про Гайді.
6. Художній рух дадаїстів (Гюго Валь та Трістан Цара).
7. 1919 р. письменник Карл Шпіттелер - лауреат Нобелівської премії з літератури.
8. 1946 р. Герман Гессе, народжений в Німеччині, але громадянин Швейцарії лауреат Нобелівської премії з літератури.
9. Класик німецькомовного модернізму Роберт Вальзер.
10. Найвідоміші швейцарські автори після Другої світової війни Макс Фріш та Фрідріх Дюрренматт.
11. Сучасні німецькомовні швейцарські автори: Мартін Зутер, Урс Відмер.
12. Література на швейцарському діалекті німецької мови: 1970-ті роки популярні пісні барда Мані Маттера.
13. Автономність з 16 століття літератури французькомовної Швейцарії. Важливість творчості Жан-Жак Руссо у 18 столітті.
14. Женевський франко-швейцарський філософ-просвітник, письменник та композитор Жан-Жак Руссо.
15. Прозаїк Шарль Рамю, зображений на швейцарській банкноті у 200 франків.
16. Жак Шесе - лауреат Гонкурівської премії 1973 року за роман "Велетень-людоджер"
17. Перекладацька діяльність 18 ст. у двох італомовних швейцарських кантонах — Тічино та Граубюнден, приєднаних до конфедерації офіційно у 1803 році.
18. Найвідоміший літератор початку 20 ст. поет і прозаїк Франческо Кієза.
19. Перший літературний текст ретороманською мовою «La Chanzun da la guerra dalg Chiasté d'Müs» (Пісня війни в Мюсі) 1527 р. Йоганна Траверса.
20. Ретороманське відродження (єднання ретороманської нації та спільної єдиної мови) як реакція на італійський іредентизм.

Література Люксембургу та Ліхтенштейну

15. Один з небагатьох пам'яток середньовічної люксембурзької літератури — так званий манускрипт Марієнтальський кодекс.
16. 1829 р. - публікація книги люксембурзькою мовою: «Один крок вгору на люксембурзькому Парнасі» Антуана Меєра.

17. Класик люксембурзької драматургії Едмон де ла Фонтен (1823—1891), більш відомий під псевдонімом Дікс.
18. Поет Мішель Ленц (1820—1893) написав гімн Люксембургу «Наша Вітчизна», який послугував поширенню люксембурзької мови.
19. Мішель Роданж (1827—1876) – автор сатиричного роману «Renert odder de Fuuss am Frack an a Maansgréisst», заснованого на французьких і німецьких казках про Ренараліса.
20. Фелікс Ті (1830—1855) - автор першого люксембурзького роману французькою «Марк Брюно: портрет художника».
21. Вплив Батті Вебера (1860—1940) - журналіст, драматург, вплив письменника на розвиток культури Люксембургу.
22. Відомий люксембурзький письменник, літературознавець першої половини ХХ століття — Ніколаус, або Нік, Велтер (1871—1951), який писав вірші і драму німецькою мовою.
23. Жозі Браун (1939—2012) — прозаїк, драматург, поет, зокрема відомий своїм внеском у розвиток детективного жанру.
24. Своєрідність літератури Ліхтенштейну.

2.Схема нарахування балів

2.1.Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

2.1. Поточний контроль

2.1.1. У межах поточного контролю студент максимально може набрати 60 балів. Сума балів за поточний контроль складається із балів, отриманих за результатами навчання під час практичних занять та самостійної роботи студента.

2.1.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час практичних занять, обчислюється за сумою балів, здобутих під час кожного із занять, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з «Положенням про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова».

2.1.3. Приймання (перевірка, захист) індивідуальних завдань, винесених на самостійну роботу студентів, здійснюється під час проведення практичних занять та консультацій з навчальної дисципліни протягом семестру.

Нарахування балів за самостійну роботу студентів може оцінюватися кількістю балів у таких межах:

№ з/п	Рівень виконання завдання		Кількість балів
1.	Високий (творчий)	A	20
2.	Достатній (конструктивно-варіативний)	B	17
		C	15
3.	Середній (репродуктивний)	D	10
		E	5
4.	Низький (рецептивно-продуктивний)	F	2
		FX	0

2.2. Семестровий контроль

2.2.1. На семестровий контроль з навчальної дисципліни відводиться 40 балів.

2.2.2. Підсумовування балів за результатами вивчення навчальної дисципліни здійснюється після складання семестрового контролю.

2.2.3. Семестрова оцінка з навчальної дисципліни обчислюється шляхом додавання набраних студентом балів з поточного та семестрового контролю, а також додаткових балів. Семестрова оцінка виставляється у відомості обліку успішності, індивідуальному навчальному плані та заліковій книжці студента, при чому вона не може перевищувати 100 балів.

3. Рекомендовані джерела

3.1. Основні джерела

1. Давиденко Г. Й. Історія зарубіжної літератури XVII – XVIII століття: навч. Посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 292 с.

2. Давиденко Г.Й. Історія західноєвропейської літератури раннього і зрілого Середньовіччя : навч. посібник. Суми : ВДТ «Університетська книга», 2006. 261 с.

3. Давиденко Г.Й., Акуленко В.Л. Історія зарубіжної літератури середніх віків та доби Відродження : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 248 с.

4. Давиденко Г.Й., Стрельчук Г.М., Гречаник Н.І. Історія зарубіжної літератури XX століття. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 504 с.

5. Давиденко Г.Й., Чайка О.М. Історія зарубіжної літератури XIX – початку XX століття : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2014. 400 с.

6. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. У 2 т. / За ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2005.

7. Заполовський М.В. Література німецькомовних країн: курс лекцій. Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці. 2023. 148 с.

8. Історія зарубіжної літератури XX століття : підруч. для студ. гуманітар. ф-тів вищ. навч. закл. Харків : Вид-во НУА, 2016. 264 с.

9. Кустовська І. М., Янковець О. В. Зарубіжна література: курс лекцій. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2023. 116 с.

10. Кустовська І. М. Теорія вітчизняного та світового літературознавства: курс лекцій. Електр. навч. вид. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2023. 158 с.

11. Кретьова О. І. Література німецькомовних країн: методичний посібник. Черкаси: видавець Вовчок О. Ю., 2024. 33 с.

12. Мізін К.І. Історія німецької літератури: від початків до сьогодення: навч. пос. Вінниця : НОВА КНИГА, 2006. 336 с.

13. Усі зарубіжні письменники / Упоряд. О.Д, Міхільов та ін. Донецьк : СПД ФО Сердюк В.І., 2005. 384 с.

14. Фіськова С. Історія німецької літератури. Періоди, напрямки розвитку, ідеї, постаті: Навчально-методичний посібник. Львів: ПАІС, 2003. 340 с.

3.2. Допоміжні джерела

1. Кустовська І.М., Янковець О.В. Вивчення сучасного світового літературного процесу в контексті національної самобутності. Наука і техніка сьогодні. Серія: Педагогіка. № 11 (11) 2022. С. 150 – 159.
2. Кустовська І., Варгата Д., Продан О. Специфіка німецького романтизму у збірці віршів Генріха Гейне «Книга пісень» / Лінгвістичне забезпечення сектору безпеки й оборони: тези I Всеукраїнської науково – практичної конференції для здобувачів вищої освіти (Хмельницький, 25 листопада 2021 року). Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2021. С. 136-139
3. Кустовська І.М. Особливості викладання літературознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах // Матеріали II Міжнародної науково – теоретичної конференції «Науковий форум: теорія і практика наукових досліджень», м. Валенсія, Іспанія (16 вересня 2022) . Валенсія, 2022. С. 85 -87.
4. Кустовська І.М. Формування програмних компетентностей у студентів під час вивчення літературознавчих дисциплін / Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану: тези Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 24 листопада 2022 року). Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2022. С. 1310 – 1311
5. Кустовська І., Регульська Ю. Реальні історичні особистості як прототипи Фауста Й.В.Гете. / Збірник тез доповідей II Міжнародної науково – практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної філології, перекладознавства та лінгвістичного забезпечення сектору безпеки й оборони» для науковців, дослідників, викладачів і здобувачів вищої освіти (Хмельницький, 22 грудня 2023 року). Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2023. С.94-97.
6. Кустовська І. М. Стилiстичнi особливостi поезiй Г. Гейне. Збiрник тез ХХІХ щорiчної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів «Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави». (м. Хмельницький, 27 березня 2025 року). Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 179-180.
7. Моклиця М. Основи літературознавства: посібник для студентів. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.192 с.
8. Наливайко Д. С. Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму: підручник. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2001. 416 с.
9. Ніколенко О. М. Бароко, класицизм, просвітництво. Література ХVІІ — ХVІІІ століть: посібник для вчителя. Харків : «Ранок», 2003. 224с.
10. Ніколенко О. М. Зарубіжна література ХІХ ст. Київ : Видавничий центр «Академія», 1999. 360 с.
11. Ніколенко О. М. Романтизм у поезії. Г. Гейне, Дж. Г. Байрон, А. Міцкевич, Г. Лонгфелло: посібник для вчителя. Харків : «Ранок», 2003. 176 с.
12. Підлісна В. Г. Зарубіжна література ранніх епох. Античність. Середні віки. Відродження: навч. посібник. Київ, 1994. 406 с.
13. Шалагінов Б. Зарубіжна література від античності до початку ХІХ ст.: іст.- естет. нарис. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 120-136 с.
14. Шульце Г. Історія Німеччини. Київ: Видавництво «Наука», 2010. 265с.
15. Хмельковская С.В. Історія німецької літератури. Основи. Стилi. Постатi. Херсон: ХДУ, 2015. 242 с.
16. Jackson, David A. Theodor Storm: Dichter und demokratischer Humanist; eine Biographie. Husumer Beiträge zur Storm-Forschung; Bd.2. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2001. 363 S.
17. Meid V. Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock vom Späthumanismus zur Frühaufklärung. München: Verlag C.H.Beck, 2009. 995 S.

4. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Бібліотека світової літератури URL: <https://www.ukrlib.com.ua/>
2. URL: <https://e-bookua.org.ua/>
3. Відкрита книга URL: <https://sites.google.com/site/openbookclassic/svitova-literatura>
4. Всеосвіта URL: <https://vseosvita.ua/library/internet-resursi-pro-hudoznu-literaturu-542670.html>
5. Гете – інститут URL: <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/kul/lit.html>
6. Онлайн - бібліотеки, де можна безкоштовно завантажити або почитати книги українською URL:
https://ye.ua/sypilstvo/48190_Onlayn_biblioteki_de_mozhna_bezkoshtovno_zavantazhiti_abo_pochitati_knigi_ukrayinskoyi.html
7. Deutsche Literatur, Autoren und literarische Epochen. URL: <http://www.xlibris.de/>
8. Literaturhandbuch. URL: <https://literaturhandbuch.de>
9. Deutsche Literaturgeschichte & Literaturepochen. Homepage für Deutsche Literaturgeschichte, Methodentraining, Arbeitstechniken und um das Lernen zu lernen. URL: <https://www.pohlw.de/literatur/epochen/deutsche-literaturgeschichte>